

GLĂȘUL BISERICII

— 26 Martie —

Încetarea din viață a Prea Fericitului Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXVI, Nr. 4 - APRILIE 1977

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXVI Nr. 4
APRILIE
1977

— 26 MARTIE —

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE
JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Înalt Prea Sfințitul

IUSTIN

Mitropolitul Moldovei și Sucevei
Locotenent de Patriarh

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM

Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. Dr. ANTIM

Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL

Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU

Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU

Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
IREDAȚIA, <i>Biserica Ortodoxă Română în doliu</i>	193
Diac. GH. BOGDAPROSTE, <i>Încetarea din viață a Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române: ceremonia și slujba înmormântării</i>	201
TEODOR N. MANOLACHE, <i>Personalitatea Patriarhului JUSTINIAN în cadrul Istoriei Bisericii Ortodoxe Române</i>	253
Pr. <u>DAVID POPESCU, Patriarhul JUSTINIAN și «Apostolatul Social»</u>	260
Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>Din amintirile unui dascăl de teologia</i>	265
Pr. Prof. CONSTANTIN GALERIU, <i>La săvârșirea din această viață a Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN</i>	277

**PREA FERICITUL PĂRINTE
JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
1901 - 1977**

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN DOLIU

Biserica Ortodoxă Română este în mare doliu. Conducătorul său, Părintele sufletesc al clerului și credincioșilor săi, — cel care aproape 30 de ani s-a trudit pentru ca ea, Biserica Mântuitorului din țara noastră să fie cu adevărat instituția care să le călăuzească sufletele în viața pămîntească pentru a-și asigura pe cea cerească — Părintele Patriarh Justinian nu mai este printre noi. În seara de sîmbătă 26 martie din acest an, 1977, Prea Fericirea Sa și-a dat obștescul sfîrșit, și-a încredințat sufletul Creatorului său și al nostru, — lui Dumnezeu.

Și astfel în loc ca în această primă pagină din luna aprilie a revistei noastre cititorii să primească Pastorală de Sfintele Paști a Păstorului acestei Eparhii, citesc rîndurile închinăte memoriei sale, care însă sînt departe de a putea să exprime toată durerea noastră a tuturor, pricinuită de neașteptata plecare dintre noi a Întîiului și al doilea al Bisericii strămoșești, Patriarhul Justinian și de a înfățișa pe deplin personalitatea sa.

Spunea cîndva Redacția noastră, vorbind despre Patriarhul Justinian : «să lăsăm viitorului, istoriei Bisericii noastre, să vorbească la vreme pe larg de această atît de aleasă, mare și complexă personalitate a Ortodoxiei românești».

Și într-adevăr, — spre deosebire de noi, muritorii, care privind cîteodată lucrurile prin prizma intereselor noastre personale, nu știm ori nu vrem întotdeauna să apreciem anumite fapte petrecute sub ochii noștri, ce devin uneori, fără să ne dăm seama, obiect de istorie și care nu putem fi astfel întotdeauna obiectivi — sîntem siguri că istoria Bisericii noastre, nepărtinitoare, va așeza la loc de cinste, pentru meritele și realizările sale, lîngă marile personalități ale Bisericii Ortodoxe Române pe adormitul întru Domnul, Părintele Patriarh Justinian.

Sîntem siguri că istoria acestei Biserici va înscrie în paginile sale adevărul că în lunga sa activitate de înalt cîrmuitor al Bisericii noastre — 29 de ani — Patriarhul Justinian s-a străduit și a reușit să realizeze atîtea înfăptuiri, dintre care unele au rezonanță cu adevărat istorică, epocală.

Ea nu va putea să nu amintească de reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din octombrie 1948, care a fost la vreme unul din factorii importanți pentru unificarea sufletului românesc atît de necesară avîntului spre culmile progresului, pe care a pășit Patria noastră.

Sîntem siguri că ea va aminti de faptul că în acest început de ev nou pentru țara noastră, cînd ea a pășit cu hotărîre spre un viitor luminos și cînd avea nevoie de unirea și munca tuturor forțelor sale și fiilor săi, Biserica Ortodoxă Română datorită Patriarhului Justinian a dat tot sprijinul său Patriei, îndrumînd preoțimea noastră, adînc atașată de popor, să fie lîngă el în toate eforturile sale de muncă creatoare.

Sîntem sigură că ea, istoria acestei Biserici, va înscrie în paginile sale că în sprijinul aceleiași preocupări, Patriarhul Justinian a reușit să înfăptuiască cunoscutul nostru «ecumenism intern», acțiune de apropiere și conlucrare dintre cultele din țara noastră, apreciată de cultele de peste hotare, care constată «de visu» acest lucru, vizitîndu-se prin delegațiile lor și care știu că inițiatorul acestei prietenii și colaborări a cultelor religioase din România este Patriarhul Justinian.

Ea va înscrie la loc de cinste faptul că dacă astăzi se vorbește curent în Biserica noastră ca și în alte Biserici de la noi și din afara țării noastre despre «Apostolatul social», aceasta se datorește tot Patriarhului Justinian care nu numai prin cele 12 volume ale lucrării sale «Apostolat social», dar prin întreaga sa viață și muncă s-a străduit ca Biserica noastră să se reîntoarcă la preocupările Tradiției creștine care, urmînd poruncile Sfintei Scripturi, unea grija de sufletul credincioșilor, de mîntuirea lor cu grija de viața pămîntească a acestora ; s-a străduit să unească apostolatul duhovnicesc cu cel social.

De aici, din această grijă și pentru viața pămîntească a credinciosului, în care el arvunește viața veșnică, s-a conturat clar principiul mare și frumos al sprijinului pe care Biserica este obligată de legea creștină să-l dea poporului în strădania sa pentru o viață mai bună, fericită.

Ea va aminti că Patriarhul Justinian s-a preocupat dintru începutul activității sale de Conducător suprem al Bisericii noastre, de pregătirea clerului pentru noua pastorație, prin reorganizarea învățămîntului teologic, care a fost preluat de Biserică, așa cum era normal, prin cursuri de îndrumare misionară, pastorală și socială și prin conferințe de orientare și administrative.

Ea, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, va amîni de grija Patriarhului Justinian pentru sufletul credincioșilor noștri. Preocuparea de căpetenie a Bisericii noastre din timpul patriarhatului adormitului întru Domnul a fost ca fiii săi să aibă o credință luminată, să fie buni creștini și buni fii ai Patriei. De aceea Biserica a dat credinciosului său tot ce îi trebuia pentru ca el să fie creștin luminat și atașat de ea : Biblia, Noul Testa-

ment, Psaltirea, Mica Biblie, Învățătura de credință, Carte de rugăciuni, Calendare, Icoane, etc. — toate ieșite din Tipografia și Atelierele Bisericii reorganizate de Patriarhul Justinian, precum i-a dat credinciosului predică, cateheză, organizarea cîntării în comun, cointeresarea la buna gospodărire a bisericii lui, care este casa lui.

Dacă toți preoții Bisericii noastre cunosc acest mare adevăr, apoi și ea, istoria Bisericii noastre va reține în paginile sale grija Patriarhului Justinian pentru clerul acestei Biserici. El nu s-a mărginit numai să îndrumeze pe preoți într-o pastorație nouă (nou era faptul că le-a cerut să se întoarcă la pastorația primelor veacuri ce una, precum am spus, grija de suflet cu cea de viață pămîntească a credincioșilor), nu s-a mulțumit să stăruie să trezească în ei spiritul de jertfelnicie, să facă să fie mereu trează în ei conștiința sacerdoțiului lor, dar s-a îngrijit și de acești slujitori. Dacă clerul nostru are astăzi o retribuție potrivit pregătirii sale, dacă are asigurată răsplata muncii sale prin crearea de posibilități materiale la fiecare parohie, dacă slujitorilor bisericești li s-a asigurat și bătrînețea, lor și familiilor lor, prin crearea Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române, dacă acești slujitori au astăzi case de odihnă și sanatorii ca și azile pentru cei bătrîni și neajutorați, trebuie să știm toți și istoria va consemna că toate acestea se datoresc Patriarhului Justinian. Preot de țară, care a înnotat prin glodul satelor noastre de acum 50 de ani, cunoscător al nevoilor și necazurilor acestui preot, preot de oraș care a cunoscut și greutățile pastorației de la oraș, preot cu necazuri ca toți ceilalți confrăți ai săi, cu greutăți familiare, cu dureri în familie, ajuns Patriarh, Prea Fericirea Sa n-a uitat viața preotului modest, l-a înțeles, l-a iubit și l-a ajutat. Cerîndu-i muncă, i-a acordat în același timp toată atenția, mărturisind adesea că pe el, pe preotul modest din toate colțurile țării se sprijină Biserica în munca și țelurile ei.

Istoria Bisericii noastre va consemna în paginile sale că, — prețuind trecutul acesteia și al Patriei și înțelegînd să țină pas cu preocupările de azi ale țării care se înnoiește prin construcții noi și care arată o grijă deosebită pentru înfrumusețarea orașelor și satelor noastre, ca și pentru tot ceea ce am moștenit din trecutul nostru românesc, — Patriarhul Justinian a dat un impuls puternic lucrărilor de restaurare a tuturor monumentelor noastre istorice bisericești, mîndstiri și biserici parohiale.

Referindu-ne numai la Arhiepiscopia Bucureștilor, se știe că mîndstirile Cernica, Pasărea, Țigănești, Ghighiu, Ciorogîrla, Căldărușani, Plumbuita, Antîm, Suzana, Zamfira, Cheia, Dealu, Viforîta, Sinaia, Radu

Vodă din București, Schitul Maicilor din București, Schitul Crasna, Catedrala Patriarhală cu întreg complexul ei au fost radical restaurate, înfrumusețate. Astăzi ele sînt o podoabă a Bisericii noastre iar turiștii străini care le vizitează sînt în admirația lor. Amintim că aproape toate acestea au organizate — tot prin grija Patriarhului Justinian — colecții de artă bisericească în incinta lor.

Această grijă a Patriarhului Justinian pentru aducerea sfințelor lăcașuri, a mîndstirilor la starea lor dintîi a însemnat un imbold puternic pentru întreaga noastră preoțime care repară, restaurează, pictează, repictează, înfrumusețează bisericile noastre parohiale. Exemplul său, îndemnul său dat preoțimii cu diferite prilejuri pentru a se angaja în această mare și frumoasă lucrare, ajutorul material acordat în acest scop de Centrul Eparhial, au făcut ca toate bisericile Eparhiei noastre să fie reînnoite, împodobite, spre cinstea Bisericii noastre și a clerului său.

Istoria noastră bisericească, obiectivă, va consemna în paginile sale avîntul Teologiei ortodoxe române în epoca patriarhatului său.

Teologii noștri se întrec în a studia probleme de înaltă teologie, ca și probleme ale teologiei legate de viață. Ei nu se mulțumesc numai cu un anumit fel de studiu, ci la îndemnul Patriarhului lor studiază problemele vremii noastre prin prizma Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, documentînd că în trecut Teologia a fost legată de viață și că și astăzi ea trebuie să fie legată de viață.

Problema păcii, a războiului, a exploatării omului de către om, a cooperării între oameni și popoare, a într-ajutorării, a grijii pentru cei săraci, slabi și neajutorați ca și atîtea alte probleme sociale au preocupat de 30 de ani și preocupă și astăzi pe teologii noștri, iar preocupările și studiile lor sînt cunoscute și apreciate și de teologii din afara țării noastre, ortodocși și de alte confesiuni. Teologia și teologii noștri, ca și Ierarhii noștri, pentru preocupările și studiile lor, pentru ținuta și aprortul lor în toate conferințele și întrunirile interteologice din țară și de peste hotare sînt apreciați și înconjurați cu dragostea și cu respectul ce se cuvine celor ce au astfel de înalte preocupări. Iar publicațiile noastre teologice și bisericești, unele înființate, iar altele reorganizate în ultimile trei decenii fac cinste Bisericii noastre.

Istoria Bisericii noastre nu va neglija să constate și să afirme că în ultimii 30 de ani Biserica Ortodoxă Română s-a preocupat și de afirmarea spiritualității specifice ei. Canonizările de sfinți din anul 1955, ca și generalizarea cultului unor sfinți ale căror sfinite moaște se găsesc pe pămîntul țării noastre, au făcut dovada că poporul nostru a trăit profund întotdeauna viața creștină. Poporul care a dat sfinți, cuvioși și

martiri — care a zidit și pictat biserici și mîndstiri ce dăinuiesc de veacuri, care a fost întotdeauna și este sensibil la tot ce este frumos, moral și cuviincios, care și-a apărut în istoria sa cu atîta dîrzenie și cu jertfele cunoscute, odată cu ființa, limba și pămîntul strămoșesc și credința sa ortodoxă, «legea sa», poporul nostru a dovedit lumii că este înzestrat cu o spiritualitate deosebită, care i-a înnobilit ființa cu un nimb luminos de înalt umanism. Cine zice astăzi român, zice om de omenie, de pace, de cuvînt, de cinste, de muncă. Iar Patriarhul Justinian a slujit această spiritualitate, a subliniat-o întotdeauna în cuvîntul și scrisul său și a pecetluit-o prin canonizările din 1955. Și a făcut aceasta, pentru că a iubit mult poporul și țara noastră, pe cît de mult a iubit Biserica și credința creștină.

În același context, istoria Bisericii noastre va consemna că din dragoste pentru toți fiii acestei Biserici care sînt și fiii Patriei noastre, Patriarhul Justinian s-a gîndit și la credincioșii ortodocși români ce se găsesc departe de hotarele țării lor. Pentru ei a organizat parohii și a trimis preoți din țară care, odată cu asistența religioasă creștină ortodoxă, în graiul lor, să le întărească sentimentele românești și să le susțină dragostea de neamul și țara lor.

Este bine să amintim cititorilor noștri că astăzi Biserica Ortodoxă Română are organizată o Arhiepiscopie ortodoxă română cu sediul la Paris pentru Europa Centrală și Occidentală care are sub jurisdicția sa pe lângă parohiile vechi de la Viena și Baden-Baden, și parohiile nou înființate de la Londra, Geneva, Milano, München, Offenbach, Hamburg, Salzgötter, ca și pe cele două din Suedia, de la Stockholm și Göteborg. Precum avem parohii cu preoți din România în Australia la Melbourne, Sydney și Adelaide și una în Noua Zeelandă la Wellington. De asemenea avem o Arhiepiscopie ortodoxă română, înființată între cele două războaie mondiale, în America de Nord, pentru Statele Unite ale Americii și pentru Canada, Arhiepiscopie care are sub jurisdicția sa cele 32 parohii române din această parte a lumii, ca și parohia din Caracas-Venezuela, care însă este finanțată de Biserica noastră din țară.

S-a îngrijit Biserica noastră, la îndemnul Patriarhului Justinian și de cele circa 30 de parohii ale credincioșilor ortodocși români din R. P. Ungară, care sînt organizate sub un Vicariat ortodox român cu sediul la Gyula, ca și de parohiile românești din Banatul Iugoslav ce țin de Vicariatul ortodox român de la Vîrșeț.

Să mai amintim de așezămintele noastre bisericești de la Ierusalim pe care Prea Fericirea Sa le-a sfințit cu prilejul pelerinajului ce l-a făcut în mai 1975 la Locurile Sfinte, când și-a împlinit un vechi ideal de a călca pământul Țării Sfinte? Ca și de cele de la Muntele Athos pe care Prea Fericirea Sa le-a vizitat în 1963?

Toate aceste unități bisericești și așezăminte bisericești de peste hotare sînt create cele mai multe în ultimii ani sau cîteva doar organizate în ultima vreme ca cele de la Viena, Baden-Baden și Sofia, de către Biserica Ortodoxă Română din dragostea cea mare a adormitului întru Domnul Patriarhul Justinian pentru tot ce este românesc și din gîndul de a întări sentimentele românești și dragostea de Patrie în toți fiii acestui neam, oriunde s-ar găsi ei.

Sîntem siguri că istoria Bisericii noastre va înscrie ca pe o preocupare de seamă a Patriarhului Justinian faptul că Biserica Ortodoxă Română a consolidat raporturile sale cu toate Bisericile Ortodoxe surori, pe care le-a vizitat de multe ori la ele acasă și a căror vizite la nivel înalt le-a primit frățește la noi acasă.

Prea Fericirea Sa a inițiat contacte și a răspuns la invitația de a lua legătură cu alte Biserici, tot pentru întărirea duhului de frăție creștină și de colaborare. Astfel, a vizitat și a primit vizita atîtor conducători de Biserici de peste hotare: Romano-Catolice, Vechi-Catolice, Vechi-Orientale, Anglicane, Protestante, etc.

Dar mai ales, Prea Fericirea Sa, din dorința de a sluji pacea și visul încă îndepărtat de unitate a tuturor celor ce cred în Hristos Domnul, a făcut ca Biserica noastră să devină membră în marile organizații creștine mondiale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace, care înțeleg să colaboreze pentru rezolvarea atîtor probleme social-politice ale vremii noastre. În toate aceste organizații, în toate ședințele lor, Biserica noastră este prezentă și activă, delegații săi — Înalți Ierarhi sau profesori de teologie — fiind apreciați pentru aportul pe care-l aduc în discutarea și rezolvarea problemelor de pe agenda respectivelor ședințe.

Dacă astăzi Biserica Ortodoxă Română se bucură de un mare prestigiu în lumea creștină de peste hotare se datorește și acestui fapt, prezenței sale active pretutindeni unde se discută probleme religioase, teologice sau social-creștine.

Atît de mult s-au dezvoltat relațiile și contactele inter-bisericești din lume și atît de prezentă este Biserica noastră pretutindeni unde este solicitată, încît a fost nevoie ca pe lângă Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să ia ființă un serviciu special al «Relațiilor Externe».

Rolul acestui serviciu este foarte important în această epocă de mare dezvoltare a contactelor dintre Biserici, care au drept scop, printre altele, să aducă și ele un aport însemnat în rezolvarea problemelor mari ale lumii contemporane.

Și va înscrie istoria Bisericii noastre în paginile sale și faptul că Patriarhul Justinian a iubit monahismul, pe care a căutat să-l reorganizeze pe temelii noi.

Pătruns de spiritul sinodalității ortodoxe, chiar dacă cele mai multe din realizările Bisericii noastre se datoresc gândirii sale mature, nopților sale nedormite și dorinței sale de a vedea Biserica în rosturile sale firești, ostanelilor sale, Patriarhul Justinian a înțeles «să împartă paternitatea noului cu întreg Sfântul Sinod», cu care a colaborat și a delimitat toate măsurile mari luate în interesul Bisericii și preoțimii. De aceea, și-a făcut iubit de întreg Sfântul Sinod și respectat de toți colaboratorii săi și de întreg clerul nostru, cu care a împărțit bucuriile realizărilor, recunoscându-le tuturor acestora, împreună-lucrării tuturor, meritul realizărilor din ogorul bisericesc.

Desigur, este cu neputință ca într-un editorial de câteva pagini să înfățișezi în toată amploarea sa această mare personalitate, care a fost Patriarhul Justinian, să-i amintești toate meritele sale, întreaga sa gândire, să-i conturezi profilul său sufletesc, bunătatea sa părintească, vioiciunea minții sale, idealismul său și, totuși, realismul său, iubirea sa de oameni, dragostea sa de Patrie, respectul său pentru tradiția Bisericii și canoanele sale.

Pentru noi, colaboratorii săi de la Centrul Eparhial și clerul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cei care am trudit și am încercat să-i prindem gândurile și să-i urmărim îndemnurile, trecerea la cele veșnice a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian este o grea pierdere.

Avem însă mulțumirea că l-am avut Arhipăstor aproape trei decenii, avem bucuria că sub Arhipăstoria sa și prin truda sa Biserica Ortodoxă Română a purces pe calea adevăratei sale misiuni, și că datorită acestui fapt ea va progresa mereu; avem siguranța că istoria — așa precum am spus — îl va pomeni și-l va așeza la loc de cinste pentru marile sale calități și realizări, lângă venerabilii și iluștri Ierarhi din trecutul Bisericii românești; avem mângâierea că Dumnezeu, pentru osteneala sa de o viață întreagă în propovăduirea cuvântului Său și pentru întărirea Bisericii Fiului Său, îl va așeza în lumea dreptilor, a celor bine plăcuți Lui.

In seara zilei de 26 martie a.c., la primirea știrii telefonice că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trecut în lumea dreptilor, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin care a primit primul această veste tristă, vădit emoționat a spus celor câțiva colaboratori prezenți atunci în holul Palatului Patriarhal: «Părintele Patriarh Justinian nu mai este printre noi. Să ne rugăm pentru el și să-i cinstim memoria, pentru că a fost un mare Patriarh!».

Este cuvântul unui mare Ierarh al nostru, care l-a cunoscut bine pe adormitul întru Domnul, cu care a colaborat, care l-a apreciat.

Intr-adevăr, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost și va rămîne pentru Biserica românească un mare Patriarh !

Să-i cinstim memoria și să-l avem pururea în rugăciunile noastre la sfintele altare.

REDACTIA

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE — CEREMONIA ȘI SLUJBA ÎNMORMÎNTĂRII —

În ziua de 26 martie a.c., după o grea și necruțătoare suferință, a încetat din viață Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Sfârșitul i-a venit, pe neașteptate, după o perioadă de ședere sub tratament la spitalul Elias din Capitală. Tocmai îl părăsise și era în drum spre Palatul Patriarhal, unde cu vii emoții și adevărată bucurie trebuia să fie întâmpinat de colaboratorii care doreau să-l revadă din nou pe bunul lor părinte sufletească la masa de lucru, gata oricând de a rezolva treburile bisericesti.

Dar sabia morții, care nu alege și nici nu cruță, nu i-a mai îngăduit acest lucru și astfel, în mașina care-l transporta și-a dat obștescul sfârșit. La auzul acestei vești bucuria și căldura sufletească cu care erau gata să-l întâmpine înalții ierarhi, directorii Administrației Patriarhale, consilierii și angajații superiori ai Instituțiilor centrale bisericesti s-a transformat într-o adâncă și nesfârșită durere. Părintele lor sufletească nu mai exista, cel care ani de-a rîndul i-a sfătuit și îndrumat îi părăsise pentru totdeauna...

Clopotele Catedralei chemau îndelung, duios și trist, pe credincioșii ortodocși români la rugăciune și priveghere pentru iertarea păcatelor aceluia care o întreagă viață, ca învățător și preot, ca arhiereu și patriarh și-a pus totul în slujba Bisericii Ortodoxe Române și a Patriei.

În aceeași seară în Catedrala Patriarhală s-a săvîrșit un trisaghion de către un sobor de clerici la care, a participat un număr impresionant de preoți din Capitală, și credincioși, cu inimile cernite de durere.

*

Vestea morții Patriarhului Justinian s-a răspîndit, cu iuțeala fulgerului, pe toate meleagurile unde trăiesc și se roagă creștini ortodocși români. În ziua de 27 martie — duminică fiind — pretutindeni în bisericile ortodoxe române din țară și străinătate s-a săvîrșit slujba panicidei pentru regretatul dispărut.

*

În aceeași zi au fost anunțate Bisericile Ortodoxe surori, Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, Bisericile și organizațiile creștine mondiale.

♦

Luni, 28 martie, corpul neînsuflăit al patriarhului Justinian, a fost îmbrăcat, potrivit rînduieiilor tipiconale, cu toate veșmintele arhieresti, de către P. S. Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. P.S. Sa a fost ajutat de către P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Institutului biblic și de Misiune ortodoxă, și de P. Cuv. Evghenie Dascălu, arhidiacon la Catedrala patriarhală.

În aceeași zi, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române sub președinția I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de Patriarh, a constituit Comisia pentru slujba înmormîntării.

Conducerea și responsabilitatea desfășurării funerariilor a fost încredințată P. S. Antonie Ploieșteanul, Episcop — vicar patriarhal și P.C. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale.

Marti, 29 martie. Biserica Catedralei patriarhale devenise năncăpătoare datorită preoților și credincioșilor veniți să asiste la depunerea pe catafalc a rămășițelor pămîntești ale patriarhului Justinian.

Orele 15,00. Sicriul cu corpul neînsuflăit al patriarhului Justinian este transportat de către slujitorii Catedralei și depus pe catafalc în mijlocul bisericii în care regretatul dispărut a slujit ca preot, ca arhieru și patriarh timp de 29 de ani.

Înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de Patriarh, au săvîrșit slujba panihidei.

Erau de față Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, precum și D-nii Ion Lungeanu, Eugen Munteanu și Iulian Sorin, directori în același Departament.

De asemenea, erau de față membrii familiei defunctului, unii conducători și șefi de culte, directori, consilieri și angajați superiori ai Administrației patriarhale și arhiepiscopiei Bucureștilor, numeroși credincioși.

După slujbă s-au prezentat condoleanțe familiei. Șiruri nesfîrșite de credincioși și admiratori ai Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române au trecut prin fața catafalcului, luîndu-și rămas bun de la cel ce a fost patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, slujitor convins și patriot desăvîrșit.

Zi și noapte s-a privegheat lîngă sicriul celui adormit, iar prooții rînduiți au citit cu evlavie evangheliile (stîlpii) și catismele rînduite de biserică în asemenea prilejuri.

Miercuri, 30 martie, s-a pregătit începerea slujbei înmormîntării și s-au luat toate măsurile pentru organizarea drumului Cortegiului funerar de la Catedrala patriarhală la biserica «Radu Vodă» din Capitală.

În același timp au început să sosească oaspeții de peste hotare, depunînd coroane și jerbe de flori și exprimîndu-și compasiunea față de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru greaua pierdere.

Joi, 31 martie, zi de doliu și adîncă tristețe pentru toată suflarea creștinească românească din țară și de peste hotare. La ora 9, în Sala

sinodală a Palatului patriarhal din București, a avut loc ședința solemnă, la care au luat parte membrii Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh; I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului; I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Olteniei; I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului; I. P. S. Antim, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos; I. P. S. Teofil, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului; P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului; P. S. Antim al Buzăului; P. S. Emilian de Alba Iulia; P. S. Visarion al Aradului; P. S. Vasile al Oradei; P. S. Germain de Saint-Denis al Bisericii Ortodoxe Catolice din Franța; P. S. Antonie, Episcop-vicar patriarhal; P. S. Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. S. Adrian Botoșeneanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei; P. S. Timotei Lugoianul, vicarul Arhiepiscopiei Caransebeșului și Timșoarei; P. S. Epifanie Tomitanul, vicarul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos; P. S. Justinian Maramureșanul; P. S. Lucian Făgărășanul, al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală; P. S. Gherasim Piteșteanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului; P. S. Veniamin Rîmniceanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Buzăului; P. S. Eftimie Bîrlădeanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Au luat de asemenea parte și: reprezentanți ai Departamentului Cultelor în frunte cu Dl. Președinte Ion Roșianu și Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu; delegații Bisericilor Ortodoxe surori; Întâistătători de Biserici neortodoxe; șefii Cultelor creștine și necreștine din țară.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de I. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de patriarh.

I. P. S. Sa a arătat că momentul de acum constituie un adînc omagiu adus aceluia care a fost patriarhul Justinian, care de 29 de ani a condus cu înțelepciune și dăruire Biserica Ortodoxă Română.

Amintirea patriarhului Justinian va dăinui permanent în conștiința creștină și veșnică îi va fi pomenirea. De aceea, a încheiat Înaltul Ierarh, propun un moment de meditație și reculegere în memoria celui ce a fost Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Veșnică să-i fie pomenirea și Dumnezeu să-l ierte!

.

După momentul de reculegere I. P. S. Mitropolit Iustin a dat cuvîntul I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, care vorbind în numele Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rostit următoarea cuvîntare:

Intristată adunare,

S-a mutat din viață întru odihna cea fericită a nemuririi Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Părintele ceresc la chemat la Sine pe ostenitorul de frunte al Bisericii noastre, ca să-i încununeze strădaniile neprecupețite în slujba credinței strămoșești. Nu putem cuprinde vasta activitate pe care Întâistătătorul

Bisericii Ortodoxe Române a desfășurat-o în cei aproape treizeci de ani de patriarhicească arhipăstorie. Ne vom referi numai la unele aspecte ale acestei activități.

Cea dintâi realizare a Prea Fericirii Sale este reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, care a avut loc la numai câteva luni după întrozirea Sa (1948). Acest măreț act prin care s-au reîntors în sinul Bisericii mame frații de același neam și lege, despărțiți de vitregia vremurilor în anul 1700. Acest act de importanță crucială în viața Bisericii noastre a contribuit la întărirea unității neamului românesc.

Într-o epocă de mari înnoiri, de rapide transformări, Biserica Ortodoxă Română — sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Justinian — a găsit în tezaurul străvechi de gândire și viață ortodoxă românească energii divine și energii populare, prin care ea s-a înnoit și se înnoiește mereu, și a adus și aduce mereu partea sa de contribuție la mersul înainte al poporului, al omenirii. Ortodoxia românească, promovată de Prea Fericirea Sa, își are izvoarele în credința dreptmăritoare, veche și totuși mereu nouă și în legătură cu poporul, cu istoria, cu năzuințele, cu vrerile lui.

Pe planul gândirii teologice, Teologia românească sub conducerea Prea Fericirii Sale s-a manifestat cu o vitalitate deosebită, prin ancorarea ei în actualitate, în problemele ridicate de viața Bisericii, de viața Ortodoxiei și a creștinătății întregi, de viața epocii noastre. Avem o teologie vie după pilda Sfinților Părinți, după care teologia nu e numai a gândi sau a vorbi despre Dumnezeu, ci e viață în Dumnezeu, o gândire trăită, e o floare răsărită din solul realității divine și umane, de aceea e și izvor de viață și orientare în actualitate. De aici, accentul teologic în activitatea Prea Fericirii Sale, în activitatea internă și externă a Bisericii noastre, care își fundamentează teologic toate atitudinile și acțiunile și fructifică gândirea teologică în noile realități ale vremii noastre.

Din inițiativa și sub directa îndrumare a Prea Fericirii Sale s-a formulat o nouă legislație bisericească, bazată pe canoanele Bisericii Ortodoxe și pe nevoile actuale ale Bisericii. Această legislație e «cea mai completă și mai rodnică» dintre toate legislațiile bisericești anterioare.

Pentru pregătirea preoților s-a reorganizat învățămîntul teologic, s-au instituit Cursuri de Îndrumare misionară și Conferințe de orientare, se tipăresc cărți și reviste, formîndu-se astfel o preoțime nouă, o preoțime bine orientată, mereu în pas cu desfășurarea vieții bisericești atât pe plan intern cît și pe plan extern.

Dintre cărțile destinate pastorației amintim: Învățătura de credință creștină ortodoxă, Tilcuirea evangheliilor și Cazaniilor Duminicilor de peste an (două ediții) și vasta lucrare, «Apostolatul social» (12 volume). Nu putem trece cu vederea cele două ediții ale Bibliei și separat a Noului Testament.

Institutul biblic și de Misiune ortodoxă și Tipografiile de la Centrele Mitropolitane au dat clerului și credincioșilor hrana duhovnicească necesară.

Dacă viața religioasă — morală a fost înnoită, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a dovedit nu numai un adevărat cîrmuitor duhovnicesc, un organizator de prim rang, ci și un gospodar neîntrecut. Astfel, s-a dat atenția ce se cuvine și părții economice — pentru buna funcționare a vieții bisericești (retribuția clerului, Case de odihnă, Casa de Pensii, și ajutoare, Fondul Central Misionar, construcții, pictări și restaurări de biserici, ateliere pentru cele necesare cultului etc.).

Biserica noastră nu stă aplecată numai asupra ei însăși, ci deschide larg brațele iubirii frățești către toate Bisericile ortodoxe surori, către toate Bisericile creștine și religiile, către toate popoarele iubitoare de pace. «Noi Bisericile ortodoxe surori — zice Prea Fericirea Sa — înfățișăm o mare familie» (Apostolat social, vol. IV p. 6). De aceea Bisericile noastre «colaborează în aceeași credință, în dragoste și bună înțelegere creștină pentru binele lor în parte și al Ortodoxiei întregi» (Biserica Ortodoxă Română, nr. 11—12/1955, p. 10—14). Pe linia aceasta a legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe și unitățile ecumenice ortodoxe manifestările sînt atît de multiple încît nu le putem enumera. Biserica noastră, prin reprezentanții ei, a participat la Consfătuirile panortodoxe de la Rodos și la pregătirile viitorului Sinod Ortodox, aceasta constituind o mărturie vie a contribuției însemnate aduse de Biserica noastră la lucrarea Bisericii Ortodoxe în probleme general creștine, în problemele ecumenice și ale păcii în lume.

În ceea ce privește, relațiile intercreștine ecumeniste, e cunoscută atitudinea și activitatea Bisericii Ortodoxe Române — a Prea Fericitului Părinte Justinian — atît pe plan intern cît și pe plan extern. Pe plan intern, frățietatea ecumenistă dintre culte este așa de evidentă, încît cei ce ne-au vizitat țara au constatat că aici este un model de conviețuire și conlucrare între culte.

Pe plan extern Biserica noastră a lucrat — sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Creștine pentru Pace, Conferinței Bisericilor Europene, întreținînd relații cu Biserici Romano Catolice, cu Biserica Anglicană, cu Biserici Evanghelice-Luterane etc.

Cei aproape treizeci de ani de activitate în slujba Bisericii noastre, a Ortodoxiei, a ecumenismului și a păcii au conturat personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian în conștiința clerului și credincioșilor, a Bisericilor Ortodoxe și a celorlalte culte, pe planul larg al acțiunii interortodoxe, ecumeniste și de înfrățire între popoare — ca pe o personalitate de prim rang: «un reprezentant de seamă al conștiinței ecumenice ortodoxe», cum s-a exprimat Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, «unul din cei mai mari conducători ai vieții religioase internaționale» — cum afirma Dr. Clark Fry, Președintele Consiliului Central al Bisericilor; un luptător de frunte pentru pace și înfrățire între popoare.

*

Aducînd cuvînt de omagiere a fericitului întru adormire Patriarh Justinian, să-mi fie îngăduit mie ca transilvănean să adaug un cuvînt deosebit de omagiere din partea noastră, a transilvănenilor. Biserica

Ortodoxă din Transilvania aduce cuvînt de recunoștință, cinstire și prețuire celui ce a înfăptuit unitatea noastră bisericească reîntregită.

Biserica Ortodoxă din Transilvania aduce un ultim omagiu celui ce a fost mult timp de aproape trei decenii îndrumătorul și sprijinitorul nostru și cu inimile îndoliate îngenunchiază la catafalcul Părintelui Justinian, întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Rugăm pe Dumnezeu să odihnească în pace sufletul celui adormit în nădejdea învierii și a vieții celei veșnice și să-l sălășluiască în corturile dreptilor, care au bineplăcut lui Dumnezeu.

Veșnică să-i fie pomenirea !

*

Î. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de Patriarh, a mulțumit Înaltului Ierarh pentru cuvintele alese rostite cu acest prilej în memoria patriarhului Justinian a cărui activitate va rămîne la loc de cinste în viața bisericească și în istoria Bisericii noastre.

*

În continuare Î. P. S. Sa a invitat pe cei care doresc dintre înalții oaspeți de peste hotare și șefii de culte din țara noastră să ia cuvîntul.

Dintre reprezentanți bisericești ortodoxe surori, primul care a luat cuvîntul a fost Î. P. S. Meletios al Parisului, șeful delegației Patriarhiei Ecumenice și reprezentantul Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului.

Exprimînd în numele Sanctității Sale Dimitrios, Patriarhul Constantinopolului și al său personal, compasiunea, respectul și iubirea pentru acela care a fost mult respectatul și întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Justinian, Î. P. S. Sa a spus printre altele :

«Patriarhul Justinian a fost o distinsă personalitate nu numai pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Ortodoxie, ci pentru întreaga creștinătate.

Marea Biserică a lui Hristos din Constantinopol se roagă neîncetat și se va ruga pentru sufletul adormitului întru Domnul și întru nădejdea învierii, patriarhul Justinian.

Dumnezeu să se milostivească pentru suflotul său, pentru faptele sale cunoscute de tot poporul credincios român și de toate Bisericile surori, care la rîndul lor se roagă acum pentru mîntuirea lui.

Veșnică-i va fi amintirea și pomenirea lui din neam în neam, iar Dumnezeu să chivernisească pentru alegerea unui nou întîistătător, tot așa de vrednic și de cinstit. Amin.

Î. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de Patriarh, a mulțumit cu căldură pentru cuvintele de mîngîiere adresate Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și credincioșilor ortodocși români de către Î. P. S. Meletios, reprezentantul Scaunului Ecumenic și al Sanctității Sale Patriarhului Dimitrios al Constantinopolului.

*

Din partea Patriarhiei Ierusalimului a luat cuvîntul I. P. S. Ghermanos, Mitropolit de Petra, reprezentantul Sanctității Sale Benedict, Patriarhul Ierusalimului.

I. P. S. Sa a spus :

«I. P. S. Voastră

II. PP. SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi,

PP. SS. Episcopi și Arhierei,

Permiteți-mi ca în numele Sanctității Sale Benedict, Patriarhul Ierusalimului, să exprim Bisericii Ortodoxe Române — soră condoleanțe și să împărtășesc marea durere a credincioșilor ortodocși români prin pierderea patriarhului Justinian.

Nu voi face aprecieri la activitatea celui care a fost Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, fiindcă totul se cunoaște pretutindeni. Aici în țara dvs. unde îți îndrepti privirea observi rezultatele sale, unde te duci vezi munca sa, în ce cercetezi găsești lucrarea și gândurile sale. Așadar este justificată aprecierea întregii ortodoxii că patriarhul Justinian a fost și rămîne o figură aleasă și distinsă între ierarhii Bisericii Ortodoxe.

Patriarhul Justinian a plecat dintre noi, dar opera lui va rămîne. Judecata noastră omenească l-a apreciat și admirat, rămîne ca Judecata lui Dumnezeu să-l învrednicească de fericirea veșnică. Ingerii lui Dumnezeu să așeze duhul său în sinul lui Avram, în corturile dreptilor, fiindcă el a păzit credința cea adevărată, a umblat pe calea Domnului, dreptatea a săvîrșit, de acum va primi cununa răsplătii cerești.

Să ne rugăm Judecătorului cel Drept ca sufletul patriarhului Justinian să aibă odihnă în Împărăția Sa și totodată Arhiereul cel Mare, Iisus Hristos, să aleagă în fruntea Bisericii Ortodoxe Române un urmaș destoinic, cel mai bun dintre cei mai buni.

Dumnezeu să odihnească în pace sufletul patriarhului Justinian iar pe noi să ne miluiască și să ne mîntuiască. Amin !

Mulțumind I. P. S. Ghermanos, delegatul Patriarhiei din Ierusalim, pentru mișcătoarele cuvinte adresate în memoria răposatului patriarh, I. P. S. Iustin, a spus printre altele :

«Înalt Prea Sfinția Voastră, pentru caldele cuvinte ce ni le-ați adresat vă rugăm să transmiteți Sanctității Sale Patriarhul Benedict al Ierusalimului profundul respect al ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și să-i spuneți că-l rugăm să-și înalțe glasul către Mîntuitorul Hristos «care este viața și învierea noastră», în Patria Sa și în Cetatea Sa, Ierusalimul, pentru ca bunul Dumnezeu, părintele nostru al tuturor, să fie milostiv. cu sufletul adormitului întru Domnul, Justinian-patriarhul. El și-a plecat genunchii și inima în Peștera Nașterii din Betleem, la piatra Mormîntului Domnului cu ocazia vizitei în Cetatea Sfîntă, aducîndu-vă atunci mesajul frățesc de dragoste al Bisericii Ortodoxe Române».

*

Seria cuvîntărilor ședinței solemne de doliu a fost continuată de I. P. S. Mitropolit Alexandros din Peristori, delegatul Bisericii Ortodoxe

a Greciei, și reprezentantul Prea Fericirii Sale, Serafim, Arhiepiscopul Atenei și a toată Elada.

Aducînd, în numele Bisericii Ortodoxe a Greciei, un ultim omagiu patriarhului Justinian, I. P. S. Sa a spus :

«Biserica Ortodoxă a Greciei împărtășește această durere a Bisericii Ortodoxe Române ca pe o durere a ei și noi toți dorim ca poporul dreptcredincios român, destul de încercat în acest an, să depășească cu puterea sa sufletească specifică și acest moment dificil.

Într-adevăr Prea Fericitul patriarh Justinian a făcut parte din grupul celor mai mari ierarhi și printre cei mai alesi oameni pe care i-a avut Ortodoxia.

În Patria sa și în Biserica sa, patriarhul Justinian a realizat lucruri multe și minunate într-o perioadă istorică de adînci prefaceri sociale. A reușit să creeze un drum sigur și luminos ierarhilor, clerului și credincioșilor ortodocși români, fiind un ales exemplu pentru toată creștinătatea.

Biserica Ortodoxă a Greciei poartă același doliu cu Biserica Ortodoxă Română și împărtășește durerea dumneavoastră, ca pe durerea ei, fiindcă noi, credincioșii și ierarhii, ca și întreg poporul grec datorăm mult patriarhului Justinian și României.

Cu plecarea din viață a Patriarhului Justinian rămîne un loc gol și dureros în ierarhia Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Ortodoxe a Greciei, în sufletul credincioșilor ortodocși români și greci de pretutindeni.

Așadar, rugăm pe Marele Păstor, Iisus Hristos, să aleagă un nou Întîistătător Bisericii Ortodoxe Române, egal cu cel ce a fost patriarhul Justinian.

Biserica noastră împărtășește durerea dumneavoastră și are, în același timp nădejdea iertării și mîngîierii în Hristos. Speranța în înviere este cheazăia încrederii noastre în Marele Păstor că va alege pe acel vrednic urmaș al celui ce a fost patriarhul Justinian. Această încredere mîngîie și întărește inimile noastre.

Să rugăm pe Împăratul tuturor să ierte greșelile cele ce cu voie sau fără voie, le-a făcut adormitul întru Domnul, patriarhul Justinian.

Mulțumind vorbitorului, I. P. S. Mitropolit Iustin l-a rugat să transmită Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei aleasa prețuire a ierarhilor, clerului și credincioșilor ortodocși români, care pe lângă credința comună ce-i unește de secole cu Biserica Greciei, au avut și legături trainice de prietenie cu poporul grec.

*

A vorbit apoi, Excelența sa Cardinalul Ramon Torella, Conducătorul delegației Bisericii Romano-Catolice, care a spus :

I. P. S. Voastră, venerabili și dragi frați din Biserica Ortodoxă Română :

În acest moment solemn care v-a reunit în jurul memoriei păstorului care timp de atîția ani, pînă acum cîteva zile, a condus Biserica

Voastră, cu inima emoționată exprim dvs., tuturor, cele mai vii și profunde condoleanțe ale Bisericii Romano-Catolice.

Sanctitatea Sa Papa Paul VI a adresat deja un mesaj în care vă asigură de rugăciunea sa către Domnul Învierii. Dar, el a dorit ca și o delegație a Bisericii Romano-Catolice să fie prezentă astăzi aici pentru a lua parte la funeralii, unindu-se cu voi toți în rugăciune, în comuniune de credință și speranță.

Faptul că acest lucru a fost posibil în contextul raporturilor dintre Bisericile noastre confirmă că o atitudine nouă se instaurează și se întărește spiritul de fraternitate care pune bază și încredere pentru viitoare progrese către deplina unitate.

Vă asigurăm fraților, că ne unim din inimă la rugăciunea voastră și la aceea a întregului popor credincios din Biserica Ortodoxă Română, împărtășind sentimentele voastre de tristețe de astăzi și în același timp deplină siguranță în viața care va să vie.

Credința noastră comună este în Acela care este Învierea și Viața. Veșnică să-i fie pomenirea!

Sfârșind cuvântarea reprezentantul Bisericii Romano-Catolice a înmînat I. P. S. Iustin un mesaj pascal din partea Sanctității Sale Papa Paul VI.

Mulțumind pentru cuvintele adresate de distinsul reprezentant al Bisericii Romano-Catolice, I. P. S. Iustin și-a exprimat nădejdea că relațiile care s-au stabilit, în ultimul timp, între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romei, sînt de bun augur și că ele vor continua și în viitor, pentru apropiere și înțelegere între cele două Biserici.

*

Din partea Bisericii Angliei a luat cuvîntul Excelența Sa John Setterthweite, Episcop de Fulham și Gibraltar și Europa Răsăriteană, reprezentantul Grației Sale Dr. Donald Coggan, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit.

Excelența Sa a spus :

I. P. S. Voastră,

II. PP. SS. Mitropoliți și Arhiepiscopi

PP. SS. Episcopi și Arhierei,

În numele Grației Sale Dr. Donald Coggan, Arhiepiscop de Canterbury și al întregii Comuniuni Anglicane, vă rog să-mi permiteți să prezint condoleanțele Grației Sale și toată compasiunea credincioșilor anglicani cu ocazia tristului eveniment al încetării din viață a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Personal, îmi exprim durerea fiindcă l-am cunoscut și am lucrat împreună.

Prea Fericirea Sa a fost un respectat fiu al Patriei sale, iubind țara și poporul din care s-a născut.

La acest dureros eveniment mulți creștini și necreștini aduc ultimul omagiu aceluia care a fost patriarhul Justinian.

Patriarhul Justinian a păstorit în timpuri grele. Mai întâi a contribuit la vindecarea rănilor celui de al doilea război mondial, apoi cu tot devotamentul a contribuit la ridicarea patriei și a nivelului de trai al credincioșilor și îngrijirea de locașurile lor. În această perioadă Biserica Ortodoxă Română s-a menținut și a progresat.

În ceea ce privește relațiile externe, Biserica Ortodoxă Română, întotdeauna a fost în sprijinul Mișcării ecumenice și a jucat un rol important, iar în treburile interne, Patriarhul Justinian a fost una cu poporul credincios.

Permiteți-mi încă odată să prezint sincere și adânci condoleanțe cu toate că au fost trimise nenumărate mesaje ale celor ce l-au cunoscut îndeaproape.

Mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să cunoaștem personal pe acela ce a fost Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române și-l rugăm pe Atotputernic să-i facă parte de odihnă veșnică.

Toată Biserica Anglicană l-a stimat ca pe un adevărat prieten și iubit fiu al poporului român. El a fost un păstor desăvârșit, profund respectat în întreaga lume, iar acum încredințăm rugăciunile noastre pentru sufletul său, ca să fie primit în brațele Părintelui Ceresc.

Îngerii să-l poarte în rai și cu săracul Lazăr să se bucure în împărăția cerurilor.

Veșnică să-i fie pomenirea sa !

Să ne rugăm permanent ca Dumnezeu să ajute în continuare Biserica Ortodoxă Română și poporul dreptcredincios și să lumineze cugetul ierarhilor români pentru a alege un vrednic urmaș în locul patriarhului Justinian.

I. P. S. Mitropolit Iustin a mulțumit Înaltului ierarh anglican, asigurând pe Grația Sa dr. Donald Goggan de toată dragostea frățească și promițând totodată că relațiile dintre cele două Biserici : Ortodoxă Română și Anglicană, vor continua și se vor diversifica mereu, spre o mai bună cunoaștere și prețuire reciprocă.

*

Dr. Allan Brash, Secretar asociat, reprezentantul Dr. Philip Potter, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, în cuvîntul său, a precizat :

I. P. S. Mitropolit Iustin,

II. PP. SS. și PP. SS. Voastre,

Îmi permiteți să vă adresez sincere condoleanțe și sentimente de simpatie din partea Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Îmi îngăduiți, stimați părinți și frați, să aduc la cunoștință II. PP. SS. Voastre și tuturor creștinilor ortodocși români că astăzi, în întreaga lume creștină, se înalță neîncetat fierbinți rugăciuni pentru odihna sufletului adormitului robului lui Dumnezeu, Justinian patriarhul.

Biserica dvs. și noi toți am pierdut un mare și adevărat părinte. Aceasta este convingerea Dr. Philip Potter, Secretarul general al Con-

siliului Ecumenic al Bisericilor, precum și a ex-secretarilor Wisert'Hooft și Carson Blake, care, au cunoscut personal pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Vă asigurăm, că noi ne rugăm permanent pentru sufletul patriarhului Justinian și Dumnezeu să-l odihnească în pace, iar pe dvs. să Vă lumineze Fiul lui Dumnezeu și să vă întărească Duhul Său.

Doliul Dvs. este doliul nostru.

Veșnică-i va fi pomenirea !

Mulțumind reprezentantului Consiliului Ecumenic al Bisericilor, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de Patriarh, a rugat pe distinsul reprezentant al Dr. Philip Potter, să transmită Secretarului general mulțumirile Bisericii Ortodoxe Române pentru că și în momentele de tristețe este alături de noi prin cuvinte de compasiune și încurajare.

I. P. S. Mitropolit Iustin a subliniat rolul din ce în ce mai important al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în cadrul Mișcării ecumenice, asigurînd pe dl. Dr. A. Brash că Biserica Ortodoxă Română membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, va contribui și pe viitor la marea și înalta cauză a unității creștinilor.

După reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a urmat la cuvînt Dl. Dr. Clen Williams, secretar general al «Conferinței Bisericilor Europene», care a încheiat șirul cuvîntărilor delegaților bisericești de peste hotare. Domnia sa a spus :

I. P. S. Voastră

II. PP. SS. și PP. SS. Voastre

-Excelențe și Eminențe

Distinsă adunare și preaiubiți frați,

Un cuvînt al Sfintei Scripturi, mai precis un verset spune : «...dacă un mădular suferă, toate celelalte mădulare sufăr împreună...» așa este și starea noastră astăzi lîngă adormitul întru Domnul patriarhul Justinian. De aceea, în numele meu și al Conferinței Bisericilor Europene, din care face parte și Biserica Ortodoxă Română, vă transmit sincere condoleanțe și alese sentimente frățești.

Greutatea pierderii apasă pe sufletele dvs. și este a doua încercare grea, după cutremur, pentru ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, pierderea patriarhului Justinian. Vă înțelegem deplin starea sufletească.

Fără nici o rezervă vă pot spune că Bisericile Europei au sărăcit cînd patriarhul Justinian a decedat. Personalitatea sa complexă, credința sa, iubirea sa de neam și dragostea pentru cler și credincioși, este binecunoscută în întreaga Europă.

El a arătat un atașament și un interes deosebit pentru Conferința Bisericilor Europene și a fost permanent sprijinitor. Ne amintim cu mare plăcere de nenumăratele ocazii pe care le-am avut pentru a discuta cu

cel care a fost Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Mai mult, s-au organizat în țara dvs. întruniri și consultații ale Comitetelor Conferinței la care a participat personal și a dat tot concursul pentru reușita lucrărilor noastre.

Acum cind privirea i s-a stins, gura a tăcut și trupul este neînsuflețit și se află pe catafalc, toate Bisericile Europene membre ale Conferinței împărtășesc și această durere a Dvs. după suferința cataclismului natural al cutremurului.

În ultimile săptămîni, atenția Europei și a întregii lumi a fost îndreptată spre România. Acum trei săptămîni ați fost încercați de o catastrofă nemaiîntîlnită în istoria dvs. iar acum cîteva zile s-a stins din viață conducătorului duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Române.

Vă asigur, iubiți frați, că toată lumea, a admirat voința și dîrzenia poporului român de a-și apăra munca și agoniseala, felul cum s-a răspuns acestei neașteptate și neiertătoare încercări, iar Bisericile și popoarele Europei sînt alături de dvs. pentru ajutor și mîngiere și acum cînd plîngeți pe patriarhul Justinian.

Mulțumim lui Dumnezeu că am cunoscut pe acest patriarh cu adevărat biblic, că m-a învrednicit să-i înțeleg viziunea sa largă, și să-i cercetez realizările sale impresionante, perspectivele limpezi, credința sa fermă, slujirea sa exemplară. Însuși simbetul său era un efect al inimii sale calde. Ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, a fost și a rămas un om adevărat. Fără îndoială aceasta a contribuit la marea dragoste a credincioșilor pentru el, la aprecierile deosebite ale Conducerii de stat a țării dvs.

Eu mulțumesc lui Dumnezeu pentru că am cunoscut un asemenea om, patriarhul Justinian.

Îl vom însoți cu toții pe ultimul drum la mormînt. Noi credincioșii, nădăjduim în înviere, în revedere și în viața veșnică și ne rugăm ca Dumnezeu să-l ierte și în pace să-l odihnească, iar pe dvs. să vă ajute Hristos să alegeți un succesor pe măsura patriarhului Justinian. Amin!

Aducînd respectuoase mulțumiri D-lui Dr. Glen Williams pentru frumoasele cuvinte rostite despre personalitatea patriarhului Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin a remarcat, în același timp, contribuția deosebită pe care «Conferința Bisericilor Europene» o aduce la cunoașterea, apropierea, pacea și buna înțelegere dintre bisericile și popoarele Europei.

*

Au luat apoi cuvîntul reprezentanții cultelor din țara noastră.

Primul a vorbit Eminentă Sa Iacob Antal, Episcop auxiliar romano-catolic de Alba Iulia, care adresîndu-se distinșilor reprezentanți ai Bisericii a spus :

Înalt Prea Sfințitilor,
Prea Sfințitilor
Intristată adunare,

În numele Bisericii Romano-Catolice din România și în numele Prea Sfințitului Marton Aron Episcop Româno-Catolic de Alba Iulia

are din cauza stării sănătății sale nu poate să fie prezent, exprimăm încercarea noastră compasiune Sfântului Sinod și întregii Biserici Ortodoxe Române care și-a pierdut conducătorul său și îndeosebi cu mult încredințata Arhiepiscopie a Bucureștilor care după atâtea pierderi îl plînge cum și pe Arhipăstorul său sufletesc.

Între relațiile multiple și intensive pe care regretatul Patriarh Justinian le-a întreținut cu toate bisericile creștine, n-au lipsit în ultimul deceniu contactele cu noi și cu Biserica Romano-Catolică.

Am fost invitați la toate evenimentele de seamă sărbătorite de răsunet, fie ele personale, fie ale Bisericii Ortodoxe Române pe care a condus-o. În anii din urmă mai mulți înalți demnitari romano-catolici au fost oaspeții Patriarhiei și Prea Fericitul Patriarh Justinian a trecut pe la ierarhi și instituții catolice din Austria, Belgia, Republica Federală Germania și a avut contact și cu Scaunul Apostolic din Roma.

Întîlnirile acestea nu au fost numai contacte de curtoazie cum am relevat și la ultima întîlnire, ci ne-a oferit prilejul să-l cunoaștem pe omul cu sentimentele sale firești și cu atitudinea sa prietenească, de gazdă ospitalieră și amabilă.

Un poet al nostru caracterizează moartea cu închiderea și deschiderea de două porți. Se închide poarta spre viața pămîntească și se deschide cea spre veșnicie.

Lumea ne apreciază după realizările și succesele noastre. În fața lui Dumnezeu ne prezentăm însă cu toții ca slugi nevrednice, ca oameni slabi care nu am putut corespunde chemării și harurilor primite. Frumós exprimă aceasta poporul credincios care la vestea morții unui om îi cere iertare de la Dumnezeu. De aceea în tradiția comună de a ne ruga pentru morți ne alăturăm fraților noștri ortodocși cu una din rugăciunile noastre prin care se cere ca răposatul patriarh și confratele nostru în episcopat, Justinian, să fie întîmpinat cu fața blîndă și solemnă a Mîntuitorului Hristos și să-l primească în Împărăția Sa veșnică și fericită.

Să se odihnească în pace !

*

A vorbit apoi Excelența Sa dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului mozaic și președintele Federației Comunităților evreiești mozaice din România, care a spus :

«Federația Comunităților Evreiești, clerul și credincioșii cultului mozaic din Republica Socialistă România, aduc prin glasul meu cuvîntul de jale și doliu precum și prinos de recunoștință și pios omagiu Patriarhului Justinian, ale cărui rămășițe pămîntești le conducem acum pe cel din urmă drum.

Se vor împlini curînd 29 de ani de cînd am pășit în această sală în care ne aflăm acum adunați, spre a prezenta feliicitări celui care fusese atunci ales ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Privind înapoi spre acești 29 de ani, în decursul cărora el a păstorit nu numai Biserica Ortodoxă Română ci ne-a fost tuturor, culte conlocuitoare din

Patria noastră, părinte și îndrumător înțelept, putem sintetiza această binecuvîntată activitate, putem face bilanțul acestei nobile misiuni cu cuvintele pe care Cartea Cărilor, scumpă și sfîntă tuturor, le folosește atunci cînd vorbește despre cel dintîi patriarh Avraam, părintele popoarelor : «Și Avraam a îmbătrînit, el a venit cu ale sale zile, iar Dumnezeu l-a binecuvîntat în toate pe Avraam» (Gen. XXIV, 1).

Patriarhul Justinian a desfășurat o neobosită și multilaterală activitate. Despre multiplele aspecte ale realizărilor sale au glăsuit și vor mai glăsi mulți. Fie-mi îngăduit să încerc a face doar două sublinieri.

Cea dintîi. Luînd în mîini destinele Bisericii în momente hotărîtoare de adînci prefaceri sociale, Patriarhul Justinian a știut să îmbine în mod armonios interesele poporului cu cele ale Bisericii, căreia i-a redat profeticele sale țeluri, ale dreptății sociale și păcii care stau la temelia oricăreia dintre religii. Nu numai operele sale scrise, ci întreaga sa osîrdie poartă pe drept cuvînt numele de «Apostolat social». Cuvintele sînt prea sărace spre a exprima uriașa binefacere ce a constituit-o un astfel de om, în astfel de împrejurări, atît în folosul Bisericii cît și al Patriei.

Cea de a doua. După ani mulți și grei, în decursul cărora ura și zîzania au fost semănate între culte, Patriarhul Justinian a instaurat un climat înnoitor, de noblețe și frățietate, în raporturile dintre Biserici.

Depun această mărturie, acum în clipa supremei despărțiri, eu, înfățișătorul celui mai oropsit dintre culte, care a avut atîta de suferit de pe urma nenorocitelor ațîțări rasiste din trecut.

Depun această mărturie, că, din primul ceas, am găsit la Patriarhul Justinian, o inimă deschisă, omenie și dragoste.

Cu blîndețea sa, cu înțelepciunea sa a știut să mă facă pe mine, Rabinul, să mă simt în acest palat patriarhal de parcă m-aș afla la mine acasă, iar dînsul, Patriarhul, ne-a fost nouă, comunității evreiești, oaspete scump și drag. A venit să cuvînteze în sinagogă, atît în 1968, cît și în 1972, la sărbătoarea noastră, ne-a cinstit prin dese vizite în locuința noastră, a făcut ca raporturile dintre noi să nu fie numai protocolare, oficiale, ci cu adevărat frățești. «A îmbătrînit Patriarhul» dar cuvîntul bătrîn are în limba sfîntă, sensul de acumulare de experiență și înțelepciune.

«A venit cu ale sale zile». Toate zilele Patriarhului Justinian, toate au fost închinare binelui. El vine acum înaintea Eternei Judecări cu toate ale sale zile - cu care se poate mîndri, căci au fost zilele unui dintre cei pe drept cuvînt numiți «Drepții popoarelor».

Rugînd Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să primească sincerele noastre condoleanțe, ne alăturăm ruga noastră la aceea a tuturor cultelor pentru odihna sufletului aceluia care a fost patriarhul Justinian.

*

Cuvîntarea excelenței sale D-lui dr. Moses Rosen, a fost emoționantă și plină de sinceritate. Cei care au fost în sală au putut vedea pe obrajii vorbitorului lacrimi fugare, pornite dintr-un regret profund

și o inimă caldă și sinceră, de adevărat frate. Și aceasta pentru că Excelența sa a fost unul din prietenii apropiați ai Patriarhului Justinian.

Remarcând sobrietatea cuvântării D-lui șef Rabin Dr. Moses Rosen, I. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de Patriarh, i-a mulțumit Excelenței sale precizând printre altele : «iată că și de această dată, prietenul apropiat al Patriarhului Justinian, Dl. Moses Rosen, a ținut să fie prezent în mijlocul nostru și să aducă acest minunat cuvânt de rămas bun pentru acela care a fost patriarhul Justinian și să ne mîngîie pentru pierdere suferită».

Din partea Bisericilor evanghelice din R. S. România a vorbit Eminența Sa Dl. Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A.

I. P. S. Voastră,
II. PP. SS. Arhiepiscopi și Mitropoliți,
PP. SS. Episcopi și Arhierei,
Distinși reprezentanți ai creștinismului mondial,

În numele Bisericilor evanghelice din România aduc sincere și profunde condoleanțe Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, clerului și credincioșilor ortodocși români.

Dvs. și noi am pierdut pe patriarhul Justinian, cel iubit de către toți.

El era pătruns de dragostea creștină, avea o putere de muncă deosebită, o înțelepciune și pricepere rară. Totdeauna și oricînd ne-a deschis ușile și porțile palatului său și era cu inima deschisă pentru a ne da sfaturi, întărire, a ne antrena în tot lucrul bun pentru Biserică și Patrie.

Dumnezeu să-l pună la loc de cinste și să-i dea odihnă. În ziua cea mare, Domnul să-l așeze în ceata dreptilor.

Veșnică să-i fie pomenirea !

*

Din partea Bisericilor reformate din R. S. România a vorbit Eminența Sa Episcopul Papp Laszlo, Președintele Sinodului Bisericilor Reformate, care a spus :

Înalt Prea Sfințite,
Înalt Prea Sfințiți, Prea Sfințiile Voastre,
Întristată asistență,

În luna ianuarie a acestui an, la ședința sinodală ce a avut loc cu ocazia festivă a decernării titlului teologic cel mai înalt Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian Marina, în cuvîntul meu m-am referit la îndemnul Sfîntului Apostol Pavel, care începe așa : «Bucurați-vă cu cei ce se bucură» (Rom. XII, 15). Iar azi mă simt nevoit să continui citatul întrerupt, acum zece săptămîni : «plîngeți cu cei ce plîng».

Fără îndoială, nu plîngem pe Prea Fericitul Părinte Patriarh defunct ! Deoarece — conform credinței noastre — Prea Fericirea Sa s-a întors în lăcașul ceresc, pe care l-a părăsit acum 77 de ani. Am putea spune și așa că pelerinajul său bogat în bucurii și suferințe s-a terminat. Deci nu avem nici un motiv să plîngem pe cel ce ne-a părăsit ! Dar ne

plîngem pe noi înșine ! Deoarece am rămas fără El ! Nu vom mai vedea surîsul lui senin. Nu vom mai auzi glasul lui blînd. Nu vom mai simți căldura ce a emanat din sufletul lui binecuvîntat. Ne plîngem pe noi înșine, deoarece în acele momente grele le-am pierdut pe toate acestea, pentru totdeauna !

Dar nu avem voie să ne tînguim din cauza acestei pierderi dureroase, ci dimpotrivă trebuie să ne fortificăm cu mîngîierea lui Dumnezeu. El ne trimite mîngîiere prin cuvîntul Său, care sună așa în Apocalipsa Sf. Ioan Teologul : «Fericîți cei morți, cei ce... mor întru Domnul ! Da, grăiește Duhul, odihnească-se de ostenele lor, căci faptele lor vin cu ei» (XIV, 13).

Mîngîierea noastră supremă constă în certitudinea că faptele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian nu vor pieri încetul cu încetul cu trecerea anilor, în negura uitării. Eu nu mă simt competent să le enumăr aceste fapte, nici în linii generale. Dar acum, în aceste zile de durere extraordinară, nu pot să nu accentuez acea faptă minunată, care s-a plămădit în sufletul său binecuvîntat, și care în ultimii 30 de ani, a dat roadele nepieritoare. Încerc să-l exprim așa : mulțumim lui Dumnezeu că l-a inspirat pe Robul Său ascultător Justinian Marina, pentru a instaaura armonie perfectă în familia cultelor din patria noastră, ca să dea prin aceasta un impuls hotărîtor la adîncirea frăției adevărate între credincioșii cultelor care trăiesc pe aceste meleaguri scumpe. Sînt convins că această faptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh aici, în lumea vizibilă, are o însemnătate nu numai seculară, dar și multiseculară, iar acolo, unde nu există nici timp, nici spațiu, are o valoare eternă !

Această faptă alături de multe altele — constituie o moștenire scumpă, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Marina ne-a lăsat-o nouă. Să spunem așa : ne-a lăsat-o ca pe un exemplu de urmat. Vom cinsti memoria Întîiului Stătător al Bisericii Ortodoxe Române în modul cel mai adecvat, dacă vom urma cu perseverență această pildă luminoasă a activității Sale de neuitat.

Cu aceste gînduri exprim compasiuni sincere Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din partea Sinodului Bisericii Reformate din Republica Socialistă România. Pentru a-mi exprima condoleanțele personale — considerînd că pentru mine regretatul Patriarh a avut totdeauna numai cuvinte și gesturi părintești — ar fi foarte greu să găsec cuvinte potrivite !

«Odihnească-se de ostenele Lui» !

Iar amintirea Lui să fie totdeauna vie în sufletele noastre !

*

Ultimul care a luat cuvîntul, în acest cadru, a fost Stephen Mladen, reprezentantul comunității Bisericii Ortodoxe Catolice din Franța. Domnia sa a exprimat regretul credincioșilor ortodocși catolici din Franța, pentru încetarea din viață a patriarhului iubit, Justinian.

*

Încheierea ședinței solemne de doliu, a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fost făcută de I. P. S. Mitropolit Iustin, loctiitor de Patriarh. I. P. S. Sa a mulțumit tuturor vorbitorilor și participanților la ședința solemnă pentru frumoasele cuvinte adresate în memoria patriarhului Justinian și a invitat întreaga asistență în Catedrala Patriarhală, unde avea să înceapă, după aceea, slujba înmormântării.

SLUJBA ÎNMORMÎNTĂRII

După ridicarea ședinței solemne Înălții ierarhi slujitori s-au îmbrăcat în veșmintele respective în Palatul patriarhal. Din Soborul de slujitori au făcut parte :

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loctiitor de Patriarh; Prea Fericirea Sa Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare ;

I. P. S. Alexei, Mitropolit Talinului și Estoniei, delegatul Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia ;

I. P. S. Mitropolit Meletios al Parisului, reprezentantul Sanctității Sale Dimitrios, Patriarhul Constantinopolului ;

I. P. S. Mitropolit Ghermanos, reprezentantul Sanctității Sale Benedict al Ierusalimului ;

I. P. S. Alexandros, reprezentantul Prea Fericirii Sale, I. P. S. Arhiepiscopul Serafim al Atenei și a toată Grecia ;

II. PP. SS. și PP. SS.-lor Mitropoliți, Arhiepiscopi, Episcopi Arhieriei, membrii ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 10,20 au sosit în Catedrala Patriarhală delegații Autorității de stat, la funeraliile patriarhului Justinian :

Dl. Ștefan Voitec, Vicepreședinte al Consiliului de stat, reprezentantul D-lui Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România ;

Dl. Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor ;

Dl. Eugen Jebeneanu, Vicepreședinte al Consiliului Național, al Frontului Unității Socialiste, reprezentantul Frontului Unității Socialiste ;

Dl. Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor ;

Dl. Radu Abagiu, Vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului Popular al Municipiului București ;

D-nii Ion Lungeanu, Eugen Munteanu, Iulian Sorin, Ion Puiu, directori în Departamentul Cultelor.

Au fost de față : D-nii Stanciu Stoian, Dumitru Dogaru, Ioniță Bărbulescu și mulți alți foști conducători și funcționari superiori în Departamentul Cultelor.

Lângă catafalcul patriarhului Justinian au străjuit în permanență familia și rudele apropiate ale defunctului.

La ora 10, 25, Delegațiile Bisericilor creștine și Cultelor necreștine, precum și reprezentanții organizațiilor creștine locale și internaționale au intrat în biserică la locurile dinainte stabilite.

La ora 10,30, un impresionant sobor de slujitori, în sunetul clopotelor Catedralei patriarhale, au coborât treptele Palatului patriarhal, îndreptându-se spre catafalcul din mijlocul bisericii.

Înainte Soborului se vedea Crucea patriarhală, purtată de P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, iar mitra arhiepiscopă și omoforul erau ținute de către PP. Cuv. lor. Arhimandriții Sofian Boghiu, Paulin Lecca și Gherontie Ghenoiu.

După aceea, în rîndul al doilea, străluceau nenumărate insigne, decorații, medalii și ordine primite din partea Conducerii Statului nostru din partea conducerilor altor state și Biserici de peste hotare. Pernele pe care erau așezate acestea au fost purtate de către PP. CC.-lor Constantin Pârvu, consilier-vicar patriarhal, Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Petre Alexandru consilier cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor și Nițșor Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal.

După așezarea pe solee a distinsului sobor de slujitori, Corala Patriarhiei, sub conducerea P. C. Pr. Iulian Cârstoiu, a executat Oratoriul.

Erau, de asemenea prezenți: reprezentanții Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, membrii Consiliului Național Bisericesc și ai Adunării Naționale Bisericești; reprezentanți ai școlilor teologice; stareții și starețele mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; arhimandriți, preoți, călugări și călugărițe; reprezentanți ai redacțiilor publicațiilor bisericești și nenumărați credincioși, toți veniți să aducă «sărutarea cea de pe urmă marelui arhieru și patriarh Justinian».

Serviciul divin s-a săvîrșit de către mărețul sobor după «rînduiala înmormîntării călugărilor», cu adîncă piozitate creștină.

*

După terminarea slujbei înmormîntării, I. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de Patriarh, a rostit următorul cuvînt:

Mult Stimată adunare,

Cu inimile zdrobite de durere, trăim astăzi cele din urmă clipe, împreună cu chipul pămîntesc al celui ce a fost decenii întregi părintele nostru duhovnicesc, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Chemat la Domnul, aproape pe neașteptate, tocmai în momentul cînd se întorcea acasă, plin de nădejdi, fericitul întru adormire patriarhul Justinian s-a stins din viață ca o făclie plăpîndă, lipsită de sursa ei proprie de existență, pentru a contrasta oarecum paradoxal cu vigoarea pe care a avut-o mai mult de 76 de ani. Cu toate că se știa ocrotit de Sfîntul Gheorghe, marele purtător de biruințe, el a fost răpus de moarte. Lăsînd trupul în grija rînduiei firii, patriarhul Justinian s-a adăugat cu sufletul său mare cetei patriarhale a Bisericii noastre, în ceruri.

Patriarhii Miron, Nicodim, și Justinian și-au avut, fiecare, viața lor proprie. Au trăit în epoci cu totul diferite și au slujit Biserica și poporul nostru, fiecare în felul său. Unul, între cele două războaie mondiale, celălalt în vremea celui de al doilea război mondial; iar ultimul, în anii

de zidire a României celei noi. Ei stau totuși în aceeași ceată, atît pentru împlinirea aceleiași slujiri în Biserica noastră, cît și pentru faptul că, alături de trăsăturile caracteristice care-i deosebesc pe unul de altul, se găsesc și laturile care-i apropie. Toți trei au ieșit din lumea de la țară : Miron Cristea venea din părțile de sus ale Mureșului Transilvaniei ; Nicodim Munteanu se trăgea dintr-un sat din Moldova ; iar Justinian Marina își avea obîrșia în aria Vîlcii, din Oltenia. Departe unul de altul, ei se simțeau însă la fel de legați de glia românească ; cu toții și-au iubit cu ardore țara. Iar în viața sfintei noastre Biserici ei s-au dovedit deopotrivă de statornici în pămîntul Ortodoxiei. Studii teologice înalte au făcut toți trei, ajungînd să poarte cu vrednicie titlul academic de «doctor» unul într-un fel, altul în altul. Cu toții au alcătuit sau au tradus scrieri teologice de valoare, dar în ele se vădesc frămîntări și preocupări diferite. Patriarhul Miron ne-a lăsat predici frumoase ; de la Patriarhul Nicodim avem mai multe scrieri originale sau traduceri, iar de la Patriarhul Justinian viața noastră bisericească a dobîndit noua ei orientare prin Apostolatul social.

Dacă valoarea și dăinuirea unei cărți sau doctrine se apreciază după folosul ei pentru viață, este aproape de prisos să mai spun că prin scrierea și îndeosebi prin înfăptuirile izvorîte din apostolatul său social, fericitul întru adormire Patriarh Justinian și-a cîștigat un loc aparte în Biserica noastră Ortodoxă. La acesta a ajuns desigur nu numai prin lupta vieții sale, dar și prin zestrea pe care el a moștenit-o de la părinți.

Părinții săi, Marin și Elena, s-au bucurat de nașterea lui, la 22 febr. 1901. De la ei a moștenit pruncul Ioan — patriarhul de mai tîrziu — unele din însușirile care s-au vădit pe urmă în formarea personalității sale proprii și în împlinirile vieții sale. De la tatăl său — țaran cu minte sănătoasă — a luat el spiritul gospodăresc și voința dîrză a împlinirii de fapte necesare binelui obștesc, iar de la mama sa, care se trăgea dintr-o străveche familie de preoți ale căror urme de existență ieșeau la iveală cu trei sau patru sute de ani mai înainte, pe lîngă cele dintîi cunoștințe religioase și deprinderi de trăire în evlavie adîncă, a primit și păstrat în suflet îndemnuri de răzvrătire împotriva celor care călcau în picioare libertatea și dreptatea oamenilor. Unul din înaintașii săi, preotul Dumitrașcu din Dejoj, fusese spînzurat în ziua de Paști, în fața Bisericii din sat, pentru că organizase rezistență împotriva ienicerilor care jefuiau pe creștini ; iar un alt strămoș se înrolase în fruntea pandurilor de pe Valea Cernei, în vremea revoluției lui Tudor Vladimirescu. Multe alte fapte ale strămoșilor săi, istorisite neîncetat în familie, au lăsat urme adînci în sufletul tînărului fecior de țaran, urmaș de pandur. Poate, tocmai aceste aduceri aminte îi alimentau dragostea sa de vatra părintească.

Deseori, Fericitul întru adormire patriarh mărturisea că anii copilăriei și ai tinereții, pe care i-a petrecut pe meleagurile natale, au rămas cel mai frumos timp din viața sa. Sînt anii petrecuți printre muncitorii de pe ogoare. «În satul tinereții mele, spunea el cîndva, și eu am ajutat cu brațele pe părinții mei la coasă, la sapă, și la alte munci».

Crescut în atmosfera aceasta de fapte eroice ale strămoșilor, tânărul Ioan Marina, pe măsură ce înainta în vîrstă, lua cunoștință și de alte temeuri ale dragostei de țară, ca și de «lărgirea și lungimea și adîncimea și înălțimea» dragostei lui Dumnezeu față de făptura minilor sale. Uneori se inflăcăra la auzul cuvintului «patrie» și zicea : «Pămîntul românesc ne este scump și sfînt, fiind plămădit în sînge de eroi și mucenici, udat de lacrimile a mii și mii de mame, soții și copii, muncit de veacuri de-a rîndul de hărnicia vrednicilor noștri țărani, innobilat prin suferința atîtor generații de luptători și sfîntit prin sublimitatea jertfelor de veacuri pentru libertate. România nouă, liberă și democratică, este un patrimoniu sfînt care trebuie păstrat cu sfințenie».

Alteori, vorbind cu delicatețe și duioșie despre mama sa, nu uita niciodată să facă legătura între dînsa și slujirea sa preotească, «Preoția mea — mărturisirea ei — a fost visul sfînt al mamei mele și primii pași pe drumul adevărului înțelegerii slujirii lui Dumnezeu printre oameni i-am făcut sub călăuzirea ei curată și evlavioasă. Am avut privilegiul rar să respir în casa părinților mei duhul unui creștinism autentic, întemeiat pe faptele iubirii lui Dumnezeu și a aproapelui. Mireasma acestui duh din căminul copilăriei mele, moștenit de la bunii, moșii și strămoșii mei, vrednici slujitori ai Bisericii și ai patriei — pomeniți întotdeauna la mari praznice de credincioasa mea mamă, cu evocări despre trecutul lor religios și patriotic — nu s-a dezlipit de mine niciodată».

Zestrea moștenită de la părinții săi, s-a îmbogățit pe parcursul vieții sale, printr-o trăire unică în dragostea de Dumnezeu, de patrie și de om, devenind încetul cu încetul temeiul Apostolatului său social. Astfel, dacă istoria familiei sale și atmosfera căminului părinților săi au constituit izvorul dătător de viață în care s-a scăldat duhul său, în anii copilăriei și tinereții, studiile teologice și istorice de mai tîrziu au adîncit și lărgit principalele trăsături ale personalității sale : credința curată în Dumnezeu, dragostea de neam și omenie ridicată la rang de virtute religioasă. În aceste condiții, devine cu totul de înțeles mărturisirea pe care a făcut-o la intrarea sa în slujba arhierească :

«Nu am altă rugăciune către Domnul Iisus Hristos, Marele Arhiepiscop, în aceste solemne momente, decît să-mi dea milă, putere, înțelegere, înțelepciune și mai ales har, pentru ca :

«Acolo unde este îndoială, eu să seamăn credință,
Acolo unde este întristare, eu să seamăn bucurie,
Acolo unde este disperare, eu să seamăn nădejde,
Acolo unde este ură, eu să seamăn iubire,
Acolo unde este întuneric, eu să seamăn lumină»
Întristată adunare,

În concepția patriarhului Justinian «apostolatul social» nu este numai o metodă de lucrare bisericească în lume, nici nu definește numai aria preocupărilor Bisericii în opera de mîntuire. Cuprinde desigur aceste aspecte, dar în același timp el este gîndirea în acțiunea de înfăptuire a Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Totodată în conținutul

său «apostolatul social» include însăși dăruirea Bisericii pentru binele omului creat de Dumnezeu; este jertfirea Bisericii pentru fiii ei și care trăiesc în comuniune de credință și de viață omenească. De aceea, el cuprinde în sfera sa de acțiune nu numai aria Bisericii, dar și aria Patriei. Patriarhul Justinian a zis cândva: «Patria pentru noi este tot una cu Biserica», reflectînd nu numai la zămislirea poporului nostru și la răspîndirea creștinismului pe pămîntul românesc ci și la simbioza continuă a neamului și Bisericii noastre de-a lungul vremii.

Lărgit la dimensiuni cosmice, în concepția Patriarhului Justinian, «apostolatul social», include, în conținutul său, și gîndirea în acțiunea de asigurare a împăcării tuturor cu Dumnezeu, îndeosebi a realizării păcii în lume, ideal căruia el i-a consacrat din tinerețe, pînă în ultima clipă a vieții, toată vigoarea sa intelectuală și practică.

Desigur, de pacea pe care a dăruit-o lumii Fiul lui Dumnezeu, este strîns legată și unitatea bisericească a tuturor creștinilor și îndeosebi unirea fraților de credință. De aceea, în sufletul său mare, chiar înainte de a fi patriarh, el trăia în toată intensitatea ei amărăciunea despărțirii Bisericilor și îndeosebi tragedia sfîșierii bisericești de la 1700 — pe pămîntul Transilvaniei. De aceea, alături de înnoirea vieții noastre bisericești, el făcuse din întregirea Bisericii noastre Ortodoxe o năzuință care se cere cu certitudine împlinită.

Astfel, tot ceea ce a gîndit și a realizat Fericitul întru adormire Patriarhul Justinian izvorăște din cea mai autentică învățătură de credință ortodoxă, din trăirea intensă a lui în Hristos, Mîntuitorul omului și al lumii.

•

Deplin identificat cu viața Bisericii noastre strămoșești și desăvîrșit integrat în viața poporului nostru, în momentul urcării treptelor tronului patriarhal, Prea Fericitul Patriarh Justinian lua pe umerii săi viguroși povara refacerii unității bisericești și a înnoirii Bisericii, în spiritul apostolatului său social și al bunelor ei tradiții de împreună-lucrătoare cu poporul căruia îi aparține. Pe de o parte era vorba nu numai de refacerea unității bisericești, dar și de întărirea vieții frățești a românilor din Transilvania. Pe de altă parte, se urmărea revenirea Bisericii pe făgașul ei vechi ortodox de slujire a poporului. Și gîndul a devenit faptă. Chemarea vibrantă pe care Prea Fericirea Sa o adresase chiar în ziua instalării sale ca patriarh, către clerul și credincioșii greco-catolici de a se întoarce acasă, a găsit răsunetul convenit în inimile lor și după scurtă vreme unitatea Ortodoxiei românești s-a împlinit.

Aceasta a fost cea dintîi mare înfăptuire a fericitului întru adormire Patriarh Justinian, care i-a înscris numele cu litere de aur nu numai în cartea vieții Bisericii dar și în cartea vieții neamului nostru, unitatea bisericească fiind strîns legată de unitatea neamului nostru.

Desigur, întoarcerea acasă a putut fi hotărîită într-o singură zi de frații despărțiți de părinți și acceptată îndată de părinți care stau pururea cu brațele deschise în fața fiilor lor. Dar pentru a fi viabilă ea

se cerea trăită intens și permanent. De aceea o activitate stăruitoare a fost întreprinsă pentru întărirea unității noastre bisericești.

Paralel cu acțiunea de consolidare a reîntregirii, strădania neîntreruptă s-au făcut pentru înnoirea Bisericii, pentru a putea ajunge încetul cu încetul, să se transforme într-o instituție vie, activă, legată de viața poporului nostru.

Sub înțeleapta oblăduire a Fericitului într-u adormire Patriarh Justinian, legăturile Bisericii cu Statul nostru au dobândit dimensiuni și forme noi. Constatarea că Biserica Ortodoxă Română și-a împletit de la bun început destinele și lucrarea ei cu destinele și aspirațiile poporului nostru și cu care ea a împărțit deopotrivă necazurile zilelor de vitregie și bucuria zilelor frumoase, îndreptățește din plin integrarea ei în viața poporului nostru, înfățișându-se ca o acțiune firească și necesară pentru prosperitatea credincioșilor și progresul patriei.

Sub directa îndrumare a Patriarhului Justinian, bucurându-se de libertatea deplină desfințită de Constituția țării, Biserica s-a reorganizat, ținând seama de noile nevoi ale credincioșilor ei. Apoi învățământul teologic a fost adus sub directa oblăduire și conducere a Bisericii; el a fost legat profund de viața credincioșilor noștri de astăzi. Cursurile de îndrumare pastorală și orientare misionară au imprimat slujitorilor altarelor un nou avânt de slujire spre mai bine a credincioșilor și a patriei. Din tezaurul tradițional al credinței și vieții credincioșilor ortodocși, au fost extrase noi sensuri și căi de slujire a Bisericii în societatea noastră românească. Viața monahală a fost reorganizată, publicațiile teologice au fost mult sporite și îmbunătățite, au fost construite biserici noi și au fost restaurate vechile noastre biserici — monumente istorice. Pe scurt zis, în vremea arhipăstoririi Patriarhului Justinian, Biserica Ortodoxă Română s-a înnoit sub toate aspectele vieții ei.

Înnoitor în viața bisericească, el a fost în același timp deschizător de drumuri și în teologie. Dacă se poate vorbi de o teologie românească, vârsta ei nu poate fi plasată în afara hotarelor vremii patriarhale a fericitului în adormire Justinian. Adăugarea tezaurului național local la izvoarele obișnuite ale Revelației divine, Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, pentru definirea învățăturii de credință ortodoxă în contextul vieții noastre actuale, constituite în adevăr originalitatea teologiei românești.

Patriarhul Justinian s-a mutat de la noi cu sufletul în lumea cerească, luând cu sine convingerea neclintită că și-a făcut datoria către Biserica și către neam, către obștea dreptcredincioasă încredințată lui spre păstorire și către poporul din care a făcut parte, către lumea însetată de dreptate și pace, precum și către omul în suferință.

Învățător sau director de seminar, preot de sat sau de oraș, director de tipografie sau conducător de cooperativă, mitropolit și patriarh, fericitul într-u adormire Justinian, pretutindeni și-a făcut slujba sa deplin.

De aceea ca odinioară, spre sfârșitul vieții, asemenea Sfântului Apostol Pavel, el va fi spus cu glas tare sau își va fi șoptit în inima sa cuvîn-

te ca acestea : «Eu de acum mă aduc jertfă, și vremea despărțirii mele s-a apropiat. Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea. El, Dreptul Judecător, și nu numai mie. ci și tuturor celor care au iubit arătarea Lui» (II Tim. IV. 6—8).

Una din cele mai frumoase laturi ale lucrării Bisericii noastre în ultimele trei decenii este activitatea ei externă. Aceasta cuprinde toate aspectele posibile ale raporturilor dintre Biserici (contacte personale, schimburi de vizite la toate nivelele, colaborarea în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al Conferinței Creștine pentru Pace, al Conferinței Bisericilor Europene etc.). Îndeosebi trebuie menționată aici purtarea de grijă a Patriarhului Justinian față de comunitățile românești de peste hotare, atît din statele europene (Anglia, Austria, R. P. Bulgaria, Franța, Republica Federală Germania, Italia și Suedia) cît și din S.U.A., din Canada și din America Latină, precum și din Australia și, mai departe din Noua Zeelandă.

Acum, întorcîndu-mă acasă și scrutînd cu luare aminte spre Biserica nouă săvîrșită de Patriarhul Justinian, vom înțelege mai bine motivele pentru care întreaga noastră obște l-a cinstit, l-a prețuit și l-a iubit. Înconjurat de nimbul înfăptuirilor sale, chipul Patriarhului Justinian va fi așezat în panteonul marilor ierarhi ai Bisericii noastre și numele lui va fi pomenit din neam în neam.

Și acum plecîndu-ne frunțile în fața chipului pămîntesc al fericitului întru adormire Patriarh Justinian, să ne ridicăm cu duhul nostru către duhul lui din locașul său ceresc, făgăduindu-i să-i urmăm pilda, să-i cinstim înfăptuirile și să-i păstrăm neștearsă amintirea în sufletele noastre.

Cu dreptii să odihnească Dumnezeu sufletul adormitului robului său Patriarhul Justinian. Pomenirea lui veșnică să fie !

•

A luat, apoi, cuvîntul Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor care a spus :

Întristată adunare,

Încetarea din viață a Patriarhului Justinian a umplut de durere inimile tuturor celor care l-au cunoscut și prețuit. Figura sa luminoasă de ierarh-patriot va rămîne întipărită în conștiința noastră ca un exemplu de înaltă responsabilitate în împlinirea misiunii sale.

Provenit dintr-o familie de țărani, crescut în dragoste față de popor, ale cărei suferințe din trecut le-a cunoscut, încă din vremea tinereții, s-a alăturat forțelor progresiste înaintate ale României care luptau împotriva fascismului, pentru dreptate socială, pentru bunăstarea și fericirea celor mulți, pentru libertatea și independența patriei.

Parcurgînd toate treptele ierarhiei bisericești anii de grele lipsuri pricinuite de război și secetă l-au găsit în fruntea Mitropoliei Moldovei. Împreună cu autoritățile locale a participat activ la sprijinirea celor în suferință, vădînd multă pricepere și iubire față de oameni.

Chemat la cel mai de seamă post de slujire a Bisericii Ortodoxe Române, înaltul ierarh a înțeles, așa cum singur mărturisea că îndatorirea ce mai de seamă ce-i revenea era «să potrivească lucrarea Bisericii Ortodoxe Române cu aspirațiile noi ale poporului român».

«Am înțeles — spunea Patriarhul Justinian — că Biserica trebuie să sprijine poporul nostru în voința sa de a construi o orînduire nouă de dreptate, un nivel nou de viață și de bunăstare după care a tinjit atît de mult în trecutul lui. Am înțeles că timpul nou cere mai mult ca oricînd din partea Bisericii noastre un «Apostolat social» în sensul postulatelor sociale ale epocii în care a intrat istoria poporului nostru».

Acest crez a alcătuit întreaga activitate a celui ce timp de 29 de ani s-a aflat în fruntea Bisericii Ortodoxe Române. Sensibil la înnoirile ce se zămisleau în țara noastră, împreună cu membrii Sinodului a îndrumat permanent clerul și credincioșii pe drumul slujirii neabătute a eforturilor constructive ale tuturor fiilor acestui pămînt.

Identificîndu-se cu năzuințele poporului român, de pace, prietenie și colaborare cu toate popoarele lumii, Patriarhul Justinian, în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, a promovat în relațiile religioase internaționale principiile egalității în raporturile dintre state, subliniind neîncetat valoarea permanentei preocupări pentru ca fiecare națiune să se poată dezvolta nestingherit, potrivit voinței și intereselor sale.

Patriarhul Justinian și-a dedicat o mare parte din activitatea sa statornicirii bunelor relații cu celelalte culte din patria noastră, contribuind la climatul de respect reciproc, de înțelegere, de unitate a tuturor fiilor țării, indiferent de apartenența lor națională sau religioasă.

Laolaltă cu ceilalți conducători de culte a participat la activitatea Frontului Unității Socialiste, ca membru al Consiliului Național, aducîndu-și și pe această cale contribuția la întărirea unității națiunii noastre.

Desfășurîndu-și activitatea pe baza libertăților religioase acordate de Constituție și legile țării, Patriarhul Justinian a îndrumat clerul și credincioșii să fie loiali față de statul socialist român. În concepția acestui luminat ierarh, loialitatea față de stat includea odată cu respectarea legalității statului, îndeplinirea cu devotament a îndatoririlor cetățenești, sprijinirea fără progot a strădaniilor poporului nostru pentru înălțarea patriei.

Statul nostru a dat o înaltă apreciere activității neobosite a Patriarhului Justinian, contribuției sale aduse la opera de zidire a României noi, care sub înțeleapta conducere a Președintelui Nicolae Ceaușescu, asigură întregii noastre națiuni o viață prosperă un loc demn în marea familie a popoarelor.

Numeroase ordine și medalii ce i-au fost conferite patriarhului Justinian sînt o expresie a sentimentelor de stimă și prețuire de care s-a bucurat din partea Conducerii statului.

•

Cu aceste gânduri și sentimente, aducându-i profundul și îndureratul nostru omagiu, ne luăm un ultim rămas bun de la Patriarhul Justinian ce ne va rămâne în amintire ca un ierarh patriot, legat de năzuințele poporului român, pe care l-a iubit cu înflăcărare și l-a slujit cu devotament».

*
* *

Șirul cuvântărilor a fost continuat de către Prea Fericirea sa, Prea Fericitul Părinte Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, care, vădit, mișcat de încetarea din viață a patriarhului Justinian, a rostit următoarele :

II. PP. SS. și PP. SS. iubiți întru Domnul, părinți, frați și surori.
Îndurerați fii ai sfintei Biserici Ortodoxe Române,

Am venit aici în această zi îndoliată pentru a împărtăși marea dvs. durere care a tulburat profund și inimile noastre !

Vă rog iubiții mei, să primiți, în numele meu și în numele Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în numele clerului și al binecredincioșilor creștini, compasiune în legătură cu adormirea vrednicului Întâistătător al sfintei Biserici Ortodoxe Române, a Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, iubitul dvs. părinte și arhipăstor duhovnic și al nostru întru Domnul scump confrate și prieten devotat.

Se cuvine în această zi de adîncă durere și despărțire, ca frați întru Hristos, să cugetăm la spusele Sfintului Apostol Pavel : «Plîngeți cu cei ce plîng» (Rom. XII, 15), «Mîngîiați-vă unii pe alții» (Tes. IV, 5).

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian după voința Proniei cerești pășește din lumea aceasta în marea eternitate, «căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o cătutăm pe aceea ce va să fie» (Evr. XIII, 14) și lasă o rază luminoasă aici și un pom cu roade îmbelșugate, o cale deschisă și înfloritoare ca un desăvîrșit Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, cu o demnă slujire patriarhală în decursul a 29 de ani.

Această perioadă reprezintă o însemnată parte a vieții unei personalități creatoare, care nu a fost alta decît fericitul întru adormire Patriarh Justinian. Aportul Patriarhului Justinian la întreaga sa activitate în folosul Bisericii Ortodoxe Române, este mare ; el a avut grijă pentru binele poporului său, pentru cauza întregii Ortodoxii, îndrumînd pe toți pe făgașul înfrățirii oamenilor contribuind efectiv pentru pace în întreaga lume.

Astfel de personalități cum a fost și Patriarhul Justinian vor fi apreciate pe pămînt de generații întregi cu profundă recunoștință iar bunul Dumnezeu le rezervă o veșnică fericire : «Feriți cei adormiți cei ce acum mor întru Domnul ! Da, grăiește duhul, odihnească-se de ostenele lor, căci faptele lor vin cu ei» (Apoc. XIV, 13).

Întristată adunare,

Orice dispariție este însoțită de o mare durere. Dar ea este și mai profundă atunci cînd respectul și dragostea reciprocă față de cel care ne părăsește a lăsat urme adînci și amintiri neșterse.

Frățeasca dragoste mă obligă pe mine să mărturisesc despre alesele noastre legături duhovnicești, a unei sincere prietenii cu fericitul adormit, Patriarhul Justinian.

Inima caldă și nobilă a Prea Fericirii Sale a fost izvorul celor mai bune sentimente față de mine, la care mă străduiam în deplină măsură să răspund cu desăvârșită reciprocitate.

Totdeauna îmi voi aduce aminte cu sinceră recunoștință de fiecare întâlnire cordială și în special de cinstea care mi-a fost acordată când Prea Fericirea Sa, personal, a venit în Bulgaria, în fruntea unei delegații reprezentative a Sfintei Biserici Ortodoxe Române, cu ocazia alegerii și înscăunării mele ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Pentru caldele cuvinte de îndemn pe care atunci mi le-a adresat la începutul slujirii mele de mare răspundere îi voi păstra o pioasă amintire.

Cu câteva zile înainte în răspunsul la condoleanțele exprimate de noi în legătură cu seismul care a avut loc la 4 martie a.c., fericitul întru adormire, confratele nostru, cu specifica sa căldură și sentimentele de dragoste a înălțat rugăciuni Celui de Sus pentru apărarea țării noastre, Bisericii noastre și poporului nostru de forțele dezastrului și cataclismului natural, în conformitate cu cuvintele înțeleptului Solomon : «Prietenul (adevărat) iubește în orice vreme» (Pilde XVII, 17), așa cum se spune la români : «Prietenul la nevoie se cunoaște».

De aceea, întristată asistență, este explicabilă marea noastră durere față de acela care a fost Patriarhul Justinian și îi aducem ultimul omagiu sincer, înainte de sărutarea cea mai de pe urmă...

Fierbinte rog pe milostivul Dumnezeu să-i așeze sufletul în rindul dreptilor săi, iar pe dvs. colaboratori zeloși în lucrarea de mîntuire și pe întreaga turmă cuvîntătoare a Bisericii Ortodoxe Române, să vă întărească Domnul cu mîngîierea credinței noastre ferme.

Veșnică și luminoasă să-i fie pomenirea, acum întru Domnul frate !

Odihnește Doamne pre robul tău credincios, fericitul adormit Patriarh Justinian, în Cetatea sfinților Tăi. Amin !

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Alexei, Mitropolit de Tallin și Estonia, trimisul Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, la prahodirea patriarhului Justinian.

I. P. S. Sa a spus : «Ferițiți sînt cei adormiți în Domnul, le vorbește Duhul, ei se vor liniști de ostenele lor și faptele lor vor merge în urma lor» (Apoc. XIV, 13).

Astăzi Sfînta Biserică Ortodoxă Română, ierarhi, cler și credincioși, însoțesc pe ultimul drum al acestui pămînt, pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, slăvitul Întîistătător al său și succesor al Sfinților Apostoli.

Permiteți-mi să mă adresez, înainte de toate Bisericii Ortodoxe Române văduvite, înalt Prea Sfințitului locțiitor de Patriarh, înalt Prea Sfinților Arhipăstori, cinstitului cler, monahilor și credincioșilor și tutu-

ror celor care s-au adunat în aceste zile de tristețe la catafalcul adormitului Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române și să le exprim cele mai adânci sentimente de compasiune din partea Sanctității Sale Pimen Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a membrilor Sfântului Sinod, al meu personal și al tuturor credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse, care înalță rugăciunile lor pentru odihna adormitului și pururea pomenitului Patriarh Justinian în corturile dreptilor și pentru mângierea celor ce sufăr din cauza decesului său. Cu puțin timp în urmă, țara noastră s-a întristat profund de situația poporului frate român, în legătură cu dezastrul natural ce s-a abătut asupra dvs., astăzi noi împreună cu dvs. ne întristăm pentru adormirea părintelui și Întâistătătorului dvs., care s-a preocupat de păstrarea turmei sale numeroase timp de 29 de ani.

În timpul acesta Prea Fericitul patriarh Justinian cu aleasă înțelepciune a folosit condițiile noi de viață ale poporului său pentru stabilirea hanelor și corectelor relații între Biserică și Stat.

El a acordat multă atenție modului de pregătire a personalului bisericesc și pregătirii cadrelor didactice, îndestulate, ca adevărați slujitori ai Bisericii care iubesc pe Dumnezeu și poporul credincios.

El a înfăptuit canonizarea unor sfinți români, a organizat structura conducerii bisericești în conformitate cu canoanele, a dezvoltat activitatea editorială a Patriarhiei Române, a rînduit ateliere pentru confecționarea obiectelor bisericești și a lucrat pentru bunăstarea minăstirilor, vieții monahale și vieții parohiale.

În persoana Prea Fericitului Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a avut un luptător dirz și energic al unității interortodoxe nu numai în probleme de credință și organizare bisericească ci și în toate problemele umanitare și creștine generale, ale timpului nostru.

Tuturor ne este cunoscut, cât de mult adormitul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române s-a preocupat de dezvoltarea și întărirea legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe surori.

Mie, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse, îmi revine cinstea să amintesc despre multele vizite făcute de Prea Fericirea Sa și de reprezentanții Bisericii pe care a condus-o, Patriarhului Moscovei și Patriei noastre.

Mulțumită afecțiunii sale personale cu Întâistătătorul Bisericii noastre, cu ierarhii, clericii și credincioșii de rînd, el s-a convins din ce în ce mai mult, că autoritatea Sfintei Ortodoxii în lumea creștină se înalță cel mai mult, cu cât sînt mai strînse legăturile și relațiile dintre Bisericile Ortodoxe surori.

Amintesc numai că la vizitarea Moscovei, în primul an al slujirii sale patriarhicești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus: «Noi vom merge cu Biserica Ortodoxă Rusă, mîină în mîină, în cea mai strînsă unitate» și această făgăduință a fost înfăptuită de el, făgăduință despre care mărturisește și adevărata lui dragoste frățească de mulți ani și colaborarea cu adormitul patriarh Alexei și cu actualul patriarh, Sanctitatea Sa Pimen, în elucidarea multor probleme cu caracter general ortodox și privitoare la relațiile ecumenice cu alte confesiuni creștine.

În clipa de durere a bunului rămas cu adormitul patriarh Justinian nu pot să nu amintesc și despre poziția sa activă în problema referitoare la răspunderea creștină pentru soarta lumii și a omenirii. El s-a arătat statornic și activ adept al măsurilor îndreptate spre întărirea păcii și colaborării între popoare.

Tot ceea ce am spus despre adormitul întru Domnul patriarhul Justinian este puțin și nu se referă la evlavia sa personală, care este confirmată de faptele sale și de întregul său drum de înțistător al Bisericii Ortodoxe Române.

Și dacă gura sa nu s-ar fi închis pe vecie, atunci el, simțind sfârșitul său, ar fi putut ca și Apostolul Pavel să spună despre sine: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. Iar acum mi s-a pregătit cununa dreptății, pe care mi-o va da mie Domnul, Dreptul Judecător, în ziua aceea» (II Tim. IV. 7—8).

Noi credem, că Domnul va auzi și va primi rugăciunea care se înalță ca printr-o singură gură și o singură inimă aici, la catafalcul Fericitului adormit Patriarhul Justinian, mutat de la noi, și în bisericile din sate și orașe precum și în minăstirile Bisericii Ortodoxe Române și în Biserica noastră Ortodoxă Rusă și în alte Biserici locale — pentru odihna sufletului său.

Dumnezeu să-l odihnească în corturile dreptilor, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin ci viață fără de sfârșit...

Și Sfintei Biserici Ortodoxe Române să-i dăruiască Domnul un vrednic înțistător succesor al slujirii și faptelor adormitului întru Domnul Patriarhul Justinian. Amin!

*

În numele Bisericii Armene, Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem și catolicos al tuturor armenilor, a rostit un vibrant cuvânt de adio celui ce a fost Patriarhul Justinian.

Sanctitatea Sa, cu lacrimi în ochi, a spus :

Întristați slujitori,
Îndurerată familie,
Distinsă adunare,

Cu adîncă durere venim de la Scaunul nostru din Ecimiadzin, aducînd în numele Bisericii Armene Apostolice un ultim salut creștinesc Prea Fericitului Patriarh Justinian, mult iubitul nostru frate în Hristos, al cărui suflet despărțindu-se de cele pămîntești se-înalță acum spre veșnice lăcașuri.

În acest ceas de tristețe și de nădejde, noi sîntem aci alături de dv. fierbinte rugîndu-ne pentru odihna și luminarea sufletului marelui arhipăstor al dreptcredinciosului popor român, stîlp al ortodoxiei răsăritene și vajnic luptător pentru cauza sfîntă a păcii pe pămînt.

Ca fost episcop al credincioșilor armeni din România și apoi ca Patriarh al Bisericii Armene, ani de-a rîndul, timp de aproape trei decenii am fost și noi martor al strădaniilor și înfăptuirilor sale, puse numai și numai în slujba și spre înflorirea Sfintei Biserici străbune și

spre bunăstarea și propășirea bravului popor român, care în acești ani de zidire națională și orînduire de obștească dreptate, se avîntă spre acel viitor de aur, ce-a fost încă de acum un veac proorocit de către marii visători ai neamului românesc :

«Viitor de aur țara noastră are / Și prevăd prin seculi a ei înălțare...»

În Domnul, odihnitul Patriarh Justinian cu adevărat a luptat lupta cea bună și a păzit credința și acum ajuns la capătul drumului vrednic este să primească cununa dreptății.

Cu inima plină de sfînta și mintuitoarea nădejde creștină, în genunchi ne rugăm ca veșnic luminoasă să fie amintirea mult truditului și prea ostenitului arhipăstor, atît în ceruri, cît și aci pe acest pămînt drag al românilor.

Vor trece ani, se vor perinda generații și numele Patriarhului Justinian mai mult și mai mult va străluci în glorie. Patriarhul Justinian nu va muri, căci trupul lui muritor s-a îmbrăcat întru nemurire și moartea lui a fost înghițită de biruință, după cuvîntul Apostolului Pavel.

Fie ca harul Domnului Dumnezeuului nostru să se pogoare pururea peste Sfînta Biserică Ortodoxă Română și mereu să sporească lucrul mînilor slujitorilor ei.

Fie veșnic binecuvîntată slăvita pomenire a marelui Patriarh Justinian în Domnul adormit. Amin !

*
* * *

În continuare, întregul sobor a intonat cîntarea «veșnică pomenire».

După ultimul : Veșnică pomenire... soborul de diaconi a intonat «Vești fraților să dăm sărutarea cea de pe urmă...»

Cu nemărginită durere, cu lacrimi în ochi și suspine, îndoliata familie și întristații slujitori au sărutat icoana de pe pieptul Patriarhului Justinian și mina rece a celui ce a fost plin de căldură părintească, adevărat arhieru și patriot luminat, luîndu-și de la el un ultim rămas bun.

În sunetul duios al clopotelor sicriul neîsuflețit al patriarhului Justinian a fost ridicat de slujitorii rînduiți ai Catedralei patriarhale, și după ieșirea din biserică s-a făcut ocolul sfîntului locaș după datina străbună și rînduiala creștinească.

Împrejurul sicriului erau călugărițe cu cățui și tămîie.

În armonia lui «Sfinte Dumnezeule» funebru, cortegiul s-a oprit în partea dreaptă a sfințitului altar, iar P. C. Diac. Zamfira a rostit ectenia de pomenire. P. S. Antonie, vicar patriarhal a rostit ecfonisul : «Că tu ești învierea...». În partea de miază-noapte, la oprire P. C. Diac. M. Colibă a rostit ectenia, iar P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor a spus ecfonisul.

Ectenia stării și opririi a III-a a fost rostită, de către P. C. Diac. I. Bănățeanu, iar ecfonisul a fost intonat de P. S. Adrian Botoșăneanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

Starea a IV-a a fost făcută în fața bisericii și ectenia a fost rostită de P. C. Diac. M. Nuță, iar ecfonisul de P. S. Nestor Severineanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

După ecfonisul respectiv, sicriul cu corpul neînsuflețit al patriarhului Justinian a fost așezat pe carul mortuar.

De la Catedrala patriarhală, familia defunctului, slujitorii și întreaga asistență au pornit spre Biserica «Radu Vodă», rectitorită de patriarhul Justinian.

Cortejiul era însoțit de numeroase coroane și jerbe de flori oferite de cine din țară și de peste hotare.

Din dealul Patriarhiei s-a mers pe Aleea Marii Adunări Naționale, str. Bibescu Vodă, B-dul Dimitrie Cantemir, B-dul Mărășești, str. Radu Vodă.

În dreptul Bisericii Sfântul Spiridon Nou, s-a făcut prima oprire, întonându-se de către P. C. Diac. C. Dăscălescu, ectenia morților, ecfonisul fiind rostit de către P. S. Timotei Lugojanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

A doua oprire s-a făcut pe B-dul Dimitrie Cantemir, în dreptul Bisericii «Slobozia», P. C. Diac. M. Pană rostind ectenia, iar P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, întonind ecfonisul.

A treia oprire s-a săvârșit la biserica Radu Vodă, unde P. C. Diac. Traian Petrescu a rostit ectenia obișnuită, iar P. S. Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor a rostit ecfonisul.

*

«În fața mormântului de la Mînăstirea Radu Vodă».

La ușa de intrare în biserica Radu Vodă, cu hramul «Sfînta Treime» a fost coborît de pe carul mortuar sicriul patriarhului Justinian. Aici, unde și-a ales cu mult înainte, locul de veci, pașii săi umblaseră de nenumărate ori, iar ochii săi iscodiseră albastrul picturii și avea simțea chemarea infinitului în lumina chipurilor și iată ...sfîrșitul a sosit. Rînduit este omului să moară, scria Sfîntul Apostol Pavel, prefrazînd Psalmistul: «Omul ca iarba; zilele lui ca floarea cimpului; un vînt suflă și nu mai este, nici locul nu i se mai găsește...».

Niște voci tremurînde ale elevilor seminariști îngînă armonice ultima panhidă aceluia ce fusese ctitorul Seminarului teologic din București.

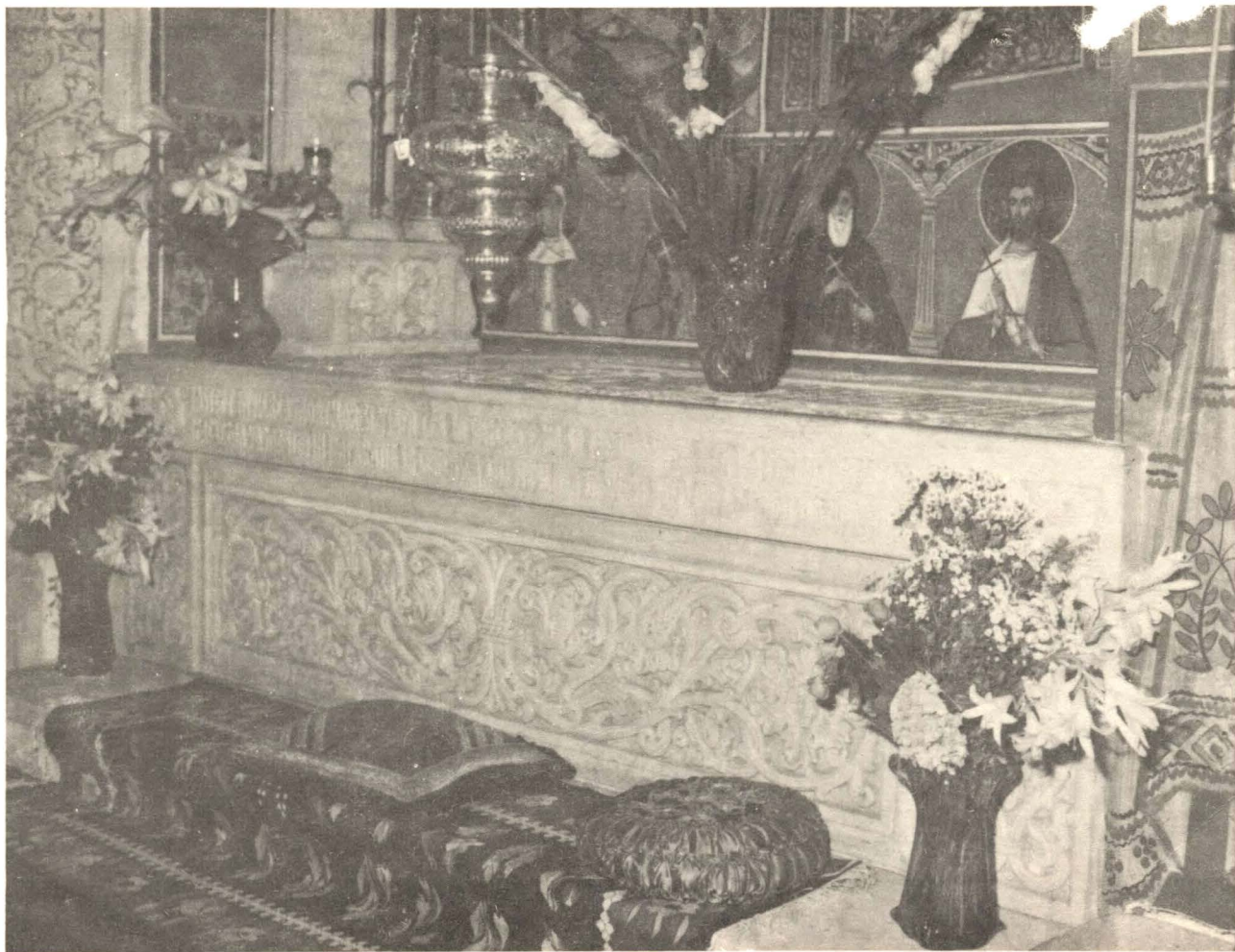
P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, cu ochii umezi de durere și suferință, de priveghere și rugă pentru sufletul părintelui său duhovnicesc, mai sărută odată chipul senin, stropind în chipul crucii cu vin și untdelemn pieptul rece, unde a bătut timp de 76 de ani o inimă bună, înțelegătoare, largă, primitoare și iertătoare.

Din buze tremurînde și glas stins, P. S. Episcop Roman a rostit: «Dumnezeu să-l odihnească în pace!».

Fixîndu-se capatul pe sicriu, cu mare grijă trupul neînsuflețit al Patriarhului Justinian a fost coborît în cripta veșniciei de unde răsună cuvintele încrustate pe crucea de la căpătîiul său (epitaful): «M-am luptat lupta cea bună, credința am păzit. Am ajuns la capătul vieții. De acum încolo mă așteaptă răsplata dreptății pe care îmi va da-o Domnul, Judecătorul cel Drept, în ziua aceea».

Membrii sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, delegați străini, șefii de culte din România, clerici, monahi și monahii, credincioși însoțind pe ultimul drum pe Patriarhul Justinian
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinosd.ro>

Locul de veci al Patriarhului Justinian din biserica „Radu Vodă” din București

În această perioadă de profundă durere, Corala Catedralei patriarhale a intonat Sfinte Dumnezeule, funebru, iar în timpul pecetluirii mormântului P. Cuv. Arhim. Gr. Băbuș a cântat : «Pămîntu-le deschide-te!».

P. C. Diac. I. Bănățeanu a rostit ectenia.

P. S. Eftimie Bîrlădeanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor a citit rugăciunea dezlegării : Dumnezeul dăhurilor...

P. S. Gherasim Piteșteanul, Arhiepiscop-vicar al Eparhiei Rîmniceului și Argeșului a rostit ecfonismul : Că tu ești învierea..., iar P. S. Veniamin Rîmniceanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Buzăului a făcut cuvenitul otpust.

Ultimul dintre oaspeți care a omagiat personalitatea patriarhului Justinian și a arătat compasiunea sa față de pierderea suferită, a fost I. P. S. Dorotei, Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia :

Întîistătătorul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe a Cehoslovaciei a spus :

I. P. S. Voastră,

II. PP. SS. Arhiepiscopi și Episcopi,

Excelențe și Eminențe,

Permiteți-mi să fiu în acest moment alături de durerea comună pricinuită de pierderea patriarhului Justinian. Este o întristare adîncă la care se adaugă și pregătirea noastră pentru săptămîna patimilor.

Vestea morții patriarhului Justinian s-a răspîndit în toată lumea, iar eu mă afluam peste graniță în acea clipă a tristului și outremurătorului anunț. De fapt întreaga lume așteaptă permanent știri de la dvs. fiind cutremurată de grelele încercări și de pagubele materiale și morale.

În momentul anunțului morții, m-am retras din ședință și am căutat un colțisor, să-mi ascund lacrimile care m-au podidit și să pot rosti : «Dumnezeu să-l ierte» și Dumnezeu mi-a auzit rugăciunea și m-a învrednicit să-l conduc pe cel ce a fost adevărat părinte, la cripta sa, în ctitoria sa, la locul de veci... Mi-am lăsat treburile mele în legătură cu Mișcarea ecumenică și am venit la părintele meu Justinian și la sora mea aleasă Biserica Ortodoxă Română.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Justinian, a fost un părinte ales pentru Biserica sa și un mare patriarh.

Bunătaea sa și slujirea erau impresionante, reușind să strîngă în jurul său, ierarhii, clerul și credincioșii, fiind ales la cîrma Bisericii Ortodoxe Române. În același timp și-a iubit Patria, libertatea și independența ei, poporul român. Toți l-au prețuit, iar Conducerea de Stat a României i-a oferit nenumărate ordine și medalii. El a condus Biserica în timpuri grele și a reușit să ajungă la limanul cel mult dorit.

Sub conducerea sa, Biserica Ortodoxă Română, a contribuit la ferirea credincioșilor și poporului român.

Patriarhul Justinian a contribuit la efortul general în viața ecumenică și apărarea păcii. Acestea au făcut să se impună în lumea creștină autoritatea Bisericii Ortodoxe Române. Noi ne-am bucurat totdeauna de succesul surorii noastre.

Patriarhul Justinian și Biserica Sa ne-au ajutat nouă credincioșilor ortodocși din Cehoslovacia, iar noi astăzi ne exprimăm durerea în legătură cu pierderile umane suferite și exprimăm condoleanțe pentru Înfrățitorul Bisericii Voastre.

Intristați și distinși ascultători,

Am rugămintea și delegația I. P. S. Nicodim, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace și a Dr. Karoli Toth, Secretarul acestei Conferințe, precum și dorința sinceră a I. P. S. Vasile, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia de a exprima condoleanțe pentru marea pierdere a Bisericii Ortodoxe Române și a dumneavoastră, a tuturor, prin adormirea întru Domnul a Patriarhului Justinian.

Să înălțăm rugăciuni către Mîntuitorul Iisus Hristos, ca sufletul său să meargă în sînurile lui Avram și cu dreptii să-l odihnească, iar turmei văduvite prin plecarea la Domnul a Păstorului ei să-i dăruiască Arhiepiscopul cel Mare harul întăritor.

Veșnică pomenire a celui ce a fost patriarhul Justinian. Amin !

Cei prezenți au citit cu adîncă piozitate și cutremur cuvintele sfinte alese de patriarhul Justinian în timpul vieții și săpate la porunca sa pe placa de mormînt, o lespede de marmoră aspră și dură ca viața plină de frămîntări a celui ce face somnul de veci sub ea, stă scris : «Aici odihnește în Domnul așteptînd Învierea cea de apoi, Prea Fericitul Părinte Justinian — patriarhul României 1948—1977, care unitatea ortodoxiei străbune a înfăptuit, acest sfînt locaș și multe alte mînăstiri și biserici a ajutat și preînnoit. Sprijinitor culturii religioase a fost și cîrma Bisericii Ortodoxe Române timp de 30 de ani cu destoinicie a purtat.

N. 22. II. 1901 — D. 26. III. 1977

Veșnica lui Pomenire !

Pe marginea de jos a pietrei de mormînt, cu litere în relief pecetluind nădejdea învierii, se pot citi cutremurătoarele cuvinte :

«Aștept învierea morților și viața cea veșnică ce va să fie,

Domnul mă va izbăvi de orice păcat. Mă va mîntui în Împărăția Sa cerească. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin ! II Timotei IV, 18».

*
* * *

Prețuirea, cinstea, respectul și dragostea de care s-a bucurat în toată viața sa patriarhul Justinian din partea tuturor celor care l-au cunoscut, dîin țară și străinătate, s-a concretizat și prin nenumărate coroane și jerbe de flori care au însoțit cortegiul funerar.

Astfel pe lîngă condoleanțele adresate familiei defunctului și membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de către Dl. Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România, prin Dl. Ștefan Voitec, reprezentantul său, Vicepreședinte ale Consiliului de Stat al R. S. România a fost depusă o bogată coroană de flori cu banderolă tricolor.

Pe panglica respectivă erau imprimare următoarele cuvinte : «Din partea Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România».

Fiecare mitropolie și eparhie a Bisericii Ortodoxe Române a depus câte o coroană, în afară de cea depusă de Sfântul Sinod și pe care stătea scris : «Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române — în semn de aleasă cinstitoare». Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste, reprezentat prin Dl. Eugen Jebeleanu a trimis de asemeni o coroană de flori, ca simbol al respectului față de personalitatea marelui dispărut.

Au mai trimis coroane : Departamentul Cultelor, Asociația «România», Biserica Ortodoxă Rusă, Consiliul Național Bisericesc și Administrația Patriarhală, Adunarea Eparhială și angajații Arhiepiscopiei Bucureștilor, Institutele teologice Universitare din București și Sibiu, Seminarul teologic din București, etc.

Toți stareții și starețele mănăstirilor din Mitropolia Ungrovlahiei au ținut să fie prezenți și să aducă un ultim omagiu și prin coroanele depuse. Bătrînii călugări și preoții pensionari precum și călugărițele virstnice și preotese văduve și singure care petrec ultima parte a vieții în rectoriile Patriarhului Justinian, la Mănăstirile Viforita și Dealu, au trimis o bogată coroană.

Din partea slujitorilor Catedralei Patriarhale Române, pe lângă permanenta priveghere la căpătușul adormitului întru Domnul patriarhul Justinian, s-a depus o coroană de flori cu următoarea inscripție : «Din partea Soborului Catedralei Patriarhale — ultim omagiu patriarhului Justinian».

«Corală Sfintei Patriarhii — omagiu și recunoștință».

De asemenea au ținut să fie prezenți, prin delegațiile lor de preoți și credincioși, enoriașii bisericii «Sfântul Gheorghe» din Rîmnicul Vilcii, unde patriarhul Justinian a fost paroh : «Din partea slujitorilor și enoriașilor bisericii «Sfântul Gheorghe» — Rm. Vilcea — regrete eterne».

Cîntăreții bisericești din Capitală au fost prezenți la funeralii și prin coroana omagială : «Sincere regrete — cîntăreții bisericești din Capitală».

Corală Patriarhiei a depus, de asemeni, o coroană.

Protopopiatele Arhiepiscopiei Bucureștilor pe lângă prezența conducătorilor acestora, precum și a numeroșilor preoți-parohi și preoți-slujitori, călugări și călugărițe, au trimis coroane și jerbe de flori la catafalcul patriarhului Justinian.

Multe coroane au fost depuse de către Bisericile și Cultele din R. S. România, fiind ultim omagiu adus celui ce a fost fondatorul unui ecumenism local în țara noastră, patriarhul Justinian.

O bogată coroană omagială a fost depusă de reprezentanții Cultului mozaic din România cu inscripția : «șef rabinul Cultului mozaic și Federația Comunităților evreiești din R. S. România — omagiu și venerație patriarhului Justinian, pildă de omenie, înțelepciune și patriotism».

*

Agapa de pomenire

După terminarea slujbei înmormântării, reprezentanții Conducerii de Stat, Conducătorii Departamentului Cultelor, oaspeții străini, membrii familiei patriarhului Justinian, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și mulțimea credincioșilor au adus ultimul salut celui ce și-a zidit aici locaș pentru veșnicie.

La agapa de pomenire din sala de mese a Palatului patriarhal au participat pe lângă membrii Sfântului Sinod și membrii familiei patriarhului Justinian, D-l Ștefan Voitec, Vicepreședinte al Consiliului de Stat, D-l Eugen Jebeleanu, Vicepreședinte al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, D-l Radu Abagiu, Vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului Popular al Capitalei.

Din partea Departamentului Cultelor au participat : D-l Președinte Ion Roșianu, D-l Vicepreședinte Gheorghe Nenciu ; D-nii directori Ion Lungeanu, Eugen Munteanu, Iulian Sorin, Ion Puiu.

Toți distinșii oaspeți au prezentat condoleanțe familiei patriarhului Justinian și membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și apoi au semnat în Cartea de onoare a Cabinetului patriarhal.

De asemenea, au fost prezenți directorii și consilierii Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, precum și membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor.

*

O agapă de pomenire a fost pregătită la Cantina Institutului teologic din București la care au luat parte Rectorul și Prorectorul Institutului, Corpul didactic și personalul administrativ, angajații superiori ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, doctoranzi și studenți teologi români și de peste hotare. Un scurt cuvînd de adio și pomenire a fost rostit de către P. C. Pr. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic din București.

De asemenea, o altă agapă de pomenire pentru sufletul părintelui patriarh Justinian a fost oferită la Cantina Seminarului teologic din București. Aici, au luat parte, pe lângă P. C. Pr. Prof. I. Ionescu, directorul Seminarului teologic, și corpul didactic, elevi seminariști, angajați și muncitori din sectoarele Institutului biblic și de Misiune ortodoxă, precum și numeroși credincioși care au condus pe ultimul drum pe vrednicul de pomenire patriarhul Justinian.

Cîteva cuvinte despre personalitatea celui dispărut au fost rostite de P. C. Pr. Ion Ionescu, directorul Seminarului teologic din București.

*

**TELEGRAME ȘI SCRISORI DE CONDOLEANȚE PRIMITE ȘI TRIMISE
DE I. P. S. IUSTIN, MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI,
LOȚIITOR DE PATRIARH CU PRILEJUL TRECERII CĂTRE DOMNUL
A PATRIARHULUI JUSTINIAN**

În afara cuvintărilor de ultim omagiu adus patriarhului Justinian, nenumărați Întâistătători de Biserică Ortodoxe surori, Înalți ierarhi, clerici și credincioși ortodocși, precum și personalități eclesiastice și civile din țară și de peste hotare au trimis I. P. S. Sale, Mitropolitul Iustin, loțiitor de patriarh, telegrame și scrisori de condoleanțe.

Printre acestea se numără :

**Telegrama Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România
adresată Sinodului Bisericii Ortodoxe cu prilejul încetării din viață
a Patriarhului Justinian**

Către,
Sinodul Bisericii Ortodoxe Române

Adînc impresionăți de încetarea din viață a Patriarhului Justinian Marina, exprimăm Sinodului Bisericii Ortodoxe Române profunde condoleanțe.

Prin încetarea din viață a Patriarhului Justinian Marina, Biserica Ortodoxă Română pierde un slujitor de seamă care și-a desfășurat întreaga activitate în spiritul principiilor Constituției și legilor țării noastre ce consfințesc libertatea Cultelor, acționînd pentru ca întregul cler al Bisericii Ortodoxe Române să sprijine consecvent strădaniile poporului nostru pentru zidirea României noi, pentru progres și bunăstare, pentru pace și colaborare internațională.

CONSILIUL DE STAT AL
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

**Telegrama Comitetului Național pentru apărarea păcii
din R. S. România**

Către,
Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Ne exprimăm întreaga noastră compasiune în legătură cu încetarea din viață a Patriarhului Justinian Marina, eminent conducător al Bisericii Ortodoxe Române și vă rugăm să primiți sincere condoleanțe pentru greua pierdere suferită.

Mișcarea pentru pace va păstra o permanentă amintire Patriarhului Justinian Marina, membru al Comitetului național pentru apărarea păcii, militant neobosit pentru cauza păcii și înțelegerii între popoare.

COMITETUL NAȚIONAL PENTRU
ĂPĂRAREA PĂCII DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Telegrama Asociației «România»

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin
Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de Patriarh

Biroul Consiliului de Conducere al Asociației «România» și Redacția revistei «Tribuna României» sînt alături de Înalt Prea Sfințiile Voastre în profunda durere pricinuită de încetarea din viață a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Vom păstra vie, amintirea Înaltului ierarh, patriot și cărturar, membru al Consiliului de conducere ale așezămîntului nostru, sprijinitorul luminat și activ al programului «Asociației României».

Prof. Dr. VIRGIL CÂNDEA
Secretarul «Asociației României»
PETRE GHELMEZ
Redactor șef al revistei
«Tribuna României»

Telegrama Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului

I. P. S. Sale,
Mitropolitului Iustin al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu mare durere am primit trista veste despre adormirea în Domnul a prea iubitului nostru frate, ilustrul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian. Patriarhia Ecumenică ia parte la doliul Bisericii Ortodoxe Române.

Transmitem I. P. S. Voastre, ierarhiei, clerului și credincioșilor din România, simpatia și condoleanțele Sfintului Sinod și ale noastre personale.

În nădejdea învierii, ne rugăm pentru odihna sufletului Prea Fericitului Patriarh Justinian și dorim ca Domnul să dea Bisericii Ortodoxe Române un vrednic urmaș.

DIMITRIOS I
Patriarhul Constantinopolului

Telegrama Sanctității Sale Nicolae VI, Papă și Patriarh al Alexandriei

Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Prezentăm viile și sincerele noastre condoleanțe pentru decesul Patriarhului Justinian.

Dumnezeu să odihnească în pace sufletul său și să arate un vrednic urmaș.

NICOLAE VI
Papă și Patriarh al Alexandriei

Telegrama Sanctității Sale Elias IV Patriarhul Antiohiei

I. P. S.

I. P. S. Iustin, Patriarhia Română,

Profund impresionati de moartea fratelui nostru în Hristos, Prea Fericitul Justinian, personalitate distinsă în ortodoxie și în lumea creștină, regretăm pierderea suferită de Biserica Ortodoxă Română și exprimăm condoleanțe frățești.

ELIAS IV

Patriarhul Antiohiei

Telegrama Sanctității Sale Benedict, Patriarhul Ierusalimului

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolit al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh,

Biserica-mamă își exprimă adincul regret pentru Sfânta Biserică Ortodoxă Română, din pricina morții cinstitului Înțistător al ei și vrednicului de pomenire Justinian, fratele și împreună-liturghisitorul nostru și ne rugăm pentru odihna fericitului suflet în pământul celor vii, iar Sfânta Biserică Ortodoxă Română să aleagă degrabă un vrednic urmaș.

Vom oficia un parastas pe Golgota, pentru veșnica lui pomenire și odihnă.

BENEDICT

Patriarhul Ierusalimului

Telegrama Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

I. P. S. Sale,

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu profundă durere am primit vestea decesului Prea Fericirii Sale Patriarhul a toată România, Justinian.

Exprimăm condoleanțele noastre I. P. S. Voastre și Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Înălțăm calde rugăciuni către Domnul nostru Iisus Hristos ca să odihnească în pace sufletul său curat, în locașurile celor drepți, împreună cu sfinții săi.

Cu dragoste în Domnul,

PIMEN

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Telegrama Sanctității Sale David V Patriarh și Catolicos a toată Gruzia

Patriarhia Română
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Sîntem profund îndurerăți, eu și Biserica Ortodoxă din Gruzia, pentru sfîrșitul Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

Vă rugăm să transmiteți compasiunea mea păstoriților și rudelor decedatului.

Veșnică pomenire adormitului Patriarh Justinian.

DAVID V
Patriarhul Catolicos a toată Gruzia

Telegrama Prea Fericitului Părinte Gherman, Patriarhul Serbiei

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin,
Mitropolit al Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh,

Sîntem profund întristați de vestea despre decesul Prea Fericitului Patriarh al României Justinian. Exprimăm sincerele noastre condoleanțe rugînd pe bunul Dumnezeu pentru odihna sufletului său nobil.

Astăzi, cînd se așează în mormînt, rămășițele pămîntești ale adormitului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian, înălțăm calde rugăciuni către Domnul Dumnezeu, pentru odihna sufletului său mărimos și împreună cu Sfîntul Sinod, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Sirbe, exprimăm încă o dată viile noastre condoleanțe I. P. S. Voastre, Înălților ierarhi și evlaviosului popor al Bisericii Ortodoxe Române-soră, solicitînd în rugăciune ca pe scaunul vacant de Înțîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, să fie ales un vrednic urmaș al adormitului patriarh Justinian.

GHERMAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe

Telegrama Prea Fericitului Părinte Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

I. P. S. Iustin,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh,
Înalt Prea Sfinția Voastră,

Am primit cu profundă durere vestea decesului Prea Fericirii Sale Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, scump confrate în Domnul nostru.

În numele meu, al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și al Ierarhiei noastre ortodoxe, prezentăm vii condoleanțe Sfîntului Sinod, clerului și credincioșilor Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Dumnezeu să dăruiască sufletului său deschis pace veșnică în Împărăția celor dreți și mângîierea fiilor săi duhovnicești.

MAXIM

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

Telegrama Prea Fericitului Serafim, Arhiepiscopul Atenei și a toată Grecia

Înalt Prea Sfințitului Iustin,

- Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loțiitor de patriarh,

Cu profundă durere și tristețe am primit știrea despre adormirea în Domnul a Prea iubitului nostru frate, Patriarhul Justinian.

Binecuvîntată să-i fie pomenirea.

Rugăm pe Domnul nostru să dăruiască odihnă veșnică sufletului său binecuvîntat, mîngîiere credincioșilor Sfintei Biserici Ortodoxe Române și să arate un vrednic urmaș.

Cu aleasă simpatie,

SERAFIM

Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia

Telegrama Prea Fericitului Părinte Makarios, Arhiepiscopul Ciprului

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loțiitor de patriarh,

Aflînd cu adîncă durere de încetarea din viață a Prea Fericirii Sale, Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, exprimăm din tot sufletul condoleanțe sincere Bisericii surori a României, rugînd pe Domnul să așeze sufletul întîistătorului mutat către Domnul în corturile dreptilor și să ridice un vrednic urmaș al său, spre mîngîierea turmei credincioase de acolo.

MAKARIOS

Arhiepiscop al Ciprului

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Paavali, Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loțiitor de patriarh,

Împărtășind durerea Bisericii Ortodoxe Române ne rugăm pentru sufletul adormitului întru fericire, Patriarhul Justinian.

PAAVALI

Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda

Telegrama I. P. S. Sale Vasile, Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolit şi locţiitor de patriarh,

Adînc impresionăţi de moartea Prea Fericirii Sale Patriarhul Justinian, exprim din partea Bisericii Ortodoxe a Poloniei şi a mea personal cele mai vii cuvinte de mîngiere şi profundă compasiune pentru Biserica Ortodoxă Română soră, Sfintului ei Sinod şi pentru I. P. S. Voastră.

În rugăciuni calde cerem Domnului nostru Iisus Hristos odihnă pentru sufletul mult iubitului nostru Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Veşnică să-i fie pomenirea !

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să aibă milă de Biserica Ortodoxă Română şi să-i dea mare bucurie.

Al Înalt Prea Sfinţiei Voastre frate în Domnul,

VASILE

Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia

Telegrama I. P. S. Dorotei, Mitropolit de Praga şi a toată Cehoslovacia

I. P. S. Sale,

I. P. S. Mitropolit Iustin, locţiitor de patriarh,

Adînc mişcaţi de adormirea întru Domnul a Patriarhului Justinian, Vă transmitem sincere condoleanţe.

Veşnică să-i fie pomenirea.

DOROTEI

Mitropolit de Praga şi a toată
Cehoslovacia

**TELEGRAME DE CONDOLEANŢE TRIMISE DE CĂTRE ÎNALŢI PRELAŢI
AI BISERICII ROMANO-CATOLICE I. P. S. SALE IUSTIN, LOCTIITOR DE PATRIARH
AL BISERICII ORTODOXE RÔMÂNE**

Telegrama Sanctităţii Sale Papa Paul VI

Aflînd de decesul Patriarhului Justinian, exprimăm condoleanţele noastre Bisericii Ortodoxe Române şi vă asigurăm de rugăciunea noastră pioasă către Domnul învierii.

PAUL VI

Papă

Telegrama Excelenței Sase Jean Willebrands, Arhiepiscop de Utrecht, Președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
loctiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu profundă emoție participăm la doliul Bisericii Ortodoxe Române și în comuniune de credință și de speranță vă asigurăm de rugăciunea noastră.

Cardinal
JEAN WILLEBRANDS
Președinte

Telegrama Excelenței Sale Cardinal Suenens, Arhiepiscop de Malines-Bruxelles

I. P. S. Sale,
I. P. S. Mitropolit Iustin, loctiitor de patriarh al
Bisericii Ortodoxe Române,

Luăm parte la doliul pe care îl încearcă Biserica Ortodoxă Română, prin decesul veneratului Patriarh Justinian.

Păstrăm o vie amintire a vizitei sale în Belgia.

Domnul să primească pe credinciosul său slujitor în plenitudinea bucuriei învierii.

Veșnică să-i fie pomenirea.

Cardinal
SUENENS
Arhiepiscop de Malines-Bruxelles

TELEGRAME DE CONDOLEANȚE DIN PARTEA BISERICII VECHI-CATOLICE

Telegrama Excelenței Sale Arhiepiscopul Marinus Kuk, Președintele Uniunii vechilor-catolici de la Utrecht

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Profund impresionati de moartea neașteptată a Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, vă exprimăm condoleanțe pentru această grea pierdere suferită de întreaga Biserică.

Delegăm pe Episcopul Hummel de Austria ca reprezentant al nostru personal la funeralii.

Arhiepiscopul
MARINUS KOK
Președintele Uniunii de Utrecht

**Telegrama Excelenței Sale Leon Gauthier,
Episcopul Bisericii Vechi-Catolice din Elveția**

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Profund impresionată de vestea decesului Patriarhului Justinian, exprimăm simpatie frățească în comuniune de rugăciune cu Dvs., pentru Biserica voastră și pentru odihna marelui și credinciosului slujitor al lui Dumnezeu.

LEON GAUTHIER
Episcop

DIN PARTEA BISERICILOR ORIENTALE

**Telegrama Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem
și catolicos al tuturor armenilor**

I. P. S. Sale,
I. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de patriarh,

Adânc îndurerat prezentăm condoleanțele noastre în numele Bisericii Armene Apostolice.

Fierbinte ne rugăm pentru odihna sufletului Prea Fericitului Patriarh Justinian, mult iubitul nostru frate, marele Întâistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Române, stîlp al Ortodoxiei răsăritene.

Bunul Dumnezeu să-i lumineze sufletul în Împărăția cerurilor.
Vă îmbrățișăm cu dragoste.

VASKEN I
Patriarhul suprem și catolicos

**Telegrama Excelenței Sale Yeguishe,
Patriarhul Bisericii Armene de Ierusalim**

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Am luat cunoștință cu profundă durere de vestea decesului Prea Fericirii Sale, venerabilul Patriarh Justinian, și vă exprim viile noastre condoleanțe pentru Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Milostivul Dumnezeu să dăruiască veșnică odihnă sufletului său nobil. .

YEGUISHE
Patriarh armean de Ierusalim

**Telegrama Sanctității Sale Shenouda III,
Papă și Patriarh al Bisericii Copte din Egipt**

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolit și locțiitor de patriarh al
Bisericii Ortodoxe Române,

Exprim adânc simțita noastră durere pentru trecerea la cele veșnice a Prea Fericirii Sale, Prea iubitul Patriarh Justinian din partea Bisericii Copte și transmitem condoleanțele noastre Bisericii Ortodoxe Române.

SHENOUDA III
Papă și patriarh

**Telegrama Sanctității Sale Baselius Mak Thomas Mathews I,
Catolicosul Bisericii Orientale Siriene**

I. P. S. Sale,

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh,
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Profund întristați de vestea aducătoare de mîhnire a trecerii la cele veșnice a Patriarhului Justinian, care a fost un exemplu de ierarh și patriarh, om de mare viziune și acțiune, bun prieten al Bisericii noastre, rugăm pe Dumnezeu să dăruiască odihnă sufletului său ales.

Veșnică să-i fie pomenirea !

BASELIUS MAK THOMAS I
Catolicos și Președinte al Sinodului

**Telegrama Sanctității Sale Abba Takle Haimanot,
Patriarhul Bisericii Etiopiei**

- I. P. S. Sale,

I. P. S. Mitropolit Iustin, locțiitor de patriarh,

Cu adîncă durere am aflat despre trecerea la cele veșnice a Sanctității Sale, Patriarhului Justinian, care a fost una din cele mai mari figuri ale Bisericilor Ecumenice, de mare ajutor pentru lumea creștină și îndeosebi pentru biserica noastră.

În numele Bisericii Ortodoxe Etiopiene și al Sinodului, exprim viile mele condoleanțe, rugînd pe Domnul să binecuvînteze Biserica voastră.

ABBA TEKLE HAIMANOT
Patriarhul Etiopiei

**BISERICA ANGLIEI ȘI COMUNIUNEA ANGLICANĂ ȘI-AU EXPRIMAT DUREREA
FAȚA DE INCETAREA DIN VIAȚA A PATRIARHULUI JUSTINIAN**

**Telegrama Grației Sale dr. Donald Coggan,
Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit**

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolit al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh,

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,

În acest timp de mari greutăți pentru poporul român după tragicul cutremur, am fost adînc întristați să aflăm despre moartea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Ne amintim de munca sa pentru refacerea unității tuturor Bisericilor creștine și în special interesul său pentru dialogul anglicano-ortodox.

Acest lucru a fost făcut cunoscut prin vizita prea iubitului nostru predecesor la București, în 1965, cînd Prea Fericirea Sa a primit cu cinste «Crucea Lambet».

De asemenea, ne amintim de faptul că, Prea Fericirea Sa în anul următor, a vizitat Lambet-ul, pentru sprijinirea cauzei unității creștinilor. Într-adevăr, moartea sa este o mare pierdere pentru Biserica luptătoare. Totuși, cu speranța creștină, avem convingerea că El se va uni cu Cetele Sfinților.

Transmitem Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române simpatii și rugăciuni pentru moartea Patriarhului Justinian.

«Fă odihnă, Doamne Iisuse Hristoase, slujitorului Tău în rîndurile Sfinților Tăi, unde nu este durere, nici întristare, nici suspine, ci viață fără de sfîrșit».

Cu multă dragoste, al Vostru frate în Hristos,

DONALD COGGAN CANTUAR

Arhiepiscop de Canterbury-Primat a Ioată
Anglia și Mitropolit.

Telegrama Societății Biblice Unite

I. P. S. Sale,
I. P. S. Mitropolit Iustin și Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu ocazia morții veneratului Patriarh Justinian, ne gîndim cu compasiune cordială la prietenii noștri din Patriarhia Română.

Sîntem încredințați că binecuvîntarea care izvorăște din activitatea sa va însoți și în viitor, Biserica Ortodoxă Română. Ne gîndim cu recunoștință la meritele deosebite ale Prea Fericirii Sale pentru răspîndirea Cuvîntului lui Dumnezeu între credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Domnul este viu!

Cu această convingere rămînem.

**Societățile Biblice Unite
Fondul European**

**BISERICA EVANGHELICĂ ȘI-A EXPRIMAT CONDOLEANȚE PRIN TELEGRAME
ȘI NUMEROASE SCRISORI ADRESATE I. P. S. MITROPOLIT IUSTIN,
LOȚIITOR DE PATRIARH**

Telegrama Excelenței Sale Olof Sundby, Arhiepiscop de Uppsala

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei
Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Sîntem întristați de moartea Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian al României, dar sîntem totdeauna recunoscători atotputernicului Dumnezeu pentru tot ce a dat prin adormitul, o slujire și o conducere credincioasă Bisericii Ortodoxe Române și întregii frății ecumenice, precum și o căldură și o dragoste personală tuturor celor ce l-au întlnit.

Ne amintim de el ca de un adevărat părinte în Domnul și rugăm pe Dumnezeu ca să facă să strălucească asupra lui lumina cea nespusă.

OLOF SUNDBY

Arhiepiscop și Primat al Suediei

**Telegrama D-lui Gerhard Class, Președintele Consiliului
Bisericii Evanghelice din R. F. Germania**

I. P. S. Sale:

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

Transmit Bisericii Ortodoxe Române profunda și sincera compasiune a Bisericii Evanghelice din Germania, cu ocazia morții Prea Fericirii Sale, Patriarhului Justinian.

Noi ne amintim permanent de marile și durabilele merite ale Patriarhului Justinian pentru înțelegerea misiunii Bisericii Ortodoxe Române în transformările istorice din ultimile secole. În atașamentul credinței comune în Domnul nostru Iisus Hristos decedatul a început și a întretinut relații ecumenice și cu Biserica Evanghelică din Germania.

Prin acest lucru ni s-au mijlocit experiențe bisericesti și teologice pentru care noi ne nutrim cu recunoștință și ale căror continuă adîncire o nădăjduim.

Încredințăm pe cel adormit în miinile Celui care este învierea și viața.

GERHARD CLASS

Președintele Consiliului Bisericii Evanghelice din Germania

Telegrama Federației Luterane Mondiale

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loțitor de patriarh,

Profund mișcați de încetarea din viață a Prea Fericirii Sale, Patriarhului Justinian, deplîngem această pierdere împreună cu toți credincioșii Bisericii Ortodoxe și cu poporul credincios român.

Vom păstra o amintire recunoscătoare despre binefacerile acestui mare ecumenist față de bisericile luterane din România.

În numele Federației Luterane Mondiale,

KARL MAU
Secretar general

**Telegrama Dr. Philip Potter,
Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor**

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Trecerea la veșnicie, a Prea Fericirii Sale, Patriarhul Justinian, ne-a pricinuit tristețe și durere. Moartea sa este o mare pierdere pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Mișcarea Ecumenică.

În numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor exprimăm profunda simpatie și condoleanțe Sfintei Biserici Ortodoxe Române, și rugăm pe Dumnezeu să așeze sufletul său acolo unde dreptii se odihnesc.

PHILIP POTTER
Secretar pentru Europa

**Telegrama D-lui Dr. Karoly Toth,
Secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace**

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Exprim marea durere pricinuită de pierderea Patriarhului Justinian și ne rugăm ca mângâierea lui Dumnezeu să fie asupra ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Cu respectuoase salutări,

Dr. KAROLY TOTH
Secretar general

Telegrama Conducerii Conferinței Bisericilor Europene

I. P. S. Sale,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh,

Profund impresionată de vestea încetării din viață a Prea Fericirii Sale, Patriarhul Justinian, în numele Conferinței Bisericilor Europene, exprimăm adâncă simpatie pentru Biserica Ortodoxă Română și membrii Sfântului Sinod.

Ne amintim că Prea Fericirea Sa a fost unul din cei mai aleși conducători religioși ai Europei de după al doilea război și mulțumim lui Dumnezeu pentru sinceritatea și onestitatea sa.

ANDRÉ APPEL — Președinte ;

MITROPOLITUL ALEXEI — Vicepreședinte ;

GLEN GARFIELD WILLIAMS — Secretar general

În afara nenumăratelor telegrame din partea Conducătorilor de state prin care și-au exprimat condoleanțe față de încetarea din viață a Patriarhului Justinian, mulți ambasadori, consuli, atașați culturali etc. au participat la slujba înmormântării în ziua de 31 martie a. c.

Dăm în continuare și o parte din telegramele sosite la Cabinetul Patriarhal ale unor personalități politice și diplomatice care n-au putut fi de față.

Telegrama Excelenței Sale R. L. Seconde, Ambasadorul Marii Britanii la București

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,

locțiitor de patriarh,

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Am aflat cu cea mai mare tristețe despre moartea Patriarhului Justinian Marina.

Perioada activității sale a fost lungă și deosebit de rodnică și consider că pierderea sa va fi simțită de întreaga Biserică creștină.

Noi, în Marea Britanie avem un motiv special de a fi recunoscători pentru interesul deosebit depus continuu de defunctul Patriarh în scopul creării de bune relații între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei.

Vă rog să primiți viile mele condoleanțe, și ale colaboratorilor în această tristă împrejurare.

R. L. SECONDE

Ambasadorul Majestății Sale Elisabeta II

Regina Marii Britanii

Telegrama Excelenței Sale J. E. Thibault, Ambasadorul Canadei la București

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

I. P. S. Sale,

P. S. Voastre,

La înapoierea mea, vineri, după o scurtă ședere peste hotare am aflat cu dureroasă surpriză lovitura pe care o primiserăți de curînd.

Prea Fericea Sa, după cum știți, îmi făcuse onoarea deosebită de a mă primi în audiență particulară la câteva săptămîni după prezentarea scrisorilor mele de acreditare, ca prim ambasador al Canadei cu reședința la București.

Am avut atunci prilejul să apreciez inteligența Sa vie și marea Sa bunătate față de păstorii Săi.

Foarte mișcat de dureroasa veste a încetării sale din viață și nepuținînd pe de altă parte să particip la funeralii, Vă rog Înalt Prea Sfințiți Părinți să binevoiți a primi prin prezenta, întreaga mea simpatie în greaua încercare suferită și agreeți odată cu înalta mea considerație și profundul meu respect, cele mai vii și mai sincere condoleanțe.

J. E. THIBAULT

Ambasadorul Canadei la București

Telegrama Excelenței Sale J. Graeffe, Ambasadorul Belgiei la București

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Am aflat cu părere de rău despre încetarea din viață a Prea Fericii Sale, Justinian Marina, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Am păstrat amintirea călătoriei pe care Prea Fericea Sa a făcut-o în Belgia în 1972 și a bunelor relații care au fost stabilite atunci.

În numele tuturor membrilor Ambasadei și al meu personal, îmi permit să vă adresez tuturor ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, viile și sincerele noastre condoleanțe.

Permiteți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerații.

JACQUES GRAEFFE

Ambasadorul Belgiei

Telegrama Excelenței Sale Walid Al Moualem, Ambasadorul Republicii Arabe Siria la București

Către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Îmi permit ca în numele meu personal și al membrilor Ambasadei Republicii Arabe Siria să adresez Sinodului Bisericii Ortodoxe Române condoleanțe însoțite de cele mai sincere regrete în urma încetării din viață a Patriarhului Justinian Marina, om animat de cele mai înalte sentimente de patriotism și militant al cauzei păcii și înțelegerii între popoare.

WALID AL MOUALEM

Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al
Republicii Arabe Siria

**Telegrama Excelenței Sale Yahia Zakaria,
Ambasador al Republicii Libiene Arabe la București**

Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Am primit cu profundă mîhnire vestea trecerii la cele veșnice a Patriarhului Justinian Marina.

Vă rugăm, să ne permiteți a transmite în numele meu și al colaboratorilor mei, adinca simpatie și vii condoleanțe Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

YAHIA ZAKARIA

Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al
Republicii Libiene Arabe

**Telegrama Excelenței Sale Leticia Ramos Shahani,
Ambasadorul Filipinelor la București**

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, locțiitor de patriarh,

Vă transmit condoleanțele noastre profunde și sincere la încetarea din viață a Patriarhului Justinian.

A fost un privilegiu să-l cunosc și să vorbesc cu patriarhul Justinian, după sosirea mea în Capitala României, cînd am deschis Ambasada Filipinelor la București.

Considerăm încetarea din viață a Prea Fericirii Sale ca o mare pierdere a unui conducător spiritual respectat și devotat.

Sîntem alături de Dvs., în rugăciuni pentru patriarhul Justinian.

LETICIA RAMOS SHAHANI

**Telegrama Excelenței Sale Carlos Valenzela Montenegro,
Ambasadorul Republicii Chile la București**

I. P. S. Sale,

I. P. S. Iustin, Mitropolit al Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh,

Din însărcinarea specială a guvernului țării mele transmit I. P. S. Voastre și întregului Sinod, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, sentimentele de profunde condoleanțe ale guvernului și popoului chilian pentru încetarea din viață a Patriarhului Justinian Marina, pe care îl regretăm.

CARLOS VALENZELA MONTENEGRO

**Telegrama Excelenței Sale Haim Zadok,
Ministrul Afacerilor Religioase din Izrael**

I. P. S. Voastre,
I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
loctiitor de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Vă rog să primiți sincerele mele condoleanțe pentru moartea Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, ilustrul conducător spiritual și prieten adevărat al Izraelului și al Comunității evreiești din România.

HAIM ZADOK
Ministrul Afacerilor Religioase

**Telegrama Excelenței Sale Gerald Götting,
Președintele Uniunii Creștine Democrată din R. F. Germania**

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

Cu ocazia morții Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, vă exprim compasiunea noastră cordială. Vom păstra mereu cu cinste amintirea celui decedat.

GERALD GÖTTING
Președintele Uniunii Creștine Democrată

În afara acestora, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loctiitor de patriarh și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au primit telegrame, mesaje, scrisori de condoleanțe de la șefii cultelor creștine și necreștine din R. S. România, de la Comunitățile ortodoxe române de peste hotare, de la ierarhi ai unor Biserici creștine și de la numeroși credincioși ortodocși și neortodocși din țară și din întreaga lume.

Tuturor s-a răspuns cu mulțumiri și frățești îmbrățișări și binecuvântări.

Totodată I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, loctiitor de patriarh a ținut să mulțumească în mod deosebit Conducerii supreme de Stat și Conducerii Departamentului Cultelor pentru tot sprijinul și înțelegerea în această împrejurare și prin următoarele telegrame :

**Telegrama de mulțumire și recunoștință adresată
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU, Președintele R. S. România**

Domniei Sale,
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele R. S. România,

Stimate Domnule Președinte,

În marea durere suferită de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, pentru trecerea la cele veșnice a adormitului întru fericire Pa-

triarhul Justinian Marina, participarea Conducerii Statului nostru, prin prezența la funeralii a delegatului Domniei Voastre — Domnul Vicepreședinte al Consiliului de Stat, Ștefan Voitec — prin condoleanțele exprimate, prin binevoitoarea înțelegere și multele înlesniri, în scopul primirii cum se cuvine a Întâistătătorilor și reprezentanților Bisericilor străine, veniți să ia parte la ceremoniile funebre desfășurate cu deosebită pietate, a adus membrilor Sfântului Sinod și întregii obști ortodoxe din țara noastră o vie mângâiere și în același timp o dovadă adânc grăitoare a atenției și prețuirii acordate Bisericii Ortodoxe Române și arhiepiscopilor săi.

Adânc recunoscători pentru această înaltă sollicitudine, arătată de Domnia Voastră și în această tristă împrejurare clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, membrii Sfântului Sinod și noi personal, în calitatea ce ne-a revenit de locțiitor de patriarh, vă rugăm să primiți, stimate Domnule Președinte odată cu expresia sentimentelor de profundă grațitudine și statornic devotament, asigurarea că ne vom strădui din toate puterile spre a păstra și dezvolta bunele raporturi între Statul nostru și Biserica Ortodoxă Română.

IUSTIN

Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
locțiitor de patriarh al
Bisericii Ortodoxe Române

**Telegrama adresată Domnului ION ROȘIANU,
Președintele Departamentului Cultelor**

Domniei Sale,
Domnului ION ROȘIANU,
Președintele Departamentului Cultelor,

Domnule Președinte,

În numele membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Vă rugăm să primiți expresia profundei noastre recunoștințe pentru participarea personal și împreună cu colaboratorii Domniei Voastre la marea durere suferită de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prin trecerea la cele veșnice a adormitului întru fericire Patriarhul Justinian Marina.

Ținem să subliniem înalta cinstire și deosebita mângâiere aduse de prezența la ceremoniile funebre a delegaților Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu — Domnul Vicepreședinte al Consiliului de Stat, Ștefan Voitec, din partea Consiliului de Stat și Domnul Eugen Jebeleanu, din partea Frontului Unității Socialiste — a reprezentantului Municipiului București și de prezența Domniei Voastre personal, care ați rostit cuvânt ales de elogiere a personalității mult regretatului patriarh.

Ținem, de asemenea, să exprimăm recunoștința pentru prețiosul concurs dat de toți colaboratorii Domniei Voastre din Departamentul

Cultelor, în scopul buneii organizări și desfășurării a impresionantelor funeralii, primirii și cazării, în condițiuni demne a Înălților Ierarhi și reprezentanți ai Bisericilor de peste hotare și al îndeplinirii tuturor îndatoririlor impuse de această tristă împrejurare.

Reînnoindu-Vă întreaga noastră grațitudine, pentru binevoitoarea înțelegere arătată Bisericii Ortodoxe Române, Vă rugăm să primiți, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei noastre considerații.

IUSTIN

Mitropolitul Moldovei și Sucevei,
loctiitor de patriarh al
Bisericii Ortodoxe Române

Prin încetarea din viață a Patriarhului Justinian, Biserica Ortodoxă Română, clerul și credincioșii ei au pierdut pe unul din Ierarhii cei mai de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române, care a înmănușiat în persoana sa cele mai înalte calități de adevărat păstor al lui Hristos și cetățean distins al Patriei sale.

Însușirile minunate cu care a fost înzestrat Patriarhul Justinian l-au ridicat la cea mai înaltă demnitate în Biserica Ortodoxă Română, căreia din tinerețe i s-a dedicat cu toată ființa sa, ridicînd-o pe culmi de glorie nebănuite de înaintașii lui.

Odată cu ziua de 6 iunie 1948, cînd a fost ales Patriarh, pentru Biserica Ortodoxă Română avea să se deschidă una din cele mai înfloritoare epoci din istoria sa. Și aceasta s-a datorat Patriarhului Justinian, care, într-o epocă de mari schimbări sociale, a știut să conducă, cu înțelepciune și pricepere, cu dragoste și dăruire, pe toți slujitorii sfințelor altare ale Bisericii Ortodoxe Române, plecînd de la convingerea că slujind lui Dumnezeu cu adevărat, slujim «oamenilor», restabilind astfel, în viața Bisericii noastre, punerea în practică a mesajului evanghelic și respectînd, în același timp marele tezaur al învățaturii ortodoxe.

Acum, cînd Patriarhul Justinian nu mai este printre noi, să ne plecăm frunțile, cu pioasă aducere aminte, pentru cel care ne-a înconjurat totdeauna cu dragostea, bunătatea și înțelegerea sa, ca un adevărat Părinte sufletesc, rugînd pe bunul Dumnezeu să-l așeze în ceata dreptilor Săi.

Veșnică să-i fie pomenirea !

Diac. GH BOGDAPROSTE

PERSONALITATEA PATRIARHULUI JUSTINIAN ÎN CADRUL ISTORIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Istoria Bisericii Ortodoxe Române se împletește dintru început cu toria poporului român. Biserica românească a fost pînă în a doua jumă-e a secolului al XIX-lea tributară influenței politico-religioase a ve-lui Bizanț. Ea și-a dobîndit autocefalia numai după unirea Princi-elor Române sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza, care, înfăptuind ularizarea averilor minăstirești, a pus capăt ingerințelor străine sub ect bisericesc, și după dobîndirea independenței naționale, în anul 7.

Deși avea autonomie internă completă și o dependență externă mai lt formală, nerecunoscînd niciodată altă autoritate din afară decît -boreația și jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice din Constanti-pol, Biserica Ortodoxă Română n-a obținut deplina și formală recu-șterea a autocefaliei ei decît în anul 1885, cînd patriarhul ecumenic și odul patriarhal constantinopolitan și-au dat consimțămîntul ca «Bise-a ortodoxă din România să fie și să se zică și să se recunoască de are toți neatîrnată și autocefală, administrîndu-se de propriul și sfîntul nod».

A urmat apoi o perioadă de organizare și consolidare în spiritul comunității sinodale și al vieții poporului român pînă în anul 1918 odată cu desăvîrșirea Statului național unitar român, cînd în anul 1925 Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rangul de Patriarhie, iar mitropolitul primat de atunci, Miron Cristea, a devenit primul Patriarh al ei. Transilvănean de origine, prezența sa la conducerea Bisericii con-sfințea simbolic actul istoric al unirii tuturor românilor.

Cel de al doilea Patriarh al României a fost călugărul cărturar Ni-codim Munteanu, încărunit de ani, căruia i-a fost dat să păstorească în vremea celui mai cumplit război din istoria omenirii, avînd însă satis-facția de a se împărtăși de bucuria victoriei binelui asupra răului, de triumful păcii, de ivirea unor zori noi pentru întreaga lume pașnică.

În atmosfera de primenire postbelică, la început de eră nouă în is-toria patriei noastre cîrma Bisericii Ortodoxe Române a fost încredin-țată mitropolitului din acea vreme al Moldovei, Justinian Marina.

*
* * *

Prea Fericitul Patriarh Justinian a ajuns pe cea mai înaltă treaptă a Ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române ridicîndu-se dintr-o modestă, dar vrednică familie de țărani din satul Suiesti, comuna Stănești, județul Vil-cea, sat din care un grup de case fusese anexat la comuna de pe atunci

Cergegești, devenită în vremea din urmă sat component al comunei Lădești, printre aceste case fiind și cea în care s-a născut, în ziua de 22 februarie 1901, Ion Marina, hărăzit de Dumnezeu să ajungă Patriarh. Tatăl său se chema Marin Ilie Marina, iar mama, Elena, descendentă dintr-o veche familie de preoți, Dumitrașcu, despre care grăiește istoria trecutului zbuciumat, dar glorios al poporului român.

Absolvind cursurile școlii primare în comuna natală, Ion Marina a fost înscris, după dorința mamei sale, la seminarul teologic «Sf. Nicolae» din Rîmnicul Vlcea, pe care l-a absolvit în anul 1923, obținând, totodată, prin examen, și diploma de învățător.

În toamna anului 1923, tânărul Ion Marina a fost numit învățător în satul Olteanca, comuna Lădești, județul Vlcea, transferându-se, peste un an, la 1 septembrie 1924, la școala primară din satul Băbeni al comunei cu același nume, județul Vlcea, unde și-a început dealtfel și activitatea sacerdotală, fiind hirotonit preot pe seama parohiei locale, în ziua praznicului Cuvioasei Paraschiva, 14 octombrie, 1924. A slujit concomitent catedra și altarul pînă în anul 1930, cînd a demisionat din învățămînt.

Îndeplinindu-și cu sfințenie misiunea de slujitor al Bisericii lui Hristos și făcîndu-și totodată datoria de luminător și îndrumător al tinerelor vlăstare ale satului, Ion Marina a putut totuși, în puținele ceasuri de răgaz, să-și facă studiile teologice superioare, la Facultatea de teologie din București, în anii 1925—1929, obținînd titlul de licențiat în teologie.

La Băbenii Vlci, în afară de activitatea sa de ordin spiritual și didactic, preotul Ion Marina s-a remarcat și printr-o exemplară activitate gospodărească, ilustrată, printre altele, de reparările și renovările celor trei biserici din comună, îngrijirea cimitirelor ș.a. S-a remarcat, de asemenea, și prin activitatea depusă în domeniul cooperăției, prin care a venit în sprijinul și ajutorul sătenilor, fiind totodată stimulator și susținător al acțiunilor cooperatiste în regiunile Olteniei.

Apreciindu-i destoinicia și hărnicia, episcopul Bartolomeu Stănescu l-a detașat la 1 noiembrie 1932 ca preot la catedrala Episcopiei Rîmnicului, fiind numit și director al seminarului din Rîmnicul Vlcea, funcție din care s-a retras în luna septembrie 1933, cînd a fost transferat de la parohia Băbeni — Vlcea în postul de paroh al bisericii «Sfîntul Gheorghe» din Rîmnicul Vlcea, funcționînd puțină vreme și ca director al tipografiei eparhiale, pe care a salvat-o într-o vreme cînd se găsea într-o situație destul de precară.

Regretatul mitropolit Irineu Mihălcescu al Moldovei l-a cunoscut îndeaproape pe preotul Ion Marina în timpul cînt a stat în retragere la Rîmnicul Vlcea, în anul 1944, rămînînd cu bune impresii despre multilaterală și rodnică sa activitate pastorală, culturală și social-economică. Întorcîndu-se la Iași și simțîndu-se cu puterile slăbite, mitropolitul Irineu a făcut cunoscut Sfîntului Sinod în martie 1945 că a numit ca vicar pe preotul Ion Marina, «o persoană demnă și capabilă pentru multul rost al Sfintei Mitropolii». Ministerul Cultelor a confirmat această numire,

iar Sfântul Sinod, în ședința de la 30 iulie 1945, a ales în unanimitate pe preotul Ion Marina ca Arhiepiscop Vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Hirotonit arhiepiscop la 12 august 1945, preotul Ion Marina, devenit Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Justinian Marina, și-a început de îndată activitatea în noua sa misiune, și în scurt timp a reușit să reorganizeze în mare măsură Arhiepiscopia Iașilor, înlăturând multe din urmele lăsată de război.

În luna octombrie 1946, arhiepiscopul-vicar Justinian a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă pentru prima dată după reluarea legăturilor cu această Biserică soră.

La 16 august 1947 retrăgându-se din scaun mitropolitul Irineu al Moldovei și Sucevei, arhiepiscopul-vicar Justinian Marina a fost numit locțiitor de mitropolit, iar la 19 noiembrie același an a fost ales ca mitropolit titular, fiind înscăunat la 28 decembrie.

I-a fost dat însă să dispună numai de un timp relativ destul de scurt pentru desăvârșirea acțiunilor de redresare desfășurate în Moldova, căci la 24 mai 1948 a fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în scaunul rămas vacant în urma încetării din viață a patriarhului Nicodim.

Instalat în scaunul de Întâistătător al Bisericii strămoșești, Patriarhul Justinian a rostit o cuvântare în care a enunțat principiile esențiale după care avea să se conducă în activitatea sa de Patriarh, făcând totodată o părintească chemare pentru reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, act istoric care avea să se realizeze în același an, 1948, la 21 octombrie. A fost prima mare înfăptuire, cu rezonanțe istorice, din vremea păstoriei Patriarhului Justinian.

Păstoria Patriarhului Justinian a constituit, de altfel, un nou capitol în istoria Bisericii Ortodoxe Române, care, datorită victoriei obținute de poporul român a dobândit și ea deplină libertate de activitate, consfințită prin Constituția țării și reglementată prin statut propriu de funcționare, potrivit învățăturii și tradiției creștine, ortodoxe.

Sub înțeleapta conducere a Patriarhului Justinian s-a pășit la reorganizarea așezămintelor, instituțiilor și a vieții bisericești în spirit religios-canonice și tradițional și în pas cu evoluția spiritual-socială a vremii.

S-au precizat atribuțiile ierarhiei bisericești în ansamblul organizatoric al Patriarhiei; s-a făcut o nouă arondare canonic-administrativă a eparhiilor, formându-se centre eparhiale mai reprezentative; s-a reorganizat monahismul, îndrumându-se desfășurarea vieții mănăstirești, pe făgașele rugăciunii și al muncii; s-a reorganizat și restructurat învățământul teologic, Biserica reintrând în drepturile ei de a pregăti slujitori ai altarelor potrivit învățăturii, rânduielilor și nevoilor ei; s-au tipărit manuale și cursuri pentru elevii seminariști și pentru studenții teologi, înființându-se noi reviste de studii și cultură teologică («Studii teologice», «Ortodoxia»), precum și reviste ale centrelor mitropolitane; s-au înființat cursuri de îmborsărire a cunoștințelor teologice, îndrumare pastorală și misionară pentru preoți; au fost revizuite și retipă-

rite cărți de ritual, tipăririndu-se în același timp și numeroase cărți de doctrină creștină și întărire duhovnicească, la loc de frunte fiind «*Biblia* Patriarhului Justinian», apărută în două ediții, în 1968, la împlinirea a 20 de ani de la alegerea sa ca Patriarh, în 1975, «cu unele îmbunătățiri ale textului, constând din revizuirii de traduceri pe alocuri și din îndreptări de cuvinte», cum spune în «cuvînt către cititori» însuși Patriarhul Justinian; s-au reorganizat, s-au reprofilat și s-au dezvoltat atelierele de obiecte bisericești ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române, și îndeosebi Tipografia, care a fost înzestrată cu mașini moderne, în care se pot tipări lucrări de înalt nivel tehnico-artistic.

Un însemnat capitol din activitatea desfășurată de Patriarhul Justinian în slujba Bisericii îl constituie înălțarea, renovarea sau restaurarea a numeroase biserici, mănăstiri și clădiri anexe, multe din ele fiind monumente istorice (Catedrala Patriarhiei, bisericile «Domnița Bălașa», «Sf. Spiridon», «Sf. Elefterie», „Cașin — Parcul Domeniilor» din București, Schitul Maicilor, Mănăstirile Radu Vodă, Antim, Plumbuita, Ciorogirla, Cernica, Dealu, Cheia ș.a.). Printre ctitoriile Patriarhului Justinian sînt și bisericuțele de lemn restaurate și satorincite la Dragoslavele, Cergești, Techirghiol, Olănești și Cricov.

Slujitorilor sfintelor altare ale Bisericii Ortodoxe Române li s-a asigurat o retribuție bănească corespunzătoare cerințelor vremii, creîndu-se totodată case de odihnă și case sanatoriale la Techirghiol, Bușteni, Curtea de Argeș, Mănăstirea Cheia, Mănăstirea Cozia, Olănești, înființindu-se și case sanatoriale pentru bătrîni: la Mănăstirea Dealu, pentru preoți și călugări, și la Mănăstirea Viforîta, pentru preotese și călugărițe.

Dintre evenimentele bisericești interne de seamă legate de arhitectura Patriarhului Justinian, în afară de reîntregirea Bisericii ortodoxe române din Transilvania, sînt de amintit: generalizarea în tot cuprinsul Bisericii ortodoxe române a cultului unor sfinți care erau sărbătorii numai în unele regiuni ale țării (Cuvioasa Paraschiva, Mucenița Filofteia, Sfîntul Dimitrie cel Nou — Basarab, Cuviosul Grigorie Decapolițul, Cuviosul Nicodim cel Sfințit și Mucenicul Ioan Valahul) și canonizarea a 7 sfinți români (Calinic de la Cernica, Iorest, Sava Brancovici, Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara, Oprea din Săliște și Iosif cel Nou de la Partoș); sărbătorirea împlinirii a 1500 de ani de la sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon; sărbătorirea împlinirii a 500 de ani de la zidirea Mănăstirii Putna; sărbătorirea împlinirii a 450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș; sărbătorirea împlinirii a 450 de ani de la prima tirnosire a bisericii mitropolitane din Tîrgoviște; comemorarea Sfîntului Sava Gotul, cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la moartea sa martirică; comemorarea mitropolitului Antim Ivireanul, cu prilejul împlinirii a 250 de ani de la moartea sa martirică; comemorarea Sfîntului Calinic de la Cernica, la împlinirea a 100 de ani de la moartea lui; restructurări de ordin istorico-administrativ în cadrul unor eparhii (ridicarea Episcopiei Dunării de Jos la treapta de Arhiepiscopie sub titulatura «Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos»; refacerea străvechiului centru episcopal din Alba Iulia); sărbătoriri aniversare ale

unor împliniri ale ortodoxiei românești : 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii ortodoxe române și 50 de ani de la ridicarea ei la rangul de Patriarhie.

Pe plan extern este de subliniat grija părintească pe care Patriarhul Justinian a purtat-o comunităților ortodoxe române de peste hotare, străduindu-se să le asigure condițiile de trăire spirituală potrivit aspirațiilor și cerințelor lor, prin înființări de parohii, trimiteri de preoți, doctări. asigurându-se astfel continuitatea legăturilor cu patria de obârșie, pe care o au neîncetat în dragostea și dorul lor.

Este de subliniat de asemenea participarea și contribuția Bisericii ortodoxe române, sub îndrumarea Sfântului Sinod în frunte cu Patriarhul Justinian, la dezbateră și soluționarea problemelor interconfesionale ale vremii, de ordin doctrinar, canonic și practic-social, desfășurând o activitate chibzuită, care i-a adus un deosebit prestigiu în lumea bisericească.

Multiplele și rodnicele relații interbisericești de prietenie și colaborare inițiate și realizate în perioada celor 29 de ani de arhipăstorie a Patriarhului Justinian au fost concretizate și prin vizite reciproce, de cunoaștere a realităților sau de lucru, a Înălților Ierarhi, conducători de Biserici.

Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de Patriarhul Ecumenic Atenagora al Constantinopolului (1967), de Patriarhii Hristofor (1958) și Nicolae al VI-lea (1971) ai Alexandriei, de Patriarhii Alexandru al III-lea (1951, 1954) și Elias al IV-lea (1974) ai Antiohiei, de Patriarhul Benedict al Ierusalimului (1968), de Patriarhii Alexei (1962, dar și în 1947) și Pimen (1972, 1975) ai Moscovei și a toată Rusia, de Patriarhul Gherman al Bisericii Ortodoxe Sirbe (1962), de Patriarhii Chiril (1954, 1955, 1968) și Maxim (1972, 1975) ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, de Patriarhul Catolicos Efrem al II-lea al Bisericii Gruzine (1968), de Arhiepiscopul Ateinei Ieronim, Primat al Greciei (1968), de Mitropolitul Vasile al Varșoviei și al întregii Polonii (1975), și de Arhiepiscopul Paavali al Careliei și al întregii Finlande (1969, 1975). Sînt de menționat, de asemenea, și vizitele făcute de conducători ai unor Biserici eterodoxe, vechi-orientale : Patriarhul suprem Catolicos al tuturor armenilor Vasken I (1965 și, neoficial în 1975), Patriarhul Șenuda al III-lea al Bisericii Egiptene Copte (1972), Catolicosul Moran Mar Baselius Mar Thoma Mathews I al Bisericii Siriene din India de Sud (1976). Nu de mai puțină importanță pentru viața bisericească din vremea arhipăstoriei Patriarhului Justinian au fost vizitele făcute Bisericii Ortodoxe Române de Conducători și Înălți Ierarhi ai Bisericilor creștine apusene : Arhiepiscopul de Canterbury Michael Ramsey, Primatul Bisericii Anglicane (1965), Cardinalul Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria (1967), Cardinalul Julius Döpfner, Arhiepiscop de München și Freising și Primat al Bisericii Romano-Catolice din R. F. Germania (1971), Episcopii Hermann Dietzfelbinger (1972) și Helmuth Class (1976), președinți ai Consiliului Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. Germania,

Arhiepiscopul de Uppsala Olof Sundby, Primat al Bisericii Luterane din Suedia (1975, 1977), Episcopul Joseph Brinkhues al Bisericii Vechilor-Catolici din R. F. Germania (1972), Episcopul Léon Gauthier al Vechilor Catolici din Elveția (1974) și multe alte vizite ale unor ierarhi și teologi de seamă din cadrele Bisericilor creștine din lume.

La rîndul său, punîndu-și toată sirguința și puterea sa de muncă în slujirea Bisericii și pentru propășirea ei, Patriarhul Justinian a multiplicat și intensificat legăturile de prietenie și colaborare cu toate Bisericile creștine și îndeosebi cu Bisericile Ortodoxe surori, făcînd, pentru aceasta, numeroase vizite peste hotare. A vizitat de 11 ori Biserica Ortodoxă a Rusiei (1946, 1948, 1950, 1951, 1955, 1958, 1963, 1966, 1968, 1971, 1975), Biserica Ortodoxă Bulgară (1953, 1966, 1971), Biserica Ortodoxă Sîrbă (1957), Biserica Ortodoxă a Greciei (1963, 1971), Biserica Angliei și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, la sediul lui din Geneva (1966), Patriarhia Ecumenică, de la Constantinopol (1968), Biserica Romano-Catolică din Austria (1968), Biserica Egipteană Coptă (1969, 1971), Biserica etiopiană (1969, 1971), Biserica Siriană din India de Sud (1969), Bisericile creștine (Romano-Catolică, Protestantă și Vechi-Catolică) din R. F. Germania (1970), Biserica Romano-Catolică din Belgia (1972) și Patriarhia de Ierusalim, cu Locurile Sfinte (1975).

În anul 1963, Patriarhul Justinian a participat la festivitățile desfășurate la Muntele Athos, la împlinirea unui mileniu de la organizarea vieții monahale în acel colț renumit al lumii.

Așa cum sublinia I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei în cuvîntarea omagială rostită în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul sărbătoririi Înaltului Arhipăstor la împlinirea vârstei de 75 de ani, coordonatele majore pe care s-a axat activitatea externă a Bisericii noastre în cadrul păstoririi Patriarhului Justinian au fost «păstrarea unității de credință și de acțiune în consfătuirile panortodoxe, apropierea dintre Biserica noastră și Bisericile Vechi-Orientale, relații de cinstire reciprocă între Biserica noastră și Biserica Anglicană și cu Biserica Vechi-Catolică, colaborarea largă cu Protestantismul, în spiritul ecumenismului practic, în cadrele Mișcării Ecumenice sau în contactele bilaterale cu Bisericile Protestante locale».

Inițiativele și acțiunile întreprinse de Patriarhul Justinian pentru dezvoltarea și înflorirea Bisericii Ortodoxe Române au avut specificul sinodal al Ortodoxiei, fiind aprobate, însușite și sprijinite întru totul de Sfîntul Sinod.

Prețuitor, păstrător și trăitor al tradițiilor Ortodoxiei, al tradițiilor și datinilor strămoșești ale poporului român, Patriarhul Justinian a fost preocupat permanent, — cum mărturisea el însuși cînd a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 75 de ani, — «ca Biserica Ortodoxă Română, potrivit bunelor ei tradiții de împreună-lucrătoare cu poporul căruia îi aparține, să fie o Biserică vie, activă, mereu deschisă realităților vieții, în pas cu ele și în slujba nobilelor aspirații ale credincioșilor ei și ale întregului popor».

Patriarhul Justinian a fost calificat adesea, și pe drept cuvânt, ca Patriarh al păcii; el a desfășurat o neobosită activitate pentru pace, antrenând întreaga Biserică Ortodoxă Română și pe toate celelalte Biserici din România în acțiunile pentru apărarea și întărirea păcii.

«Ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române», — sublinia Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Stat, în telegrama ce i-a adresat în noiembrie 1975, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a nouă decenii de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și a 50 de ani de la înființarea Patriarhiei Române —, Patriarhul Justinian a «asigurat normala desfășurare a vieții religioase, în conformitate cu libertățile acordate de lege și, animat de nobile sentimente patriotice», a «îndrumat clerul să sprijine strădaniile poporului nostru pentru zidirea României noi, să se identifice cu lupta sa pentru independență și suveranitate națională».

Pentru adevăr și istorie, personalitatea marelui Ierarh Justinian este oglindită în toată măreția ei în paginile celor 12 volume de «*Apostolat social*» desfășurat de el în ogorul ortodoxiei românești de-a lungul a trei decenii.

Patriarhul Justinian și-a încheiat viața pămîntească în prima zi de după Bunavestire, 26 martie 1977, iar chipul său, așa cum a spus I.P.S. Mitropolit Iustin în cuvîntarea menționată în cele scrise aci mai sus, «înconjurat de nimbul roadelor strălucite ale operei sale bisericești, va fi așezat în panteonul marilor ierarhi ai Bisericii și numele său va fi pomenit și cinstit din neam în neam».

TEODOR N. MANOLACHE

PATRIARHUL JUSTINIAN ȘI APOSTOLATUL SOCIAL

Tristul eveniment al trecerii din viața aceasta a Părintelui Patriarh Justinian, împreună cu regretul și durerea sufletească pe care am încercat-o cu toții — Biserica Ortodoxă Română și preoțimea ei — ne-a dat prilej să reflectăm și să privim mai adânc și sub toate aspectele, activitatea sa multilaterală care s-a revărsat vreme de peste trei decenii asupra bisericii și credincioșilor ei. Ca un vas ales al Bisericii și al teologiei ortodoxe, părinte înțelept și bun al tuturor, adânc îngăduitor și mîngietor al celor în nevoi și întristați, bun sfătuitor și experimentat ierarh, regretatul nostru arhipăstor, Patriarhul Justinian a rămas și va rămîne în marea galerie a ierarhilor noștri, ca o figură strălucitoare, vrednică și scumpă, așezîndu-i-se locul alături de sfinții ostenitori ca Mitropolitii Varlaam sau Antim Ivireanu, Andrei Șaguna sau Veniamin Costache, ca un ctitor, inițiator și restaurator al operelor bisericesti din veacul nostru, care a luminat ca un far interior și a orientat viața religioasă și a proțimii spre «OM» spre «slujirea lui», spre ușurarea vieții lui, spre îmborspătarea tezaurului teologic al Bisericii, cu undele veșnice și pururea nepieritoare ale Sfintei Evanghelii.

Sub oblăduirea Părintelui Patriarh Justinian Biserica și teologia ortodoxă română a apreciat, la justă valoare, toate aspirațiile poporului, venindu-i în întîmpinare cu toată sinceritatea și luminile ei. Privînd cu obiectivitate și în lumina principiilor creștine toate revendicările pentru așezarea omului pe noi temelii de orînduire sociale, ca un reflex al dreptății divine, în orientarea dată de regretatul dispărut preoțimii, prin «Apostolatul Social», aceasta a sorbit nu numai din parfumul unei experiențe bogate, dar și din izvorul cel pururea nesecat al teofiliei, filoçaliei și antropofiliei, al spiritului de întrajutorare și sacrificii.

Convins că preoțimea ortodoxă a propovăduit totdeauna adevărurile credinței creștine, nu numai prin grai, dar mai cu seamă prin pilda vieții lor, ea a învățat pe credincioșii ei că adevărata teologie este teofilia — adică legătura continuă a iubirii față de Dumnezeu și antropofilia — față de oameni. Astfel, sub păstoria Părintelui Patriarh Justinian teologii și preoții s-au străduit să găsească pretutindeni adevăratul înțeles al voinței lui Dumnezeu, pentru ca păstoriții lor să știe totdeauna care sînt îndatoririle lor, către Dumnezeu, către ei înșiși și către societatea în mijlocul căreia trăiește.

De aceea am constatat că în aceste aproape trei decenii de viață religioasă dusă sub înțeleapta arhipăstorie a Părintelui Patriarh Justinian, s-a experimentat la lumina zilei, că singura rațiune a ființării teologiei este de a se pune în slujirea vieții și a omului.

Reflectată această concepție în principiul koinoniei sociale. Patriarhul Justinian s-a încadrat în gândirea și tradiția patristică ortodoxă și a experimentat-o în apostolatul social. Căutînd să definească această nouă noțiune și totuși străveche, spunea: «Apostolatul social» este o slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor în același timp. Preotul slujete pe Hristos slujind pe semenii săi, luminîndu-i, călăuzindu-i pe calea cea dreaptă și ajutîndu-i, cu toate puterile sale, în strădania către lumină și fericire. Acesta este sensul preoției avdurate: slujirea lui Dumnezeu și a poporului. Deci preocuparea pntu om, pentru ajutorarea și asistența lui în clipe de nevoi și de necazuri, pentru destinul său pămîntean, și pentru rosturile sale dincolo de timp, toate acestea nu sînt noutăți pentru teologia creștină ortodoxă, ci probleme vechi de milenii. Aceasta nu este ca o noutate teologică ci ca o dezgropare a unor comori vechi, părăsite și uitate în scoarțele Sfintei Scripturi și ale Sfintei Tradiții. Actualizarea acestor preocupări a fost și o necesitate a vremii. Apostolatul Social este, astfel, forma de pastorație și de angajare socială în contextul societății, în care Biserica Ortodoxă Română își îndeplinește misiunea sa.

Reflectate aceste principii ale «apostolatului social» în cei aproape 30 de ani de patriarhat, vom constata un noian de bogate realizări.

Iubirea părintească a Patriarhului Justinian s-a îndreptat, din punct de vedere al asistenței bisericești spre sfintele locașuri — monumente istorice și biserici, școli teologice și muzeie.

În marele șantier de reconstrucție al Patriei, după cel de al doilea război mondial și în avîntul de construcții al vremilor socialiste, la inițiativa fericită a Părintelui Patriarh Justinian Biserica s-a încadrat în mărețul șir de lucrări — construcții, reparații, restaurări și picturi de biserici etc., dacă ne referim numai la Arhiepiscopia Bucureștilor.

Stau mărturie monumentele reînnoite și reînviolate de la mînăstirile Snagov, Cernica, Pasărea, Căldărușani și Țigănești, Ciorogirla sau Ghighiu. Stau mărturie monumentele și minunatele mînăstiri de pe valea Teleajenului Cheia Suzana și Zamfira, cu minunatele icoane ale lui Nicolae Grigorescu, înzestrate cu toate cele convenite — case refăcute sau restaurate modern, lumină electrică, apă curentă etc., săli de muzeu. Peste tot și peste toate s-a văzut grija regretatului Arhipăstor. Prezent la aproape toate șantierele și dînd îndrumări utile, de o mișcare și o vioiciune rar întîlnită pînă în pragul bătrîneții, Patriarhul Justinian dădea sfaturi salutare și soluții potrivite în mai toate problemele. Toate acestea nu reflectau decît dragostea sa cea mare pentru Biserică și pentru bunurile obștești.

O grijă deosebită și o asistență morală și materială a acordat Părintele Patriarh Justinian bisericilor de enorii, atît pentru cele noi cît și pentru cele mai vechi, atît de la Arhiepiscopia Bucureștilor cît și de la Patriarhia Română, prin Fondul Cenrtal Misionar, care aveau lucrări de reparații, restaurări sau picturi.

Sute de unități bisericești au fost ajutate cu dotații în fiecare an și fonduri importante se revărsau asupra parohiilor ajutate ca împreună cu

contribuția credincioșilor, să zidească, să repare, să restaureze sau să picteze bisericile lor. De aceea chipul său, zugrăvit în multe din bisericile eparhiei la locul cuvenit, stă ca mărturie pentru dovedire acestei asistențe.

Îl au ca drept și mare ctitor biserici ca : Sfintul Elefterie, Sfintul Anton, Colentina, Parcul Domenilor, Parcul Ghencea, Militari III, Șotinga, Boldești și Radu Vodă. Îl au ca mare ajutorător în restaurare mănăstirile : Cernica, Pasărea, Căldărușani, Țigănești, Ghighiu, Suzana, Cheia, Zamfira și Ciorogirla ; Îl au ca mare sprijinitor mănăstirile Sinaia și Curtea de Argeș și schituri ca : Techirghiol, Crazna, Balamuci și Peștera Ialomicioarei, ca să nu mai vorbim de nenumăratele biserici care s-au bucurat de ajutoarele Arhiepiscopiei prin grija Părintelui Patriarh Justinian pentru asistența bisericească.

Nu putem trece cu vederea, cit de scurt, și faptul că învățămîntul teologic s-a bucurat în mod deosebit de grija regretatului dispărut. Înzes-trat cu locașuri de studii, paraclise, săli de clase, biblioteci și dormitoare, cu mobilier corespunzător, cu dascăli pricepuți, cu un medic și un cabinet medical dotat cu medicamentele necesare, în toată această perioadă tineretul teolog a studiat, a crescut și s-a desăvârșit sub asistența părintească a Înalțului nostru Arhipăstor.

Ca fost profesor de școală și director de Seminar la Rîmnîcul Vîlcii, vizitînd și inspectînd cele două școli de învățămînt teologic și interesîndu-se de educația lor și de sănătatea lor sufletească și trupească, Patriarhul Justinian s-a arătat ca un adevărat Părinte.

Dar înțelegerea și bunătatea sa s-au revărsat asupra tinerilor seminariști și studenți teologi și prin dăruirea din fonduri personale diferite sume pentru efectuarea de excursii instructive — ce nu vor fi uitate niciodată —, la sfîrșitul anului școlar, pentru ajutorarea în haine, în bani și în trimeriți la tratamente a unor tineri suferinzi, prin acordarea de ajutoare pentru dactilografierea tezelor de licență.

Tot la acest capitol vom adăoga și o caracteristică deosebită inaugurată de regretatul dispărut. Pentru prima dată în istoria Arhiepiscopiei Bucureștilor tinerii hirotoniți s-au bucurat de o asistență deosebită din partea Patriarhului Justinian. Fiecare tînăr a primit la hirotonia sa în preot și la plecarea în parohie un rînd de haine preoțești, un culion, un opitrahil și un liturghier, ca primă zestre acordată de Centrul eparhial. Aceste daruri ale Părintelui Patriarh rămîn în amintirea neștearsă a generațiilor tinere de preoți din Arhiepiscopia noastră. Toate au fost dăruite cu o inimă de părinte.

În fiecare an la marile sărbători — Crăciun, Anul Nou și Paști, înțelegerea și bunăstarea părintească a părintelui sufletească s-a revărsat asupra unui mare număr de credincioși suferinzi și nevoiași, — preoți bătrîni și fără sprijin, preotese văduve și fără copii, orfani, bolnavi și în lipsă. Era o mare mîngîiere pentru mulți. Biserica era prezentă și atentă la nevoile și suferințele lor. Aceasta îi lega mai mult de credința străbună.

Privind mai departe în desfășurarea celor trei decenii de activitate a Părintelui Patriarh Justinian, vedem că de numele său este legată în-

~~ființarea Casei de Pensii și ajutoare a clerului și angajaților bisericești din Patriarhia Română prin care se acordă pensii de bătrînețe, de invaliditate și de urmași, ajutoare sociale, ajutoare pentru boală, pentru deces, proteze etc., potrivit dispozițiilor în vigoare. Tot prin Casa de Pensii se acordă trimeri la tratament la stațiunile de resort și la odihnă a salariaților bisericești din întreaga Biserică Ortodoxă Română.~~

~~Prin cele două Case sanatoriale pe care le posedă Casa de Pensii și ajutoare — Cozia, Călimănești și Olănești — în fiecare an, sute de salariați și membrii lor de familie au fost trimiși la tratament urmînd multe recomandări medicale.~~

De asemenea privirea și grija Patriarhului Justinian s-a îndreptat spre preoții bătrîni, fără de ajutor, călugări bolnavi și suferinzi, care se bucură de o pensie mică. Aceștia toți și-au găsit o asistență și o mîngiere la Casa Sanatorială de la Mînăstirea Dealului, iar preotesele văduve, fără copii și fără sprijin, călugărițe lipsite și cu pensii mici și-au găsit mîngierea și alinarea în chiliile vechii mînăstiri Viforita, în ale cărei chilii își trăiesc anii bătrîneții în liniște, rugăciune și asistență medicală. La aceste două case sanatoriale dirijate de către Casa de Pensii și ajutoare, toți asistații primesc toată îngrijirea în schimbul unei mici contribuții din pensile lor.

Considerăm că această operă de grijă și de ajutorare, inițiată de către Patriarhul Justinian din partea Bisericii noastre, se încadrează în vechea tradiție filantropică a ortodoxiei și dacă nu este o noutate este o revenire la marile îndatoriri ale Bisericii lui Hristos.

Pentru preoții și angajații bisericești care sînt în activitate și pentru membrii lor de familie, vechiul imobil cumpărat de către Arhiepiscopia Bucureților sub patriarhatul primului Patriarh Miron a fost restaurat în două rînduri (1950—1952 și 1965—1967), de către Prea Fericitul Părinte Justinian. Aici a fost adusă o bisericuță de lemn în stil maramureșan care a îmbogățit ansamblul Sanatoriului Techirghiol, care amintește de arhitectura românească din veacul al XVIII-lea. În ultimii doi ani complexul de la Techirghiol a fost din nou mărit și înfrumusețat. Cu contribuția eficientă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și sub îndrumarea directă a Patriarhului regretat, acest așezămînt dătător de sănătate și de reînvioreare oferă salariaților bisericești, preoților și membrilor lor de familie posibilitatea de a primi o asistență medicală deosebită, pentru care Centrul eparhial depune o deosebită grijă. Anual găsec aici un număr de circa 600—700 persoane bucuria de a primi, pe lîngă tratament și o asistență familială deosebită, o masă aleasă, și un climat de rugăciune susținut de metocul de maici și de bisericuța ce completează întregul complex.

Punct turistic de prim ordin, vizitat de mii de turiști din țară și străinătate, admirat pentru arhitectura sa, pentru întregul său aspect natural, pentru florile sale, pentru pergolele ce amintesc vechea arhitectură bizantină și italiană, noul sanatoriu preoțesc, împreună cu căminul arhieresc de la Techirghiol sînt opera inițiată și săvîrșită de către Patriarhul Justinian pentru asistența preoțimii și angajaților bisericești care solicită tratament pe litoral în sezonurile estivale din fiecare an.

Privirea Înaltului Păstor s-a îndreptat și spre munte. La Bușteni, în județul Prahova, vechea casă procurată de către preoțimea ilfoveană în 1935 a fost modificată, restaurată și transformată în Casă de odihnă pentru angajații bisericești. Prezentată într-o formă nouă, accesibilă cerințelor actuale, înzestrată cu toate cele de trebuință, Casa de odihnă Bușteni a oferit și oferă tuturor o recreație și o odihnă deosebită, la fel ca și Casa de odihnă de la Peștera Ialomicioarei, care deasemenea a fost restaurată și pusă la dispoziția preoților și angajaților bisericești.

Toate aceste realizări și altele ce nu pot fi cuprinse în puține cuvinte, reflectă experimentarea teologiei «slujirii omului» fecundată de cerințele vremii, în concepția Patriarhului Justinian. Teofilia, de care am vorbit la început și Antropofilia — sub forma de caritate și de asistență religioasă, au condus toate operele și realizările sale. Cunoscînd cuvintele Sfîntului Grigore de Nisa, că «practicînd filantropia socială, ți-L faci pe Dumnezeu dator», și ale Sfîntului Ioan Gură de Aur care socotea caritatea ca «regină între virtuți», Patriarhul Justinian încadra activitatea sa în hotarele înaltului diaconat care este una din formele concrete ale slujirii la nivelul cerințelor cotidiene. Această activitate condusă de o puternică dragoste față de Dumnezeu și față de oameni, precum și de un adînc umanism creștin, dă o nuanță caritativă și de înaltă etică, o încredere față de om și o apreciere pozitivă dimensiunii sociale a existenței umane.

Privind deci, retrospectiv, activitatea pe acest tărîm a regretatului Patriarh Justinian — ca formă de expresiune a operei «Apostolatului Social», în numele tuturor celor care s-au bucurat, într-un fel sau altul, de binefacerile și de darurile sale, aducem omagiul nostru memoriei sale care va rămîne neștersă din istoria Bisericii Ortodoxe Române».

Pr. DAVID POPESCU

DIN AMINTIRILE UNUI DASCĂL DE TEOLOGIE

— Smerit omagiu postum Patriarhului defunct —

Momentele de întâlnire cu oamenii mari lasă de obicei în suflete impresii și amintiri de neuitat. Scriitorul acestor rânduri face parte din generația celor care au avut norocul să fie contemporani cu decurând adormitul întiiistătător al Bisericii noastre, să-l cunoască mai îndeaproape și să conlucreze cu dînsul în diferitele laturi de activitate ale vieții noastre bisericești din timpul său, dar mai ales în problemele privitoare la învățămîntul și cultura teologică. Despre biografia sa, ca și despre uriașa sa activitate, cu bogatele ei înfăptuiri în ogorul sfintei noastre Biserici, s-a scris destul și se va scrie încă. De aceea am socotit mai util pentru cititorii acestei reviste să prezint aici cîteva din impresiile și amintirile personale, prilejuite de întîlnirile, convorbirile și împreună-lucrarea cu această personalitate excepțională. Ele vor contura, poate, mai precis decît obișnuitele articole și reportaje de reviste, cîteva din trăsăturile de căpetenie ale omului care a fost defunctul nostru arhipăstor și îndeosebi ale chipului său sufletesc.

1. Era pe la începutul verii anului 1948. La trei ani după sfîrșitul celui de al doilea război mondial, țara își oblojea rănile, încă nelecuite, cu care ieșise din vîlmășagul înfricoșător al marelui război și noua ei conducere politică se sîrguia să așeze temeliile reformelor și înnoirilor care aveau să ducă la progresul și prestigiul de care România, poporul și conducătorii ei, se bucură azi în lume. Prin grija Sa providențială bunul Dumnezeu trimitea atunci și Bisericii noastre pe conducătorul potrivit vremurilor, care trebuia să preia cîrma ei în mîinile sale viguroase, spre a o conduce la liman de liniște și pace, printre stîncile amenințătoare ale frămîntărilor, dibuirilor și greutăților acestei epoci de răscruce istorică, pe care generația noastră a străbătut-o.

În ziua de șase a lui iunie din acel an, împreună cu profesorii de la fosta facultate de teologie din București, am luat parte la solemnitățile întronizării noului patriarh, tînărul ierarh Justinian Marina (nu avea atunci decît 47 ani), chemat de la scaunul mitropoliei Moldovei la cel al Patriarhiei române, după moartea celui de al doilea patriarh, Nicodim Munteanu. Era o zi însorită, cu lumină puternică, iar în văzduh pluteau mirezmele teilor înfloriți. Marea biserică Sfîntul Spiridon cel Nou din strada Șerban Vodă era înțesată de lume, iar pe dinafară mulțime de credincioși se înghesuia să vadă și să audă pe noul lor arhipăstor. Citisem prin revistele bisericești și auzisem despre multe din lucrurile minunate pe care tînărul și energicul ierarh le înfăptuise deja în cuprinsul mitropoliei Moldovei, unde activase în ultimii ani, mai întîi ca vicar,

apoi ca mitropolit de scaun. Dar nu-l văzusem încă pînă atunci. L-am putut vedea mai bine, din colțul absidei de nord a bisericii, unde se rînduise loc de ședere pentru dascălii înaltei școli de teologie.

După slujba sfintei Liturghii și a tedeumului care a urmat, tînărul ierarh a ieșit din sfîntul altar și a fost condus spre marea strană arhierescă din dreapta naosului, unde a primit semnele investiturii sale cu noua demnitate. A urcat apoi treptele scaunului arhieresc și a rostit cuvîntul de înscăunare, rîspicat și cu un impresionant ton de hotărîre în glas. Închid ochii și chipul său trupesc de atunci îmi apare limpede în minte: de statură mijlocie, dar viguros și bine făcut, cu fața puțin smeadă, încadrată de o frumoasă barbă neagră, nas acvilin, frunte înaltă, sub care scînteiau doi ochi negri cu priviri pătrunzătoare, gesturi potolite și echilibrate, contrastînd cu impresia de energie cutezătoare care se degaja din toată făptura lui înveșmîntată în sacrele odăjdii și insemne ale supremei vrednicii în ierarhia bisericească a Ortodoxiei. Îi aud și acum glasul molcom, dar plin de hotărîre și siguranță, prin care răzbătea o arzătoare iubire de Patrie și Neam, rostind istoricul apel menit să ducă la reîntregirea Bisericii strămoșești, prin revenirea fraților ardeleni uniți pe atunci cu Roma: «Nu vă mai lăsați amăgiți! Fiți vrednici români, ca și înaintașii voștri, care au păstrat cu viața lor tezaurul comun neamului românesc, toată legea și credința ortodoxă din liturghiile și slujbele Bisericii ortodoxe, și care au murit cu nădejdea eliberării din jugul umilitor al tiraniei, cînd acest tezaur va înlesni revenirea voastră într-o singură Biserică, într-o singură credință, temelie nezdruncinată neamului și patriei... Lăsați să biruiască în voi... dragostea voastră de neam și țară. Lăsați ca să-și ia nu numai răsplata cerească, ci și răsplata neamului, frumusețea morală a suferinței și statorniciei înaintașilor voștri în păstrarea Legii dreptei credințe, ce da cîntare comună stranelor bisericilor noastre. Înaintașii noștri și ai voștri au semănat cu lacrimi și umilințe sămînța mîntuitoare a Evangheliei lui Hristos, pentru ca noi toți la un loc astăzi să secerăm cu bucurie roadele binecuvîntate ale libertății religioase și naționale...» (*Apostolat Social*, vol. III, București, 1949, p. 139—140).

Noul patriarh dădea astfel glas uneia dintre cele dintii și cele mai sfinte năzuințe ale Bisericii noastre și ale neamului românesc, care se cereau înfăptuite. Ea avea să se realizeze, într-adevăr, chiar în toamna aceluși an, la 21 oct. 1948, cînd «s-au rupt peceteile» și cînd, după 250 ani de lupte și suferințe, frații din Transilvania uniți cu de-a sila cu Roma s-au întors la sînul Bisericii mame, înfăptuind unitatea bisericească a Ortodoxiei românești și consolidînd unitatea sufletească a Neamului.

2. La puțină vreme după instalarea sa, pe la sfîrșitul lui iunie 1948, se zvonise că noul patriarh vrea să treacă pe seama Bisericii școlile de învățămînt religios de toate gradele. Unii dintre profesorii de atunci ai fostei facultăți de teologie din Capitală, încadrată încă în Universitate, nu prea se împăcau cu această idee. De aceea, o delegație de profesori, din care făceam parte ca cel mai tînăr asistent, am mers atunci în audiență la Patriarh, pentru a ne prezenta și pentru a-l ruga să lase pe mai

departe instituția noastră de învățămînt în cadrul Universității. Ne-a primit în actuala sală de ședințe a Sfîntului Sinod din palatul patriarhal, improvizată în biroul său de lucru, deoarece palatul nu fusese încă supus prefacerilor și înnoirilor care i-au schimbat în bine înfățișarea de atunci. După ce decanul de atunci al Facultății — regretatul Pr. Prof. P. Vintilescu, a pledat cu măiestrie în favoarea cauzei pentru care venisem, a răspuns Patriarhul, l-am urmărit cu o deosebită atenție, căci îl auzeam pentru prima dată vorbind improvizat. Vorbea pe un ton încet și liniștit, coborînd uneori glasul și vorbind aproape în șoaptă; dar, deși așezat la oarecare distanță, auzeam perfect tot ce spunea, căci în sală se așternuse o liniște adîncă. Fără cuvinte meșteșugite și fără artificii de grandilocvență, cuvîntul său de atunci ne-a impresionat și ne-a pătruns adînc în suflete, prin siguranța și hotărîrea cu care își apăra vederile și convingerile, deosebite de ale noastre. A risipit, rînd pe rînd, argumentele cu care antevorbitorul susținuse aparentele avantaje ale menținerii facultăților de teologie în cadrul universităților și pînă la sfîrșit ne-a convins pe toți despre foloasele trecerii învățămîntului teologic sub autoritatea și conducerea Bisericii. De altfel, cele ce au urmat curînd după aceea au confirmat, *ipso facto*, poziția Patriarhului nostru, căci chiar în toamna aceluia an, prin noua lege pentru reorganizarea învățămîntului de Stat, școlile de învățămînt teologic au fost trecute pe seama Bisericii. Cele două facultăți de teologie existente atunci (București și Sibiu) au fost transformate în institute teologice de grad universitar; seminarile și școlile de cîntăreți au fost și ele reorganizate, ca și institutele, prin noul Regulament al învățămîntului teologic. S-au adăogat apoi noi forme de învățămînt și de cultură a slujitorilor Bisericii: cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului și conferințele de orientare. Toate acestea aveau să ducă la orientarea actuală a învățămîntului religios, a culturii teologice și a activității pastorale a preoțimii noastre, spre satisfacerea nevoilor actuale ale Bisericii și ale societății pe care ea este chemată să o slujească.

Cînd am ieșit din sala sinodală după audiența de care vorbeam, mă aflam, totuși, într-o inexplicabilă stare de confuzie sufletească și ziceam în mine însumi: «N-aș putea spune că patriarhul cel nou a vorbit frumos, după regulile clasice ale elocinței, pe care le-am învățat în școală, la Omiletică. Dar, cu toate acestea, ne-a convins și ne-a cîștigat sufletește pe deplin pentru poziția sa în problema discutată. De unde izvorăște, oare, această forță de cucerire?». — Aveam să constat și să mă încredințez mai tîrziu că Patriarhul nostru inaugura și cultiva, în toate împrejurările, un gen nou de elocință bisericească. Cuvîntările sale nu străluceau prin meșteșugirile artei oratorice ori prin cuvinte alese și nici prin stridențele ori volumul glasului tunător, cu care unii vorbitori își închipuie că pot cîștiga auditorii. Arhipăstorul nostru vorbea, chiar de la înălțimea scaunului patriarhal, tot așa cum vorbise și mai înainte credincioșilor săi de la Băbeni ori de la Rîmnicu-Vîlcii. Cuvîntul său era totdeauna simplu și fără artificii stilistice ori verbale; chiar în împrejurări solemne, cînd își citea cuvîntările dinainte pregătite

și scrise, le rostea în chipul cel mai firesc cu putință, fără niciun aer de solemnitate. Vorbea ca un părinte copiilor săi, dar cuvîntul, țîșnit viu și cald din gura arhipăstorului, mergea drept la inima păstorilor și de aici venea marea lui forță de convingere și de pătrundere în suflet.

L-am ascultat de multe ori vorbind și găseam, de fiecare dată, un aspect nou, vrednic de reținut, în cuvîntările sale; uneori admiram tonul stăpînit și calm cu care vorbea, dominînd totuși prin pasiunea reținută, care răzbătea din glasul său și care ținea trează necontenit atenția ascultătorilor; alteori admiram frumoasele comparații, pilde și fapte mărunte din viața reală, pe care știa să le presare, cu îndemîinare, în cursul cuvîntărilor; alteori mă lasam furat de farmecul puterii de evocare cu care povestea amintiri din trecut ori frînturi din viața și activitatea personală. Cuvîntările sale cele mai frumoase erau cele improvizate la moment, din nefericire prea puține din ele fiind stenografiate ori transcrise. Recitesc uneori cele tipărite în numeroasele volume din «Apostolat Social», dar nu mai găsesc în ele căldura de viață pe care le-o dădea glasul stăpînit și convingerea puternică a celui ce le rostea.

Îmi amintesc bine, bunăoară, de ziua Anului nou 1956. Fusesem rînduit să țin predica zilei la catedrala patriarhală, unde întîristătorul slujea de obicei, la fiecare an nou (predica a fost tipărită în rev. «Glasul Bisericii», an. 1956, nr. 1—2). După Liturghie, Arhipăstorul a adăogat, la predica zilei cuvîntul său de sfaturi și îndrumări părintești pentru anul care începea. Stînd pe treptele din fața altarului, în dreptul ușilor împărătești, înveșmîntat în odăjdiile arhieresti și cu toiagul arhipăstoresc în dreapta, Patriarhul a vorbit liber, cu obișnuitul său glas scăzut și liniștit, încheindu-și cuvîntarea prin invocarea tradițională cu care moșii și strămoșii noștri își începeau de fiecare dată munca: «Doamne ajută!». Credincioșii înghesuți în biserica devenită neîncăpătoare l-au ascultat, neclintiți, tot timpul cît a vorbit, iar la ieșire, după Tedeum și Molitvele Sfîntului Vasile, a căror citire a început-o Patriarhul însuși, credincioșii se îmbulzeau să-i sărute dreapta sau măcar să-i atingă veșmintele. Aproape pentru fiecare avea un cuvînt de mîngîiere, de îndemn, de sfat ori de urări. Îi făcea plăcere să zăbovească mai ales lîngă copiii pe care mamele lor îi aduceau, de mîna ori în brațe, să-i binecuvînteze; îi alinta cu delicatetea și duioșia cu care își crescuse, singur, pe cei doi copii ai săi, după moartea timpurie a soției, pe cînd era încă preot tînăr la Băbeni. Așa mergea, de fiecare dată, din biserica pîna la palatul patriarhal, urmat de soborul slujitorilor și grupul profesorilor care îl însoțeau în fiecare sărbătoare. După ce urca treptele dela intrarea principală a palatului patriarhal, se întorcea cu fața spre catedrală, binecuvîntînd încă o dată mulțimea credincioșilor ieșiți din biserică ori veniți înadins ca să-l vadă. După polihroniul întonat de soborul slujitorilor în marele hol al palatului, intra în biroul său de lucru, unde dezbrăca veșmintele arhieresti, iar uneori găsea încă puteri și răgaz pentru a acorda o audiență vreunui solicitator ori vreunei vechi cunoștințe venită de departe să-l vadă, ori pentru a pune la punct vreo problemă urgentă și importantă a Bisericii, cu careva dintre sftencii sau colaboratorii săi apropiați.

3. Pentru a pune bazele reorganizării învățămîntului teologic superior, Patriarhul a invitat profesorii celor trei institute teologice existente atunci (București, Sibiu și Cluj) la reședința sa din Dragoslavele, în două vacanțe consecutive de vară (1951 și 1952). Timp de o lună de zile, în fiecare din aceste două veri, profesorii au fost cazați în cele două vile puse la dispoziția Patriarhiei și li s-au creat condiții favorabile de lucru, pentru a pune la punct programele analitice ale disciplinelor de învățămînt și pentru a începe redactarea manualelor unice, necesare pentru institutele teologice. Patriarhul însuși a rămas atunci cu noi în cea mai mare parte a timpului și a prezidat ședințele noastre comune de lucru, dîndu-ne directivele necesare pentru alcătuirea cit mai grabnică a manualelor și îngrijindu-se personal de asigurarea condițiilor celor mai bune de cazare, masă și recreație a teologilor prezenți.

La Dragoslavele, Patriarhul lucra pînă tîrziu noaptea, citind, rezolvînd corespondența personală curentă și semnînd actele de cancelarie mai importante, care i se aduceau din cînd în cînd de la Patriarhie, redactînd cuvîntări și mesaje, dînd în grai nou vechea traducere românească a Cazaniei lui Nichifor Theotoke, pe care o folosim astăzi în biserică, ori meșterînd la cele cîteva cărți de slujbă la o căroră diortosire a contribuit personal și pe care le-a tipărit apoi în ediții noi și îmbunătățite (Evanghelia, Liturghierul împreună cu Pr. Prof. P. Vintilescu, Molitfelnicul, ș.a.). Lumina din camera sa de lucru se stîngea cea din urmă, ca și în palatul patriarhal din București. Ziua, în puținele momente de răgaz și recreație, pe care și le îngăduia, ne aduna în colective de lucru ori discuta, cu unii dintre noi, probleme de învățămînt și de educație a studenților teologi, plimbîndu-se pe aleile din curtea și grădina vilei patriarhale. Avea un dar deosebit de a povesti lucruri din trecut ori amintiri din viața personală, pe care le presăra uneori cu glume și vorbe de haz, care dezvăluiau umorul românesc, sănătos și robust. În conversații era ceea ce francezii numesc un desăvirșit «causeur», un interlocutor care plăcea cînd vorbea celorlalți, dar știa să și asculte, cînd trebuia. Avea o neasemuită putere de a turna în suflete nădejde, optimism, curaj și încredere în viitorul Patriei și al Bisericii. După o întrevedere și convorbire cu Dînsul, plecam totdeauna mai reconfortați, mai îmbărbătați și încrezători în viață și în succesul muncii noastre. Îi plăcea să audă, în momentele de destindere, glume, anecdote de bun gust și vorbe de haz, pe care le savura cu explozii de rîs molipsitor. Prezida mesele noastre comune cu o rară distincție de nobil amfitrion, îngrijindu-se de confortul și buna servire a oaspeților, întreținîndu-se cu ei și sîrguindu-se să le susțină în permanență buna dispoziție.

Era atent și binevoitor față de toți profesorii. Într-o duminică din timpul șederii noastre la Dragoslavele, patru dintre ei au făcut o excursie pe muntele Cioara din apropiere, dar seara, la întoarcere, doi dintre aceștia s-au răslețit, apucînd alt drum și rătăcindu-se, încît întunericul nopții i-a prins bîjbiînd prin pădure. Ceilalți doi, întorși devreme la vilă, au înștiințat pe colegi despre cele petrecute și cum pînă spre ceasurile zece din noapte cei doi rătăciți nu ajunseseră acasă, Patriarhul

foarte îngrijorat, s-a oferit să meargă în fruntea noastră, cu torțe aprinse, în căutarea oilor pierdute. Din fericire, tocmai când plecam, cei doi au apărut, purtând pe hainele și fețele lor semnele luptei cu frunzișul pădurii pe care o străbătuseră și cu greutatea coborîșului anevoios prin întuneric. A fost o explozie de bucurie generală, dar cel mai mult s-a bucurat atunci, de întoarcerea fiilor risipitori, Părintele nostru duhovnicesc. Fericiți că totul s-a terminat cu bine și că urșii și lupii de pe muntele Cioara au rămas atunci fâlmînzi, ne-am așezat cu toții la masă, care s-a prelungit pînă noaptea târziu, în manifestări de voie bună, compensînd neliniștea și îngrijorarea de mai-nainte.

A doua zi ne-am despărțit, plecînd fiecare la locul său de muncă, fiind deja epoca examenelor din sesiunea de toamnă, după care începeau cursurile unui nou an universitar. Mai toți plecau de acolo cu cea mai mare parte a manualelor unice de Teologie deja redactate. Cu completările și îmbunătățirile făcute ulterior acasă, cele mai multe dintre aceste manuale au și fost tipărite, treptat, prin rîvna și cu purtarea de grijă atentă a Patriarhului, unele dintre ele apărînd de curînd în a doua ediție, îmbunătățită (ca cel de Istoria Bisericii Universale, cel de Noul Testament, cel de Patrologie). Mulți dintre autorii lor s-au stins din viață între timp; alții s-au retras la pensie, iar puținii de atunci au mai rămas în viață și în activitate (printre care și semnatarul acestor rînduri) se apropie și ei de crepuscul carierei lor, purtînd în suflete nostalgia celor două vacanțe petrecute la Dragoslavele, unde s-a pus începutul manualelor universitare de Teologie, care constituie una dintre operele culturale cele mai de seamă ctitorite de Patriarhul trecut în lumea drepților.

A purtat toată vremea o grijă și o atenție deosebită față de Institutul nostru Teologic, față de profesori și studenți. Ori de cîte ori putea, cîntea cu prezența și participarea sa activă festivitățile pentru inaugurarea cursurilor, pe cele de la serbările patronale ale înaltei școli de teologie (Sf. Trei Ierarhi, 30 ian.), pe cele prilejuite de diferite vizite ale unor personalități străine marcante etc. În primii ani de după inaugurarea cursurilor de doctorat de la Institutul nostru, își făcea timp să prezideze chiar unele comisii de la examenele de admitere și de la examenele anuale, dar mai ales la cele de admisibilitate pentru teza de doctorat. Cuvîntolo de sfat și îndemn părintesc pe care le adresa atunci studenților și doctoranzilor noștri sînt de neuitat. «Mă îndrept spre voi, cei ce vă pregătiți pentru nobila și sfînta misiune de slujitori și apostoli ai Mîntuitorului Hristos... Vi se asigură aici condiții de studiu și de pregătire duhovnicească... Sînteți în acest templu al științei teologice pentru a vă însuși o puternică armură științifică și duhovnicească, pe care să o folosiți apoi în slujba Bisericii și a Patriei... Este știut de toți că nu orice tînar, cu orice aptitudini, e potrivit pentru preoție. Pentru preoție se cer în primul rînd unele calități înnăscute, din care nu trebuie să lipsească: cucernicia, altruismul, iubirea aproapelui, stăpînirea de sine, smerenia, decența în vorbe și fapte, noblețea, generozitatea. Tînarul orgolios, pizmăreț, gîlcevitor, necumpătat, leneș, vicios, lipsit de demnitate, mincinos, gata de răzvrătire sau răz bunare, nu are che-

mare pentru preoție, chiar dacă ar avea cele mai remarcabile daruri intelectuale. Tinerii cu chemare de sus aduc din familii simțăminte alese, ca : frica de Dumnezeu, iubirea de părinți și un cult discret pentru învățătorul și profesorul neuitat, pentru prietenul sincer, distins prin calități morale, râvnă în cercetarea cuvîntului dumnezeiesc al Sfintei Scripturi și lectura oricăror lucrări în legătură cu idealul ce arde în sufletul lui pentru preoție și identificarea cu uceniciei lui Hristos. Un tînăr cu chemare de sus aude în fiecare clipă cuvintele Mîntuitorului : *Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît, văzînd ei faptele voastre cele bune, să preamdrească pe Tatăl vostru cel din ceruri* (Matei V, 16)...
 • *Folosiți timpul anilor de studii, ca să vă însușiți de la profesorii voștri dreptarul științei și al adevărului și, odată cu el, duhul adevărului, duhul dragostei, al smereniei, al credinței, al evlaviei și al chemării preoției...* (Din cuvîntul la deschiderea cursurilor Institutului Teologic din București, 18 oct. 1954, tip. în *Apostolat Social*, VI, 1958, p. 7—9).

Dorea Patriarhul nostru ca toți membrii corpului didactic al Institutelor teologice să fie clerici, pentru ca să poată sluji Sfînta Liturghie în paraclisele institutelor și să se împărtășească împreună cu studenții lor, stimulîndu-i să se hirotonisească și ei la vreme și să devină slujitori ai Bisericii strămoșești. Dar a înțeles pe aceia dintre noi care aveau motive speciale să rămînă în starea de laicat și le-a acordat totdeauna stima și prietenia sa. De altfel, vorbea totdeauna cu respect și aprecieri favorabile despre competența și munca tuturor profesorilor și rezultatele ei pentru promovarea culturii teologice și pentru formarea clerului, mîndrindu-se cu «profesorii mei», cum obișnuia să ne alinte, cînd vorbea altora despre noi. Incheind cuvîntul de la deschiderea cursurilor anului școlar 1954/1955 la Institutul Teologic din București, din care am citat mai înainte, Patriarhul spune, adresîndu-se profesorilor : «Mă adresez D-voastră mai la urmă, deși sînteți cei dintîi în prețuirea și dragostea mea, și socotiți ca unii ce v-ați învrednicit cu adevărata chemare de la Dumnezeu, de colaboratori ai Lui și ați fost aleși din lume pentru cea mai sfîntă misiune de împreună-lucrători cu Dumnezeu, în pregătirea preoților Săi, încredințîndu-vă prin Hristos-Domnul, că cel ce vă primește pe voi, pe Mine mă primește, iar cel ce Mă primește pe Mine, primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine (Matei X, 40). Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine mă ascultă ; și cel ce se leapădă de voi, de Mine se leapădă ; iar cel ce se leapădă de Mine, se leapădă de Cel ce M-a trimis pe Mine (Luca X, 16). Sînteți chemați de Dumnezeu la această sfîntă misiune, cu asigurarea că prin D-voastră vorbește însuși Domnul nostru Iisus Hristos, care vă spune : Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine mă ascultă.

Așa privind misiunea D-voastră în pregătirea viitorilor preoți și îndrumarea actualilor slujitori ai Bisericii în misiunea lor, vă puteți bucura de roadele frumoase ale pastorației preoțimii noastre de care am amintit și care sînt în mare parte rezultatul muncii, al ostenețelor, priceperii și înțelepciunii D-voastră. Ați ostentat pînă acum în acest scop la catedră și la redacțiile revistelor Sfintei Patriarhii și ale mitropoliilor,

dobândind merite alese în acest veac de viață nouă. Acum din nou începeți misiunea D-voastră de crainici ai cuvîntului dumnezeiesc și gurile D-voastră, ca niște trâmbițe alese, vor răsuna în panteonul științei teologice, încît eu voi putea exclama cu proorocul Isaia : *Pe zidurile tale, Sioane, eu am pus păzitori care nu vor tăcea nici ziua, nici noaptea* (Isaia LXII, 6), încredințați fiind că *cel ce păzește pe stăpînul său va fi preamărit* (Prov. XXII, 18). Dumnezeu să vă întărească puterile, ca pe ale vulturilor, pentru munca sporită în îndeplinirea nobilei și sfinte misiuni cu care v-a învrednicit» (*Apostolat Social 1*, VI, 1958, p. 9—10).

O bucurie deosebită ne făcea Întîistătătorul Bisericii noastre cînd ne cinstea cu prezența sa serbarea colindelor de Crăciun organizată de studenții noștri în fiecare an, cu puțin înainte de plecarea lor în vacanța sărbătorilor de iarnă. În anul cînd a fost pentru ultima dată în mijlocul nostru cu acest prilej sărbătoresc, după concertul de colinde executat de studenți sub conducerea maestrului N. Lungu (azi pensionar) și a asistentului său Nicu Moldoveanu (azi titular al Conferinței de Muzică bisericească), a luat cuvîntul Înaltul Oaspete. A vorbit liber, dar am cunoscut că se documentase temeinic mai-nainte, despre tema cuvîntării. Ne-a grăit despre colinde, cum rareori am auzit pe cineva grăind așa de documentat, atît de clar și cu căldură, despre originea și vechimea colindelor religioase, despre conținutul, valoarea lor literară și importanța lor ca creații ale talentului artistic al poporului nostru și ca expresii poetice ale credinței și vieții sale religioase. A încheiat cu îndemnul pe care îl făcuse și în alți ani studenților noștri și profesorilor de muzică, în astfel de prilejuri : să îndrăgească și să prețuiască la justa lor valoare colindele populare cu conținut religios-creștin, să le învețe și să le culeagă pe cele încă inedite, notîndu-le și adunîndu-le în repertorii corale, a cărora tipărire făgăduia că o va asigura, pentru a putea fi transmise și urmașilor noștri, ca zestre spirituală prețioasă a neamului, moștenită de la strămoșii îndepărtați, în ea trăind peste veacuri sufletul, credința lor în Dumnezeu și iubirea lor de Țară.

4. Era autoritar, dar drept și bun, în relațiile cu colaboratorii și cu subalternii. Aplica de obicei, cu rigurozitate, dispozițiile legilor și prevederile regulamentelor, dar la nevoie era îngăduitor și uman, știind să îndeplinească duritatea legii cu blîndețea milei și dragostei creștine. Ținea foarte mult să vadă pe preoți îmbrăcați totdeauna în hainole lor preoțești. Nu ne cruța nici pe noi, profesorii, de aplicarea cu severitate a prevederilor regulamentare și a dispozițiilor patriarhale ; cînd ne făceam, cu știință ori fără știință, vinovați de încălcarea lor, primeam mustrările orale convenite ori avertismente scrise. Dar nu ne supăram pentru aceasta, dîndu-ne seama că numai astfel se putea păstra, în Biserică, ordinea și disciplina care asigura bunul mers al treburilor bisericești.

Cînd era cazul, Arhipăstorul era plin de înțelegere pentru lipsurile, suferințele și necazurile oamenilor. La numirile, transferările ori promovările preoților ținea seamă nu numai de criteriile regulamentare, ci, pe cît posibil, și de interesele familiare ale acestora. Ieșea uneori, seara tîrziu, să se plimbe singur pe aleile grădinii din jurul palatului pa-

triarhal, pentru ca să se destindă înainte de culcare ori ca să se gîndească mai în liniște la rezolvarea justă a unor probleme mai dificile ale grelei sarcini de conducere a Bisericii, a cărei grijă și răspundere o purta pe umeri. Dar rareori se întîmpla să rămînă singur pînă la sfîrșit, căci promenada îi era tulburată de apariția bruscă și neașteptată a vreunui solicitator, care îl aștepta, pîndindu-l din umbră și îl acosta pentru a-i destăinui păsurile și dorințele neîmplinite de vămile inferioare, prin al căror purgatoriu trecuse zadarnic pînă atunci. Patriarhul asculta, cu bunăvoință, vrerile nepoștiților săi interlocutori, neînregistrați la biroul Părintelui N. Cazacu și cînd era cazul, le făcea pe loc dreptate, ori îi trimitea, cu aviz favorabil, la consilierii de resort. De cele mai multe ori însă, convorbirile din timpul acestor audiențe nocturne alunecau de la obiectul lor direct la discuții despre viața interlocutorilor, despre unele stări de lucruri din Biserică pe care nu le cunoștea ori despre unele persoane care îl interesau în chip deosebit. Era unul din mijloacele prin care Patriarhul se ținea la curent cu realitățile din viața Bisericii, pe care sfetnicii săi apropiați nu le cunoșteau ori nu aveau prilejul să i le comunice. Așa se explică, în mare parte, justețea deciziilor pe care le dădea și a măsurilor pe care le lua în unele ședințe de lucru cu consilierii săi și care făceau pe aceștia să se mire și să se întrebe de unde și cum poate Patriarhul să cunoască atîtea mărunțișuri din treburile bisericești și să le descurce cu atîta înțelepciune, rapiditate și luciditate.

5. Ca profesor de Liturgică și Tipic, semnatarul acestor rînduri își îngăduie să recheme aici, din amintirile sale, pe acelea care sînt legate de una din cele mai intime și delicate laturi ale personalității Patriarhului defunct : cea de liturghisitor. L-am văzut adesea slujind în soboare mari de liturghisitori, în duminici și sărbători sau în diferite ocazii solemne, la catedrala patriarhală, la cele două paraclise patriarhale din Capitală (Biserica Sf. Spiridon-Nou și Domnița Bălașa), la paraclisul Institutului teologic (Sf. Ecaterina) ori la alte diferite biserici din diverse localități. De cîteva ori am avut chiar cîntecul și bucuria rară de a sluji cu Prea Fericirea Sa, ca și alți colegi clerici ai mei, de obicei atunci cînd eram rînduiți să rostim predica la catedrala patriarhală, ori la Marea Denie din Joia săptămîinii Sfințelor Patimi, cînd fiecare dintre profesorii-preoți care îl însoțeau erau poștiți să citească, pe rînd, cîte una din cele 12 Evanghelii, al căror șir îl începea Patriarhul însuși, cu marea Evanghelie de la Sfantul Ioan.

Îmbrăcat în sacrele veșminte arhieresti, în mijlocul preoților și diaconilor coliturghisitori, Patriarhul nostru, cu chipul său impunător, încadrat de barba mare și pletele încărunțite de timpuriu, îmi amintea chipul venerabil al Sfantului ierarh Nicolae dintr-o veche icoană a copilariei mele și făcea o impresie de neuitat credincioșilor prezenți. Din clipa cînd diaconii îl îmbrăcau în odăjdii și cînd intra în slujbă, Întîistătătorul nostru devenea concentrat și aproape transfigurat, păstrînd în tot timpul slujirii o atitudine demnă, de împăcare sufletească și de respect pentru cele sfinte, care impunea și coslujitorilor. Avea gesturi

cumpănite, mișcări încete, simple dar firești și pline de o impunătoare demnitate. Rareori un zîmbet ușor și discret îi înflorea fața de obicei severă, dînd răspuns la vreo întrebare ori incuviințînd ceva din cele ce trebuiau făcute ori se făcuseră bine și cuviincios. Cînd observa ceva care nu-i plăcea, vreo greșeală în rînduiala slujbei ori în comportarea slujitorilor, nu spunea nimic. Privea doar cu dezaprobare și blîndă mustrare, dar ținea minte și la sfîrșitul slujbei făcea observațiile de rigoare, dar cu delicatețe și tact.

Citea rugăciunile rar și răspicat, fără grăbire, pe tonul său potolit, dar cu convingere și pătrundere. Efonisele și formulele de binecuvîntare care revin de regulă protosului la slujbele în sobor le cînta pe un recitativ de melodie simplă, aproape monotonă, cu glasul său potolit și niciodată forțat, dar care se auzea destul de limpede în tăcerea care se așternea atunci în biserică. Avea un simț muzical și un gust artistic deosebit, format încă din tinerețe, cînd era preot și învățător la Băbeni, unde organizase și instruisese personal un frumos cor bisericesc, care înfrumuseța slujbele sfinte săvîrșite acolo. La fel a făcut și la biserica Sf. Gheorghe din Rîmnicu-Vîlcii. Mai tîrziu, ca vicar și mitropolit la Iași și apoi ca patriarh la București, s-a îngrijit să aibă pe lîngă sine echipe de clerici buni slujitori și coruri bisericești bine organizate, pentru a căror întreținere punea la dispoziție sume importante. Corala Patriarhiei a încredințat-o conducerii cunoscutului maestru dirijor și compozitor Nicolae Lungu, profesorul de Muzică de la Institutul teologic din Capitală. Slujbele impresionante prezidate, de Prea Fericirea Sa la catedrala patriarhală din București, înconjurat de vrednicii săi coslujitori, în acordurile armonioase și solemne ale Coralei patriarhale, vor rămîne neșterse mai ales în amintirea străinilor care au luat parte la ele, ducînd faima cultului nostru bisericesc și a muzicii noastre liturgice polifonice pînă departe, peste hotare. Nu se pot uita clipele cînd Patriarhul binecuvînta pe credincioși cu dicherul și tricherul în mîini și cu ochii ridicați la cer, rostind: «Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta, pe care a sădit-o dreapta Ta și o desăvîrșește pe ea!». Fără să vreau, mi se părea că reînviază atunci în fața ochilor noștri chipurile venerabililor patriarhi ecumenici de odinioară, oficiind la Marea Biserică din Țarigrad, în fața bazileilor bizantini și a curții lor imperiale, cu solemnitățile lor hieratică, în care i-au fixat pe pereții ctitoriei împăratului Justinian de la Ravenna pictorii celebrelor mozaicuri din al șaselea veac al erei noastre.

6. Mulțimea anilor (era născut odată cu veacul nostru), greutățile și grijile înaltei demnități purtate și munca neîncetată, de o viață întreagă, în slujba Bisericii și a Patriei, și-au pus urmele necruțătoare și pe chipul dinafară al ultimului nostru patriarh. Precum zicea poetul,

«Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sînt

Într-und mod fatal legate de o mîină de pămînt»,

nu au cruțat nici pe venerabilul arhipăstor, ci l-au îmbătrînit și i-au sleit, încetul cu încetul, frumusețea chipului și puterile trupești din

tinerețe, lăsându-i însă neatins pe cele sufletești pînă în clipa din urmă. L-am văzut pentru ultima dată în viață cu puțin înainte de sfîrșitul inevitabil, în ziua de duminică 16 ianuarie din acest an (1977), cînd i s-a înmînat de către Institutul nostru teologic diploma de «doctor honoris causa», titlu care fusese acordat, cu o zi mai-nainte, și unor personalități bisericești ilustre dinafara hotarelor țării. Simțindu-se slăbit, Patriarhul n-a putut lua parte la slujbă, rămînînd în palatul patriarhal. După Liturghie, în sala sinodală a palatului patriarhal, bătrînul Patriarh a primit, cu modestie, fiilul suprem prin care Institutul nostru cinstea și încununa — deși așa de tîrziu! — munca de o viață întreagă în slujba Bisericii și a culturii teologice românești. Noul doctor și-a citit apoi cuvîntul de răspuns, în care a mulțumit profesorilor și a expus, în chip magistral, ideile, sentimentele și principiile care îl călăuziseră în activitatea sa, atît de gigantică, multilaterală și rodnică, depusă pe altarul slujirii lui Dumnezeu și a oamenilor. A prezidat apoi, cu distincția cunoscută, agapa din marea trapeză a palatului patriarhal dată în cinstea oaspeților străini, la sfîrșitul căreia a vorbit și apoi ne-am luat rămas bun, sărutîndu-i, cu respectul cuvenit, dreapta arhierescă de amfitrion primitor și amabil.

Nu aveam să-l mai văd decît spre sfîrșitul lunii martie, cînd și-a dat obștescul sfîrșit în spital, fiind aduș apoi în catedrala patriarhală. Apucase să vadă grozăviile dezastrului de la 4 martie, care l-au amărit peste măsură și poate că i-au grăbit sfîrșitul. Cînd am auzit dureroasa veste a trecerii sale din viața aceasta, m-a cuprins un simțămînt de adîncă tristețe, pe care nu-l mai încercasem de vreo douăzeci de ani în urmă, cînd tatăl meu, învățător într-un sat argeșean, a trecut în lumea dreptilor și cînd m-am simțit pentru prima dată «orfan», deși eram om în toată firea. Poate că toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au încercat același sentiment de tristețe pe care îl simțiseră și moldovenii lui Ștefan cel Mare, în acel început de iulie al anului 1504, cînd, în dangătul jalnic al clopotelor de biserică, trupul ostenit de atîtea lupte al vajnicului voievod era coborît în cripta de la Putna, înfrățindu-se pe vecie cu pămîntul sfînt al țării pe care o iubișe ca nimeni altul și o apărase cu atîta strășnicie, pentru a o lăsa urmașilor liberă și neatîrnată.

Din ultima zi a lui martie 1977, trupul neînsuflit al patriarhului Justinian Marina își doarme somnul de veci în sarcofagul de marmură așezat în nișa din stînga naosului bisericii mînăstirii Radu Vodă din București, pe care a ctitorit-o a doua oară, prin lucrările de restaurare exterioară și de pictură nouă în interior. Deasupra sarcofagului străjuiește, pe perete, chipul său și al sfîntului ierarh Calinic de la Cernica, unul dintre sfinții români canonizați oficial, în timpul arhipăstoririi și prin stăruința Patriarhului Justinian (1955). El își alesese aici locașul de veșnică odihnă a trupului pînă la a doua înviere. Și aici, ca și în atîtea alte sfinte biserici, zidite ori preînnoite și restaurate în timpul arhipăstoririi sale, amintirea patriarhului se va păstra cu cinste și recunoștință pentru tot ceea ce îi datorăm. Căci rareori un om și-a împletit atît de strîns viața și lucrarea cu instituția pe care a slujit-o și căreia

i s-a devotat integral, cu atîta dăruire, rîvnă și energie. Întreaga istorie a bisericii Ortodoxe Române din al treilea sfert al veacului nostru se confundă aproape cu aceea a vieții și muncii supremului ei conducător, cel de al treilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Nu se va putea vorbi niciodată despre evenimente și oameni din viața Bisericii noastre, în această epocă, fără să se pomenească de numele, personalitatea și lucrarea Patriarhului Justinian, care o domină, ca Ceahlăul pe crestele Carpaților Moldovei. La capătul unei vieți de osteneli și zbucium arhi-păstoresc, el lasă în urma sa o Biserică întregită și bine organizată, cu un cler luminat, disciplinat și mobilizat în slujba Bisericii și a Patriei, cu biserici numeroase și bine întreținute, cu un învățămînt teologic orientat spre satisfacerea nevoilor reale ale Bisericii și ale credincioșilor săi cu o activitate multilaterală și rodnică și un prestigiu deosebit, atît înăuntru cît și înafară. În clipa cînd și-a dat sufletul, putea spune ca și sfîntul apostol Pavel ucenicul său Timotei, cînd își simțea sfîrșitul aproape: «...Eu de acum mă jertfesc și vremea despărțirii mele s-a apropiat. Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor care au iubit arătarea Lui» (II Tim. IV, 6—8).

Oamenii mari trăiesc de-a pururi în conștiința posterității, prin opera lor de muncă și jertfelnicie, prin sporul de bine, de lumină și de progres pe care îl lasă omenirii în urma lor. Patriarhul Justinian a murit cu trupul, dar amintirea lui va trăi necurmat în Biserica pe care a păstori-o în cei aproape 30 ani de patriarhat. Ca vechii poeți latini, Patriarhul putea spune pe bună dreptate: «Nu voi muri cu totul; mi-am înălțat un monument mai trainic decît bronzul» (Non omnis moriar, exegi monumentum aere perennius). Monumentul pe care și l-a ridicat singur este lucrarea sa și ale cărei roade se văd pretutindeni și care îi vor asigura neuitarea, admirația și recunoștința urmașilor.

Veșnică să-i fie pomenirea și Dumnezeu să-l odihnească în pace cu dreptii Săi, în veac!

Pr. prof. ENE BRANIȘTE ✓

LA SĂVÎRȘIREA DIN ACEASTĂ VIAȚĂ A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Simbătă, 26 martie 1977, seara, spre duminică, spre ziua învierii, a trecut dincolo, în nădejdea învierii și a vieții de veci, Prea Fericitul întru adormire Justinian — Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. S-a săvîrșit fiind pe cale, spre casă; de altfel așa cum i-a fost întreaga viață, o cale, o existență în mers neistovit.

Se născuse aproape odată cu veacul — la 22 februarie 1901, din părinți țărani — temelie a neamului. Tatăl, Marin, cum și-l descria cîndva Prea Fericitul Patriarh, «era un țăran cu minte sănătoasă, care și-a chivernisit cu pricepere și gospodăria proprie dar n-a stat nepăsător nici față de nevoile consătenilor săi; împreună cu ei a înființat și a condus o bancă populară în comună și multe lucruri de folos obștesc» (*Apostolat Social*, vol. XI, p. 33). Și spiritul întreprinzător, gospodăresc, dragostea de muncă ziditoare, realismul vieții, le-a transmis, le-a insuflat și feciorului.

Mama, Elena, provenea dintr-o familie de preoți cu un trecut de peste 300 de ani. Și a sădit în sufletul copilului credință, evlavie, bună-tate, blîndețe. L-a dus de mînă la biserică, l-a învățat să se roage, să-L iubească pe Dumnezeu și pe oameni. Și i-a mai sădit în suflet, împreună cu tatăl, iubirea de neam, de pămîntul străbun și oamenii lui, așa cum o moșteniseră de la părinți care-i povesteau despre un strămoș al lor, preotul Dumitrașcu din Dejoi care fusese spînzurat în ziua de Paști în fața bisericii, pentru că organizase rezistență împotriva ienicerilor care jefuiau și asupreau pe creștini. Un altul, tot din neamul lor se înrolase și el în răscoala lui Tudor Vladimirescu, în fruntea pandurilor de pe Valea Cernei.

Și locurile natale în care a văzut lumina zilei și a crescut viitorul patriarh, sînt din cele mai frumoase ale țării — ținutul Vlăcii, cu văzduhul purificat și aromat de spiritualitatea minăstirilor Cozia, Hurezu, Govora, Frăsinei, ...și Bistrița cu moaștele cuviosului Grigorie Decapolitul, sau de figurile marilor episcopi înaintași de la Rîmnic, Damaschin, Chesarie, Sf. Calinic ș.a., ctitori de cultură, de așezăminte de sfințenie.

Totul i-a fost și i-a devenit zestre vie pe care a fructificat-o cu vocația și voința lui excepțională, străbătînd treptele școlilor pînă la Universitate și slujind, ca învălător și preot, profesor și director de seminar și de tipografie, arhiereu, mitropolit și patriarh.

Un anume fel de recunoștință îi marca personalitatea. Cu venerație își aducea aminte și evoca public sau pomenea la sfântul jertfelnic pe binefăcători, pe dascăli de școală primară, seminar sau teologie, pe preoți și ierarhi. Și vedea aici ceva mai adânc, firul viu al unei eredități spirituale și un sens al existenței. O conștiință cu adevărat mare teaurizează în sine valorile trecutului moștenite, câștigate și le transmite mai departe îmbogățite prin propria-i experiență. Respectul față de înaintași se înscria la dînsul în înțelegerea ziditoare a Sf. Tradiții.

Știa să țină cu înțelepciune cumpăna echilibrată între păstrarea neștirbită a credinței și comunicarea ei actuală. Altfel spus, intuia cu adîncă luciditate raportul între infinitul credinței revelate, totdeauna contemporană, și problemele timpului, mereu altele. Mare ierarh ortodox, cu o clară conștiință a succesiunii apostolice, afla în «evul biblic și patristic luminile orientării în contemporaneitate», fiind încredințat, cum însuși se exprimă că, «cel ce trăiește în duhul Sf. Scripturi și al Sf. Tradiții, nu se va afla niciodată în afara granițelor adevărului».

Această concepție de bază se va dezvolta într-o viziune cuprinzătoare, aceea cunoscută sub numele de Apostolat Social. Om al unui realism integral, al întregului complex spiritual și material al existenței, Patriarhul Justinian înțelegea prin Apostolatul Social gîndirea în acțiune, simbioza între concepția teologică creștină ortodoxă și exigențele vieții din Patria, din vremea noastră. Dar această viziune răsfrîntă asupra lumii ca existență socială, nu pierdea din vedere persoana—insul. Pentru dînsul, sufletul omenesc i-a apărut ca un complex de forțe și năzuințe spirituale care izbucnesc în afară sub orizontul păcii și al dragostei, dar nu rareori și sub semnul unor fulgere demonice» (*Ap. Social*, I, 88). De aceea, orizontul Apostolatului Social s-a întrepătruns în viziunea sa cu cel al Filocaliei, al iubirii de frumusețe spirituală. Renașterea filocalică din acești ani, susținută îndeosebi prin traducerea și publicarea de către Pr. Prof. D. Stăniloae a textelor patristice cunoscute sub acest nume, pun în lumină acest unghi specific de vedere. Patriarhul îndruma pe preoți și teologi arătînd că toți avem chemarea «să descoperim ceea ce e bun și frumos în om, să cultivăm aceste atribute și virtuți și să le punem la baza patriei și societății» (*Ap. Social*, I, 88).

Încă pe cînd era arhiepiscop și apoi mitropolit al Moldovei, a aplicat concepția sa de viață, programul. În această parte a țării greu încercată de al II-lea război mondial și seceta din 1946, împreună cu preoții și credincioșii, cu factorii de răspundere a organizat o vastă asistență socială, înființînd cantine, cămine, orfelinate, pentru cei afectați din toate vîrstele și condițiile sociale.

Devenit patriarh (1948) într-o perioadă dinamică, de adînci transformări în istoria poporului român, inițiază din primii ani un vast program de înnoire a bisericii. «Duhul lui Dumnezeu, spunea dînsul, este ...duhul puterii și al înnoirii» (*Apostolat Social*, X, 272).

I-a fost scumpă înainte de toate, unitatea ființei spirituale a neamului și de aceea, a iubit ca pe un fapt sacru reîntregirea și unitatea

Bisericii Ortodoxe strămoșești, realizată la acea «plinire a vremii», în 1948. În perspectiva istoriei acest act va dobîndi tot mai mult relief și semnificație. — În același spirit al unității de conștiință a românilor de pretutindeni și a purtării lor de grijă sufletească, fiecare rămînînd desigur leal și țării de adopțiune, a reorganizat și înființat parohiile ortodoxe române de peste hotare trimițîndu-le preoți, odoare sfinte, cărți de cult.

Asemenea marilor ctitori din trecut, Varlaam sau Antim Ivireanul, Veniamin Costache sau Andrei Șaguna, Patriarhul Justinian va ctitori: legislație canonică pe baze tradiționale, învățămînt teologic cu o «teologie care se împlinește în faptă pentru oameni», orientarea clerului în contemporaneitate prin cursuri de îndrumare și conferințe protopopești periodice, îndrumarea vieții monahale în duhul rugăciunii, al culturii și al muncii, diortosirea și tipărirea cărților de cult în veșmîntul frumos al graiului românesc, tipărirea Sf. Scripturi, a Cazaniei, a unor manuale și opere teologice noi, în sfîrșit restaurarea în veșmînt sărbătoresc a multor locașuri de cult, minăstiri, monumente.

Și această activitate internă a Bisericii a conjugat-o, fericit, cu cea externă, în spirit creștin, ecumenist, prin reînnoirea relațiilor tradiționale cu Bisericile Ortodoxe surori; prin reluarea unui dialog constructiv cu Bisericile Vechi-Orientale și a unui dialog direct cu celelalte biserici sau confesiuni creștine. O pondere deosebită a dat participării și colaborării Bisericii Ortodoxe Române cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Dar inițiativa și contribuția mai personală în edificarea spiritului ecumenic contemporan, a oferit-o Patriarhul Justinian prin instaurarea de relații frățești între cultele religioase din cuprinsul țării noastre, realizînd un exemplu practic de ecumenism local.

Desigur, legăturile istorice, organice între Biserica noastră Ortodoxă și poporul român s-au manifestat și în această perioadă cu aceeași consecvență, lufnd în același timp dimensiuni tot mai profunde în conștiința și păstorirea aceluia care mărturisea: «Patria pentru noi este tot una cu Biserica».

Dar, Fericitului întru pomenire Patriarh, i se potrivește spusa înțeleaptă din bătrîni: «Faptele i-au fost mai mari decît măsura cuvintelor. Și mai curînd, dacă «Darul lui Dumnezeu curge atît cît este de mare vasul credinței și al ostanelilor pus sub șipot», cum zice Sf. Ioan Gură de Aur, atunci putem afirma că și credința și ostanelile acestui vas ales s-au deschis fără rezerve belșugului de har divin.

Ca un omagiu prea binemeritat la 16 ianuarie 1977 Institutul teologic Universitar din București îi conferea titlul academic de «doctor honoris causa».

Înaintînd «cu vîrsta și cu înțelepciunea», înfățișarea Patriarhului devenea tot mai senină, blîndă, transfigurată; iradia frumusețe interioară, vocea cu totul blajină împărtașea bunătate, liniște. «Cortul din

afară se trecea, sub povara nevoinței și a vârstei, dar cel din lăuntru se înnoia și se împodobește din zi în zi» (II Cor. IV, 16).

A vibrat cu durere nestăvilită la priverile urmărilor seismului din 4 martie a.c. Și atunci, coardele inimii i s-au frânt. Și, a plecat solidar cu cei striviți de cataclism, pe care i-a iubit, i-a slujit, s-a rugat pentru ei... Se pregătise de o viață pentru această ultimă «jertfă și vreme a despărțirii... Slujba sa și-o făcuse deplin!» (II Timotei IV, 5—6).

Și a fost așezat în cripta de la Radu Vodă, zidit în zidul Bisericii, ca odinioară soția meșterului Manole. Întreaga viață i-a fost o jertfă în slujba Bisericii, a oamenilor, a lui Dumnezeu.

Iar noi, care i-am fost fii, martori vieții și împreună-lucrători, ne înclinăm în fața părihtelui nostru duhovnicesc și ne rugăm Părintelui nostru ceresc, să-i odihnească în pace sufletul, să-l primească în ceata patriarhilor și să împlinească și întru dînsul cuvîntul profetic al Sf. Apostol Petru: «Iar cînd se va arăta Mai-marele Păstorilor, veți lua cununa cea neveștejită a măririi» (I Petru V, 4).

Pr. prof. CONSTANTIN N. GALERIU
